

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

Datum augustus 2015

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

Colofon

Plaats
Opgesteld door

Den Haag
CAT

Inhoudsopgave

Colofon	2
Inhoudsopgave	3
1 Inleiding	5
2 Landeninformatie	6
2.1 Politieke ontwikkelingen	6
2.2 Veiligheidssituatie	7
2.3 Documenten.....	7
2.3.1 Identiteits- en reisdocumenten	7
2.3.2 Biometrische gegevens	9
2.3.3 Documentfraude	10
3 Mensenrechten.....	11
3.1 Juridische context	11
3.1.1 Verdragen.....	11
3.1.2 Grondwet.....	11
3.1.3 Strafrecht en strafprocesrecht	11
3.1.4 Administratief recht	12
3.1.5 Familierecht	13
3.1.6 Etniciteitsrecht.....	13
3.1.7 Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving	13
3.1.8 De 'Anti-demonstratiewet'	14
3.1.9 De 'Ngo-wet'	15
3.1.10 De 'Hoogverraadwet'	18
3.1.11 De 'Blasfemiewet'.....	19
3.1.12 De 'Anti-LHBT-propagandawet'	19
3.2 Toezicht en rechtsbescherming	21
3.2.1 Aangiftes	21
3.2.2 De rol van ngo's en internationale organisaties.....	22
3.2.3 De rol van de ombudsman in het Russische rechtssysteem.....	24
3.2.4 De rol van de Prokuratura (Openbaar Ministerie)	25
3.2.5 Corruptie	26
3.3 Naleving en schendingen	26
3.3.1 Vrijheid van meningsuiting.....	26
3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering	33
3.3.3 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging	35
3.3.4 Bewegingsvrijheid	36
3.3.5 Rechtsgang	38
3.3.6 Arrestaties, bewaring en detentie.....	39
3.3.7 Mishandeling en foltering.....	39
3.3.8 Verdwijningen en ontvoeringen.....	40
3.3.9 Buitengerechtelijke executies en moorden	40
3.3.10 Doodstraf	40
3.4 Positie van specifieke groepen	40
3.4.1 Leden van oppositiepartijen en politieke activisten	40
3.4.2 Etnische minderheden.....	42
3.4.3 Religieuze minderheden	44
3.4.4 Vrouwen.....	44

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

3.4.5	LHBT (Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel, Transgender).....	45
3.4.6	Alleenstaande minderjarigen	48
3.4.7	Dienstplichtweigeraars en deserteurs.....	49
4	Vluchtelingen en ontheemden.....	53
4.1	Ontheemden- en vluchtelingenstroom.....	53
4.2	Activiteiten van internationale organisaties	55
4.3	Terugkeer	56
5	Bijlagen	58
5.1	Geraadpleegde openbare bronnen.....	58
5.1.1	Artikelen, nieuwsberichten en persberichten	58
5.1.2	Rapporten en publicaties	59
5.1.3	Websites.....	62
5.2	Kaarten Russische Federatie en de Noordelijke Kaukasus	64

1 Inleiding

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in de Russische Federatie¹ beschreven, voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit dat land en voor de besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Russische asielzoekers. Het ambtsbericht beslaat de periode van juli 2014 tot en met juli 2015.

Dit ambtsbericht is gebaseerd op informatie van openbare en vertrouwelijke bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, (niet-)gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst. Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van Nederlandse vertegenwoordigingen aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In dit algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar openbare bronnen zijn vermeld, wordt de tekst in veel gevallen ook ondersteund door informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen (in de voetnoten aangemerkt met 'vertrouwelijke bron(nen)').

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op recente ontwikkelingen op politiek- en veiligheidsgebied. In hoofdstuk twee wordt eveneens ingegaan op identiteits- en reisdocumenten.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in de Russische Federatie geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Rusland partij is, komen de mogelijkheden van toezicht op naleving van de mensenrechten aan de orde. Daarna volgt een beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten. Ten slotte wordt de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van vluchtelingen, binnenlands ontheemden en activiteiten van internationale organisaties aan de orde.

¹ De namen 'Russische Federatie' en 'Rusland' zijn gelijk volgens artikel 1, lid 2, van de Russische grondwet. De beide namen worden in dit ambtsbericht dan ook afwisselend gebruikt.

2 Landeninformatie

2.1 Politieke ontwikkelingen

Sinds het uitbreken van de crisis in Oekraïne is de inperking van vrijheden voor media, ngo's en andersdenkenden in Rusland verder toegenomen, onder invloed van een toename in het gebruik van nationalistische en anti-Westerse retoriek door de autoriteiten en staatsgecontroleerde media. Door de opstelling van de autoriteiten, bijvoorbeeld de uitspraak van president Poetin in december 2014 dat er slechts een dunne grens loopt tussen oppositie en 'vijfde colonne', is het politieke klimaat rondom de oppositie verder verslechterd. Alexei Navalny, een belangrijke oppositiepoliticus, werd eind december 2014 veroordeeld tot voorwaardelijke gevangenisstraf. Op 27 februari 2015 werd Boris Nemtsov vermoord, een andere belangrijke oppositiepoliticus. Met deze moord is het gevoel van intimidatie onder opposanten van de regering toegenomen.²

In het cultuurbeleid van de Russische overheid –waar de afgelopen jaren fors is geïnvesteerd in publieke culturele voorzieningen- wordt aan bevordering van traditionele waarden een steeds groter gewicht toegekend. Zeker de meer experimentele kunstvormen komen onder druk te staan, en zelfcensuur in de culturele sector neemt toe.³

Over de gehele linie van cultuur en maatschappij ontvouwt zich een tendens waarin de ruimte voor liberale geluiden en acceptatie van andersdenkenden toenemend wordt onderdrukt en onmogelijk gemaakt, terwijl de Russische staat en Kremlin-getrouwe politiek zich steeds explicieter identificeren met nationalistische, traditionele en conservatieve denkbeelden.

Het politieke systeem van Rusland laat zich sinds 2000 kenmerken door een centralisatie van de macht in de presidentiële administratie en in het bijzonder in de persoon van president Vladimir Poetin. In de verslagperiode zette deze trend door. Zo kan de president sinds 22 juli 2014 tien procent van de Federatieraad rechtstreeks benoemen. Dat komt neer op zeventien van de 170 senatoren.⁴

Met de opkomst van president Poetin hebben de Kremlin-getrouwe partijen, zoals Verenigd Rusland, een absolute meerderheid in de Doema gekregen en steeds verder bestendigd, waardoor de ruimte voor een onafhankelijk en substantieel politiek debat is verkleind. In september 2014 vonden in Rusland zo'n zesduizend regionale verkiezingen plaats. De meeste stemmen gingen naar de regeringspartij Verenigd Rusland. In Moskou, waar het opkomstpercentage 21 procent was, wonnen Verenigd Rusland en de door haar gesteunde "onafhankelijke" kandidaten 38 van de 45 zetels in de gemeentelijke Doema.⁵ Voorafgaand aan de verkiezingen werd het oppositiepartijen bemoeilijkt zich te laten registreren als deelnemende partij, en had

² Freedom House: *Freedom in the world, 2015*, januari 2015; Vrij Nederland: *Uitzicht op de ondergang: Het krankzinnige Ruslandjaar van Pieter Waterdrinker, Rusland 2014, de autocratie van Poetin*, 20 december 2014; Die Welt: *Rusland verurteilt kritische EU-Parlamentsresolutie*, 14 maart 2015; Vertrouwelijke bronnen.

³ Die Welt: *Theaterskandal in Sibirië*, 30 maart 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, 15 juni 2015; Vertrouwelijke bron.

⁴ Twee senatoren voor elk van de 85 federale kiesdistricten. N.B.: De Federatieraad (het Hogerhuis) is vergelijkbaar met de Eerste Kamer in Nederland; Freedom House: *Nations in Transit 2015*, 2015.

⁵ Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Rusland-Analysen Nr. 282*, 26 september 2014; vertrouwelijke bron.

de regeringspartij Verenigd Rusland aanzienlijk gemakkelijker toegang tot de staatsmedia dan de oppositiepartijen.⁶

In april 2015 werd bekend dat oppositiepartij *RPR-Parnas*, opgericht door Nemtsov, en oppositiepartij *Party of Progress*, opgericht door Navalny, een lijstverbinding zijn aangegaan, genaamd 'Democratische Coalitie'. Inmiddels sloten ook andere groeperingen zich hierbij aan, zoals *Democratic Choice*, *Civil Initiative*, *Party of 5 December*, *Libertarian Party* en *Open Russia*. De samenwerkende partijen willen meedoen aan de regionale verkiezingen in 2015 en zich zo warm lopen voor de parlementsverkiezingen in 2016. Ondertussen heeft het ministerie van Justitie de registratie van de *Party of Progress* ongeldig verklaard. De partij gaat tegen de beslissing in beroep. Ook werd in meerdere regio's de registratie van *RPR-Parnas* ten behoeve van de regionale verkiezingen geweigerd. Wegens zijn strafblad mag Navalny zelf de komende jaren niet mee doen aan verkiezingen. Dit geldt ook voor Chodorkovski, de oprichter van *Open Russia*.⁷

2.2 Veiligheidssituatie

In de grote steden in Rusland zoals Moskou en Sint Petersburg is de veiligheidssituatie vergelijkbaar met die in andere grote (Europese) steden. De veiligheidssituatie in Russische steden als Moskou en Sint Petersburg is slechter voor specifieke (etnische) groepen zoals personen uit Centraal-Azië of de Kaukasus vanwege het risico te maken te krijgen met discriminatie of geweld (zie ook 3.4.2). De veiligheidssituatie in de Noordelijke Kaukasus bleef hetzelfde en was onverminderd instabiel.⁸

2.3 Documenten

2.3.1 Identiteits- en reisdocumenten

Voor zover kon worden nagegaan geldt met betrekking tot Russische reis- en identiteitsdocumenten nog het gestelde in de algemene ambtsberichten van juni 2013 en juni 2014.

⁶ Konrad-Adenauer-Stiftung e.V., Länderbericht, Rusland heute-kurze Einblicke, oktober 2014; www.dw.de: *Wahlen auf Russisch-auch auf der Krim*, 14 september 2014; Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 282, 26 september 2014; Freedom House: *Nations in Transit 2015*, 2015; vertrouwelijke bron.

⁷ N.B.: Chodorkovski is een oligarch en voormalig CEO van oliemaatschappij Yukos, die van 2005 tot 2013 een gevangenisstraf uitzat wegens belastingontduiking en fraude. Chodorkovski gaf financiële steun aan liberaal-democratische partijen. Volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens verliep het proces tegen hem oneerlijk en was hij op onjuiste gronden veroordeeld. Tijdens zijn gevangenschap ging Yukos op in staatsoliemaatschappij Rosneft. Chodorkovski woont sinds zijn vrijlating met zijn gezin in Zwitserland. BBC: *Russian opposition parties form anti-Putin alliance*, 17 april 2015; European External Action Service: *Russian Headlines: Novye Izvestia, Vedomosti en Ekho Moskv: Opposition RPR-Parnas, Progress party create coalition to run in 2016 Duma elections*, 20 april 2015; Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Directorate 22-Information Centre for Asylum and Migration: *Briefing Notes*, 27 april 2015; Oxford Analytica: *Blocking Russia's political opposition may cost Putin*, 29 april 2015; RFE/RL: *Russia Bars Protest Leader Navalny's Party From Poll*, 25 juli 2015; Tass: *Kremlin has no comment on refusal to register opposition party for election in Novosibirsk*, 28 juli 2015; RussiaNews.Net: *Perm regional election commission rejects Parnas registration for local election*, 31 juli 2015; vertrouwelijke bron.

⁸ Freedomhouse: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; United States Department of State, Bureau of Diplomatic Security (OSAC): *Russia 2015 Crime and Safety Report: Moscow*, 6 februari 2015; Minority Rights Group International: *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2015-Russia*, 2 juli 2015.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

In de Russische Federatie bestaat een legitimatieplicht voor iedereen vanaf veertien jaar. Men dient te allen tijde een geldig legitimatiebewijs te kunnen tonen. Het niet in het bezit hebben ervan is een bestuursrechtelijke overtreding en kan worden bestraft met een geldboete. Het binnenlands paspoort is het belangrijkste identificatiedocument omdat dit, naast persoonsgegevens, gegevens over de woonplaatsregistratie bevat (zie voor de woonregistratieplicht 3.3.4). Bij binnenlandse reizen dienen Russische burgers altijd hun binnenlandse paspoort bij zich te dragen. Andere documenten die kunnen dienen om de identiteit van een persoon vast te stellen zijn: een internationaal paspoort, een militair boekje, een zeemanspaspoort, een diplomatiek paspoort, een dienstpaspoot, een rijbewijs en elk ander door officiële instanties verstrekt document, waarop zowel een foto als de naam van de houder vermeld staan (bijvoorbeeld een werkpas of een schoolpas). Deze documenten kunnen niet worden gebruikt voor (administratieve) handelingen waarbij het aantonen van een woonregistratie benodigd is en worden daardoor door de autoriteiten niet zonder meer geaccepteerd als legitimatiebewijs. De facto dient daarom nagenoeg altijd het binnenlands paspoort als identiteitsbewijs en dragen Russen dit paspoort in de regel altijd bij zich.⁹ Het is niet voldoende om ter legitimatie een kopie van het binnenlands paspoort bij zich te dragen.¹⁰

Zonder geldig identiteitsbewijs kan men in Rusland geen wettelijke transacties afsluiten, geen officiële administratieve handelingen verrichten en geen gebruik maken van overheidsdiensten. Een identiteitsbewijs is bijvoorbeeld nodig bij het afsluiten van een telefoonabonnement of de aankoop van een treinkaartje voor een langere afstand binnen de Russische Federatie. De politie kan burgers op straat om een identiteitsbewijs vragen. Op basis van de Politiewet kan dit alleen indien er gerede verdenking bestaat dat de persoon in kwestie een overtreding of misdrijf begaat. In de praktijk is de interpretatievrijheid van de politie hierbij echter groot en kan de politie burgers op willekeurige basis om een identiteitsbewijs vragen.¹¹

Paspoorten

Zie voor informatie over de aanvraagprocedure, de kenmerken en het gebruik van binnenlandse paspoorten het algemeen ambtsbericht van juli 2014.

Per 1 januari 2015 werd een nieuwe paspoortwet van kracht. Deze schrijft voor dat burgers van het GOS (Gemenebest van Onafhankelijke Staten) die Rusland willen inreizen daarvoor niet meer hun binnenlandse paspoort kunnen gebruiken maar dienen te beschikken over een internationaal, diplomatiek of zeemanspaspoort. Er geldt een uitzondering voor burgers van Kazachstan en Wit-Rusland omdat deze landen samen met de Russische Federatie lid zijn van de Douane Unie.¹²

Voor reizen naar bestemmingen buiten de Russische Federatie (behoudens een aantal landen van de voormalige Sovjet-Unie), dient men te beschikken over een internationaal paspoort. Sinds 2007 worden biometrische internationale paspoorten afgegeven. De aanvrager kan kiezen tussen een biometrisch paspoort (tien jaar geldig) en een niet-biometrisch paspoort ('oude stijl') dat vijf jaar geldig is. Aanvragen voor een internationaal paspoort kunnen bij een lokale paspoortdienst

⁹ Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013; vertrouwelijke bron; www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149244, geraadpleegd maart 2015. Codex Administratieve Overtredingen van Rusland, artikel 19.15.

¹⁰ Vertrouwelijke bron.

¹¹ In de praktijk hebben vooral de Centraal-Aziatische migranten, personen uit de Noordelijke Kaukasus en (andere) personen met een donkere huidskleur te maken met willekeurige politiecontroles op identiteitspapieren (zie ook paragraaf 3.4.2). Zie ook het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; vertrouwelijke bron.

¹² Jamestown Foundation: *Russia's New Passport Regulations Impose Additional Hardships to Tajik Migrant Workers*, 26 november 2014.

(een kantoor van de *Federal Migration Service*) worden ingediend, waarna de behandeling ervan op centraal niveau wordt afgehandeld. Het paspoort dient in persoon te worden afgehaald.¹³ Voor minderjarigen kan dit reisdocument vanaf de geboorte door de ouders of een voogd worden aangevraagd. Bij aanvraag van een biometrisch internationaal paspoort worden vingerafdrukken afgenomen bij aanvragers van twaalf jaar en ouder. Bij het ophalen van het biometrische internationale paspoort wordt de identiteit van de houder van het document opnieuw geverifieerd aan de hand van de vingerafdrukken. De Russische veiligheidsdienst, FSB (*Federal'najya Sloezjba Bezopasnosti*), beoordeelt en registreert de afgifte van internationale paspoorten in de Russische Federatie. Personen die in het buitenland verblijven, kunnen hun internationale paspoort via het Russische consulaat in het betreffende land vernieuwen of aanvragen en moeten het bij hetzelfde consulaat ophalen waar de aanvraag of het verlengingsverzoek is ingediend. Dit kan op vertoon van het oude, nog niet verlopen, internationale paspoort of op vertoon van het Russische binnenlandse paspoort, indien het internationale paspoort is verlopen of kwijtgeraakt.¹⁴

2.3.2 *Biometrische gegevens*

Thans worden er van specifieke categorieën personen (tijdelijk) vingerafdrukken en pasfoto's geregistreerd in de centrale database van de FMS. Dit geldt bijvoorbeeld voor reisdocumenten voor vluchtelingen of documenten voor staatlozen. De afdrukken van twee wijsvingers van de betrokkene worden opgeslagen in de database totdat het bewuste document wordt uitgegeven. Daarna worden de vingerafdrukken weer verwijderd. Wel blijft hiervan een aantekening in het systeem staan. Ook worden vingerafdrukken en pasfoto's van criminelen opgeslagen. Pasfoto's worden nu reeds van iedere paspoortaanvrager opgeslagen in het systeem. Sinds 1 januari 2014 worden volgens de FMS ook biometrische gegevens opgeslagen in de database van personen die op basis van een werkvergunning in de Russische Federatie verblijven.¹⁵ De FMS heeft de verantwoordelijkheid voor het bijhouden van de database. Verschillende overheidsinstanties en overheidsmedewerkers kunnen toegang krijgen tot deze database. Dit kan echter alleen met een gegronde reden en via speciale beveiligde procedures vanwege de persoonsgevoeligheid van het systeem.¹⁶ Op 10 december 2014 startte een pilot waarbij staatlozen en buitenlandse staatsburgers die een transit- of verblijfsvisum voor de Russische Federatie aanvragen bij een Russische diplomatieke vertegenwoordiging of consulaat in het Verenigd Koninkrijk of Noord-Ierland, Denemarken, Myanmar of Namibië hun biometrische gegevens (vingerafdrukken) moeten afgeven. Dit geldt noch voor diplomatieke en dienstvisa, noch voor kinderen jonger dan twaalf jaar.¹⁷

¹³ In tegenstelling tot het gestelde in het algemeen ambtsbericht van juli 2014 kan een internationaal paspoort niet online via het staatsportaal worden aangevraagd omdat de documenten die met de aanvraag ingediend moeten worden persoonlijk op een kantoor van de FMS afgegeven moeten worden. Wel kan men via het portaal online een afspraak maken. De paspoortaanvraag wordt doorgaans ingediend op het FMS-kantoor in de wijk waar men woonachtig is, c.q. geregistreerd staat. Vertrouwelijke bron.

¹⁴ Vertrouwelijke bronnen; Artikel 8 van de Federale Wet op de Procedure ten aanzien van reizen van en naar de Russische Federatie, 1996: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips>, geraadpleegd maart 2015; http://www.fms.gov.ru/government_services/passport, geraadpleegd maart 2015. NB: De FSB is in tegenstelling tot het gestelde in het algemeen ambtsbericht van juli 2014 niet uitsluitend een binnenlandse veiligheidsdienst, maar heeft ook een buitenlandafdeling.

¹⁵ Zie ook de ambtsberichten Russische Federatie van juli 2014 en juni 2013. Jamestown Foundation: *Russian Lawmakers Introduce New Repressive Legislation*, 2 december 2014; Vertrouwelijke bron.

¹⁶ Zie ook ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014 en juni 2013; Vertrouwelijke bron.

¹⁷ Zie website Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/acts/23311> en <http://www.rusemb.org.uk/consnews/29>, geraadpleegd 9 januari 2015.

2.3.3 *Documentfraude*

Er is sinds het vorige ambtsbericht geen nieuwe informatie bekend met betrekking tot documentfraude.¹⁸

¹⁸ Zie ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen

De Russische Federatie (toen nog Sovjet-Unie) heeft de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948 ondertekend en is partij bij de belangrijkste VN-verdragen op het terrein van de mensenrechten waaronder het Verdrag inzake de Status van Vluchtelingen uit 1951 en het bijbehorende protocol uit 1967 (beide getekend op 2 februari 1993).¹⁹

Rusland is sinds 1996 lid van de Raad van Europa. Het Europees Verdrag voor de Bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) is door Rusland op 5 mei 1998 geratificeerd.²⁰ Als gevolg van de rol die Rusland speelt in de crisis in Oekraïne heeft de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (PACE) het stemrecht van de Russische delegatie tot nader order opgeschort en worden Russische leden niet aangesteld als rapporteur, verkiezingswaarnemer of vertegenwoordiger van PACE in andere organen.²¹

3.1.2 Grondwet

De grondwet van de Russische Federatie is op 12 december 1993 aangenomen en op 25 december 1993 in werking getreden.²² Een aantal deelrepublieken in de Russische Federatie – waaronder de republieken van de Noordelijke Kaukasus²³ – heeft een eigen grondwet, maar krachtens artikel 4 van de federale grondwet prevaleert federale wetgeving boven die van een deelrepubliek. De grondwet voorziet in de wettelijke waarborging van de meeste fundamentele mensenrechten.²⁴

3.1.3 Strafrecht en strafprocesrecht

Het strafrecht in de Russische Federatie is neergelegd in het Wetboek van Strafrecht²⁵, aangenomen op 13 juni 1996 en in werking getreden op 1 januari 1997.²⁶ Het strafprocesrecht is geregeld via het Wetboek van Strafvordering.²⁷ Dit is aangenomen op 18 december 2001 en in werking getreden op 1 juli 2002.²⁸

¹⁹ Zie voor een actueel overzicht van de verdragen waar de Russische Federatie bij is aangesloten de verdragenwebsite van de VN: www.treaties.un.org, geraadpleegd 7 januari 2015.

²⁰ Zie voor een actueel overzicht van de Europese verdragen waar Rusland partij bij is op de website van de Raad van Europa: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites>, geraadpleegd 7 januari 2015.

²¹ European Liberties Platform: Stemrecht Rusland opgeschort in Raad van Europa, 30 januari 2015; BBC: *Ukraine conflict: Russia boycotts Europe rights body PACE*, 28 januari 2015.

²² Zie de grondwet van de Russische Federatie: <http://www.constitution.ru>, geraadpleegd 7 januari 2015.

²³ Zie hiervoor het ambtsbericht Noordelijke Kaukasus van januari 2012 en het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/bz/documenten-en-publicaties/ambtsberichten>, geraadpleegd 7 januari 2015.

²⁴ Deze rechten zijn omschreven in hoofdstuk twee van de grondwet: <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm>, geraadpleegd 7 januari 2015.

²⁵ Federale wet No. 64-FZ: <http://www.russian-criminal-code.com/>, geraadpleegd 7 januari 2015.

²⁶ Zie het Russische Wetboek van Strafrecht: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=6778>, geraadpleegd 7 januari 2015.

Het Wetboek van Strafrecht onderscheidt vier soorten misdaden: lichte vergrijpen, vergrijpen van een gemiddelde zwaarte, zware vergrijpen en zeer zware vergrijpen. Op lichte vergrijpen staat een vrijheidsontnemende straf van maximaal twee jaar. Vergrijpen van gemiddelde zwaarte kunnen worden bestraft met een vrijheidsontnemende straf van meer dan twee jaar en maximaal vijf jaar. Zware vergrijpen kunnen worden bestraft met een vrijheidsontnemende straf van meer dan vijf jaar en maximaal tien jaar en zeer zware vergrijpen met een vrijheidsontnemende straf van meer dan tien jaar.²⁹ Vrijheidsontnemende straffen kunnen in soort variëren. Zo kan een vrijheidsontnemende straf een gevangenisstraf, werkkamp of verplichte dienst in een militaire eenheid inhouden. Ook kunnen krachtens het Wetboek van Strafrecht boetes of disciplinaire maatregelen worden opgelegd.³⁰

Het Wetboek van Strafrecht is meerdere malen geamendeerd, voor zover bekend voor het laatst op 1 juli 2015. De wetwijziging heeft hogere straffen voor wapenhandel tot gevolg.³¹

Het wetboek van Strafvordering is eveneens meerdere malen geamendeerd, voor zover bekend laatstelijk op 22 oktober 2014. Het ging daarbij om een wetwijziging met betrekking tot het onderzoek naar belastingontduiking.³²

Zie ook 3.3.10.

3.1.4 *Administratief recht*

Het administratief recht is in Rusland neergelegd in het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen, aangenomen op 20 december 2001 en in werking getreden op 30 december 2001.³³ Personen die een administratiefrechtelijke overtreding³⁴ begaan, kunnen worden veroordeeld tot het betalen van (vaak hoge) geldboetes of tot een gevangenisstraf van maximaal vijftien dagen. Voor zover bekend is het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen laatstelijk geamendeerd op 31 december 2014. Deze wetwijziging vereist dat servers voor IT-systemen die worden gebruikt door federale instanties, lokale overheden, staats- en gemeentebedrijven of communale organisaties zich in de Russische Federatie moet bevinden.³⁵

²⁷ Federale wet No. 174-FZ: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Russian_Federation/CPC_2001_EN.pdf, geraadpleegd 7 januari 2015.

²⁸ Zie het Russische Wetboek van Strafvordering: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, geraadpleegd 7 januari 2015.

²⁹ Wetboek van Strafrecht, artikel 15: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=202465, geraadpleegd 8 januari 2015.

³⁰ Wetboek van Strafrecht, artikel 44: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=202465, geraadpleegd 8 januari 2015.

³¹ Zie website Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/news/49831>, geraadpleegd 23 juli 2015.

³² Zie website Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/acts/23131>, geraadpleegd 8 januari 2015.

³³ Wet no. 195-FZ van 30 december 2001: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru073en.pdf>, geraadpleegd 8 januari 2015.

³⁴ Veel van de in paragraaf 3.1 van het onderhavige ambtsbericht beschreven wetgeving valt onder het administratief recht, zoals de 'anti-LHBT-propagandawet', de 'anti-demonstratiewet' en de 'blasfemiewet'.

³⁵ Zie website Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/acts/23471>, geraadpleegd 8 januari 2015; vertrouwelijke bron.

3.1.5 *Familierecht*

Het familierecht in Rusland wordt geregeld door middel van het Wetboek van Familierecht³⁶, aangenomen op 29 december 1995 en in werking getreden op 1 maart 1996. De wet is meerdere malen geamendeerd, voor zover bekend voor het laatst op 5 mei 2014.³⁷

De wet regelt zaken als huwelijk, echtscheiding, voogdij, ouderlijk gezag³⁸ en adoptie. Volgens de wet is de minimumleeftijd om te trouwen in Rusland achttien jaar, voor zowel mannen als vrouwen. In de praktijk kunnen lokale autoriteiten echter toestemming geven voor huwelijken vanaf de leeftijd van zestien jaar en in sommige delen van het land zelfs nog jonger (met name in de republieken van de Noordelijke Kaukasus).³⁹

3.1.6 *Etniciteitsrecht*⁴⁰

In Rusland bestaan veel conflicten tussen verschillende etnische groeperingen in verschillende delen van het land, en binnen de Russische samenleving is steeds vaker sprake van xenofobe gevoelens onder voornamelijk het etnisch Russische deel van de bevolking ten aanzien van andere etniciteiten. Volgens een rapport van Minority Rights Group Europe werd de Russische wetgeving met betrekking tot etnische groeperingen selectief toegepast en was er weinig samenwerking tussen de federale en de regionale overheid als het ging om de implementatie van het minderhedenbeleid. Hoewel het rapport met name gaat over de periode voorafgaand aan de verslagperiode is er geen reden om aan te nemen dat de situatie inmiddels zou zijn veranderd.⁴¹ Zie ook 3.4.2.

3.1.7 *Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving*

De op 21 april 2014 door president Poetin getekende wetwijziging die het eenvoudiger maakt voor Russischsprekende personen in staten van de voormalige Sovjet-Unie om Russisch staatsburger te worden, werd op 2 mei 2014 van kracht.⁴²

Sinds 4 augustus 2014 moeten houders van dubbel staatsburgerschap binnen zestig dagen de FMS hierover informeren. De wetbepaling geldt ook voor Russische staatsburgers die permanent in het buitenland wonen en dubbel staatsburgerschap of een buitenlandse verblijfsvergunning bezitten. Zij moeten zich binnen zestig

³⁶ Federale wet No. 223-FZ: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14064>, geraadpleegd 8 januari 2015.

³⁷ Zie website Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/acts/7132>, geraadpleegd 8 januari 2015.

³⁸ Ouderlijk gezag is een grondwettelijk recht. De Russische grondwet bepaalt dat beide ouders gelijke ouderlijke rechten en plichten hebben ten aanzien van hun kinderen (artikel 38): <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm>; In het Wetboek van Familierecht is dit principe neergelegd in artikel 61, zie website Commission on European Family Law: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Russia-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, geraadpleegd 8 januari 2015.

³⁹ Wetboek van Familierecht, artikel 13, Social Institutions & Gender Index (SIGI): <http://genderindex.org/country/russian-federation>, geraadpleegd 8 januari 2015.

⁴⁰ In de Russische context wordt 'natsional'nost' vertaald met 'etniciteit' en niet met staatsburgerschap. Zie ook het thematisch ambtsbericht Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving in de Russische Federatie van oktober 2011: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/bz/documenten-en-publicaties/ambtsberichten/2011/10/03/russische-federatie-2011-10-03-thematisch-ambtsbericht-staatsburgerschap-en-vreemdelingenwetgeving.html>, geraadpleegd 8 januari 2015.

⁴¹ Minority Rights Group Europe: *Protecting the Rights of Minorities and Indigenous Peoples in the Russian Federation: Challenges and Ways Forward*, november 2014.

⁴² De wetwijziging zou vooral bedoeld zijn om het Russischsprekende burgers van de Oekraïense bevolking makkelijker te maken Russisch staatsburger te worden. Vertrouwelijke bron; eng.kremlin.ru/acts/7054: Law on citizenship procedures for people recognised as Russian-speakers, 21 april 2014.

dagen na hun eerste bezoek aan Rusland melden. Wie de FMS niet informeert moet op grond van het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen rekenen met een geldboete van maximaal 200.000 roebel of een taakstraf van vierhonderd uren. Personen die de FMS te laat of onjuist informeren kunnen een boete tot duizend roebel krijgen. Begin december 2014 hadden meer dan 40.000 personen een boete ontvangen. De boetes varieerden van 500 tot 1.000 roebel. Bij inreis wordt bij de grens gecontroleerd of men geregistreerd staat.⁴³

3.1.8 De 'Anti-demonstratiewet'

In de verslagperiode kwam het voor dat personen werden gearresteerd, aangeklaagd en veroordeeld op basis van de in juni 2012 aangenomen wetwijzigingen inzake protestbijeenkomsten.⁴⁴

Zo werden op 18 augustus 2014 tussen de vijf tot tien mensen aangehouden buiten het gerechtshof van het Zamoskvoretsky district in Moskou, waar de uitspraak in de zogenaamde *Bolotnaja*-zaak werd gedaan. Twee van de activisten werden aangehouden voor het tonen van een spandoek 'Rusland is geen gevangenis'. Het is niet bekend of betrokkenen werden veroordeeld en hoe zij in voorarrest werden behandeld. Volgens ooggetuigen werd één van de activisten door de politie in elkaar geslagen.⁴⁵

Oppositie-activist Alexei Navalny werd op 15 februari 2015 samen met een collega aangehouden tijdens het uitdelen van folders over een op 1 maart 2015 geplande demonstratie. De aanhouding vond plaats omdat Navalny de openbare orde zou hebben verstoord. Beiden werden acht uur vastgehouden op een politiebureau. Op 19 februari 2015 werd Navalny -op basis van artikel 20.2 van het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen- veroordeeld tot vijftien dagen gevangenisstraf. Dit had tot gevolg dat Navalny niet aan de geplande demonstratie op 1 maart 2015 kon deelnemen. Navalny werd tijdens zijn detentie goed behandeld.⁴⁶

Op 15 februari 2015 werd Ivan Nepomnyaschikh aangehouden in verband met zijn deelname aan de betoging op 6 mei 2012 op het *Bolotnaja*-plein. Hij zou daarbij een politieagent met een paraplu hebben geslagen.⁴⁷

Het is niet bekend of deze aangehouden personen slechts deelnemers waren of dat zij ook een organisatorische rol hadden in de demonstraties waaraan zij deelnamen.⁴⁸

⁴³ NB: 200.000 roebel= 2.791,64 euro, 1.000 roebel=13,96 euro en 500 roebel=6,96 euro: www.valuta.nl/omrekenen, geraadpleegd 16 februari 2015; Radio Free Europe/Radio Liberty: *Russian Dual-Citizenship-Declaration Law Comes Into Force*, 4 augustus 2014; The Moscow Times: *Deadline Set for Disclosing Dual Citizenship*, 7 augustus 2014; rapsinews.com/news: *Over 40,000 Russians fined for concealing dual citizenship-report*, 5 december 2014; vertrouwelijke bron. Zie voor een uitgebreid overzicht van de Russische staatsburgerschap- en vreemdelingenwetgeving het thematisch ambtsbericht hierover van oktober 2011 en het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013 (paragraaf 3.1.3).

⁴⁴ Het betrof wijzigingen op het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen die de boetes voor deelname aan ongeautoriseerde protestbijeenkomsten en deelname aan bijeenkomsten die de openbare orde verstoren sterk verhogen. Zie hiervoor algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013.

⁴⁵ Vertrouwelijke bron.

⁴⁶ Vertrouwelijke bron. NB: De demonstratie die op 1 maart 2015 plaatsvond werd uiteindelijk een rouwmars naar aanleiding van de moord op Boris Nemtsov (zie ook 3.4.1).

⁴⁷ Vertrouwelijke bron.

⁴⁸ Vertrouwelijke bron.

Op 22 juli 2014 werd de federale wet van kracht die de autoriteiten in staat stelt om overtreders van de 'anti-demonstratiewet', bij een voor de derde keer of vaker binnen 180 dagen overtreden van artikel 20.2 uit het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen, te veroordelen tot maximaal vijf jaar gevangenisstraf. Daarmee werden tevens de boetes verhoogd voor overtreding van de wet tot maximaal een miljoen roebel (ruim 20.000 euro). De wetswijziging voorziet ook in hogere boetes en detenties tot 30 dagen voor het negeren van politiebevelen tijdens demonstraties. De wet voorziet in amendementen op het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen en de wet inzake de politie. De wet is van toepassing op zowel deelnemers als organisatoren van demonstraties.⁴⁹

Een activist en lid van de oppositionele beweging *Solidarity*, Vladimir Ionov, werd als eerste persoon op basis van deze wet aangeklaagd. Betrokkene zou sinds september 2014 vier keer in overtreding zijn geweest. De eerste twee keer in september 2014 kreeg betrokkene tweemaal een boete van 10.000 roebel (circa 182 euro). De derde keer, op 10 januari 2015, kreeg hij een boete van 20.000 roebel (364 euro) en de vierde keer, op 15 januari 2015, was de boete 150.000 roebel⁵⁰. Betrokkene is niet gedetineerd maar mag Moskou niet verlaten zo lang de rechtszaak tegen hem loopt. Ook de mensenrechtenactivist Mark Galperin, die eveneens op 10 en op 15 januari 2015 werd opgepakt bij demonstraties, is op basis van de nieuwe wet aangeklaagd.⁵¹

3.1.9 De 'ngo-wet'⁵²

Algemeen

Op 21 juli 2012 trad de Wet op de Niet-commerciële organisaties (de 'ngo-wet') in werking. Deze bepaalt dat niet-gouvernementele organisaties (ngo's) die financiering uit het buitenland ontvangen en 'politieke activiteiten uitvoeren' zich moeten laten registreren als 'buitenlands agent'. Het amendement op deze wet dat in juni 2014⁵³ van kracht werd, verleent het ministerie van Justitie de bevoegdheid ngo's zonder hun toestemming en zonder tussenkomst van een rechter als 'buitenlands agent' te registreren. Tijdens de verslagperiode werden tientallen ngo's geregistreerd. In de media werd meer nadruk gelegd op de vermeende 'vijfde colonne', waarmee het beeld werd opgeroepen van westerse inmenging in binnenlandse aangelegenheden via westerse financiering voor Russische ngo's. Voor deze ngo's is fondsenwerving binnenslands veel moeilijker geworden. Geruchten over nieuwe concept-wetten en willekeurige toepassing van regelgeving door de autoriteiten maken ngo's voorzigtiger en onzeker. Het negatieve imago van ngo's zorgt ervoor dat met name regionale en lokale autoriteiten en overheidsinstanties, zoals bijvoorbeeld bibliotheken en universiteiten, niet meer met ngo's durven samen te werken en bevreesd zijn voor buitenlandse deelnemers en donoren bij gezamenlijke activiteiten. Ngo's die als 'buitenlands agent' te boek staan kunnen nog wel meedingen naar subsidies uit het Presidentiële Fonds voor ngo's. Een aantal

⁴⁹ Amnesty International: *Violation of the right of freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; Vertrouwelijke bron.

⁵⁰ Respectievelijk circa 182, 364 en 2.731 euro.

⁵¹ Vertrouwelijke bron; The Moscow Times: *Russia Opens First Criminal Case for Repeated Protest Violations*, 18 januari 2015; RadioFreeEurope/Radio Liberty: *This 75-Year-Old Russian Pensioner May Spend Five Years in Prison For Picketing*, 20 januari 2015 en *Russian Civil Rights Activists Face Criminal Prosecution*, 21 januari 2015. In september zou Ionov een bord met anti-regeringsleuzen hebben gedragen; 10 januari 2015 demonstreerde hij in het kader van de gebeurtenissen rond Charlie Hebdo, en 15 januari 2015 nam hij deel aan een demonstratie ter ondersteuning van Navalny, waaraan meer dan tien mensen deelnamen.

⁵² Zie voor achtergrondinformatie over de wet het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

⁵³ In tegenstelling tot de genoemde datum van 21 juli 2012 in het vorige ambtsbericht van juli 2014. Vertrouwelijke bron.

kritische ngo's hebben deze financiering eind 2014 ook ontvangen maar de subsidies gaan met name naar organisaties die zijn gericht op liefdadigheid en de sociale sector. Zie ook 3.2.2.⁵⁴

Op 20 maart 2015 werd een amendement op de ngo-wet van kracht, waardoor het mogelijk wordt ngo's op eigen verzoek weer te verwijderen van de 'buitenlandse agent'-lijst indien zij geen politieke activiteiten meer uitvoeren en geen buitenlandse financiering meer ontvangen. In de praktijk betekent dit dat de ngo op de lijst wordt verplaatst naar de kolom 'van de lijst verwijderd'. De naam van de ngo blijft dus op de 'buitenlandse agent'-lijst staan.⁵⁵

Aan de nationale Doema liggen amendementen voor om de 'buitenlandse agent wet' aan te scherpen. Op basis van deze wetsvoorstellen zouden ngo's met buitenlandse financiering het Ministerie van Justitie vooraf moeten informeren over hun activiteiten en kunnen ook 'bewegingen' tot 'buitenlandse agent' worden bestempeld. Medewerkers van 'buitenlandse agenten' zouden geen salaris meer kunnen ontvangen maar hun werk vrijwillig moeten doen. De Doema overweegt ook om de richtlijnen voor ambtenaren aan te passen, waardoor zij niet meer zouden mogen deelnemen aan activiteiten van 'buitenlandse agenten'.⁵⁶

De ngo's zoeken creatieve oplossingen om de gevolgen van de 'ngo-wet' en het amendement te vermijden. Zo hebben enkele ngo's hun hoofdkwartier naar het buitenland verplaatst. Andere ngo's hebben zich als rechtspersoon opgeheven en werken als 'beweging' of 'commerciële organisatie'. Vrijwel alle ngo's die dit deden willen hun werk zonder juridische status voortzetten. Juridisch is dat mogelijk maar in de praktijk zullen deze ngo's met problemen geconfronteerd worden, in het uiterste geval doordat individuele medewerkers gecriminaliseerd kunnen worden. Sommige ngo's passen zelfcensuur toe in hun activiteiten of wijzigen hun naam. Een aantal ngo's ziet af van rechtstreekse buitenlandse financiering of heft de ngo na registratie door het ministerie van Justitie op.⁵⁷

*Ngo's aangemerkt als 'buitenlandse agent'*⁵⁸

Ngo's die als 'buitenlandse agent' staan geregistreerd zijn verplicht dit bij iedere activiteit en uiting te vermelden en moeten vaker rapporteren over hun activiteiten. Het ministerie van Justitie kan deze ngo's –na een aankondiging– eens per jaar inspecteren in plaats van eens in de drie jaar. De enige onafhankelijke verkiezingsmonitor, Golos, kreeg na een inspectie een boete van 10.000 euro omdat de registratie niet op orde zou zijn. In hoger beroep werd Golos vrijgesproken.⁵⁹ De inspecties en boetes, en de rechtszaken die ngo's aangaan tegen registratie als 'buitenlands agent' beperken de personele en financiële capaciteit van ngo's voor hun primaire doelstellingen. Met name voor de kleinere, regionale, organisaties, die een lager budget hebben, kan de impact van de boetes groot zijn.⁶⁰ Registratie als

⁵⁴ US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; Vertrouwelijke bronnen.

⁵⁵ N.B.: Eind mei 2015 waren twee ngo's van de lijst 'verwijderd': Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 296, 22 mei 2015; EU Delegation to the Russian Federation: *Daily Review of Russian Press*, 5 februari 2015 en 20 maart 2015; vertrouwelijke bron.

⁵⁶ Vertrouwelijke bron.

⁵⁷ Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 284, 24 oktober 2014; vertrouwelijke bronnen. Human Rights Watch: *Russia: Government against Rights Groups*, 28 mei 2015; Amnesty International, *Violation of the Right to Freedom of Expression, Association and Assembly in Russia*, oktober 2014. NB: Bij overheids-financiering mag de overheid de inhoud van de projecten beoordelen en eventueel 'bijsturen', bij fouten in de boekhouding riskeert de ngo strafrechtelijke vervolging en de boetes voor 'financiële malversaties' zijn hoger dan de boetes voor overtreding van de 'buitenlands agent-wet'.

⁵⁸ Zie voor een update van de 'buitenlandse agent'-lijst en rechtszaken: Human Rights Watch: *Russia: Government against Rights Groups* en Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen*.

⁵⁹ Vertrouwelijke bron.

⁶⁰ Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; Vertrouwelijke bronnen.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

'buitenlandse agent' zou voor de werknemers van de desbetreffende ngo's nog geen consequenties hebben, aldus een bron.⁶¹

In augustus 2014 werden twee in St. Petersburg gevestigde ngo's als 'buitenlandse agent' aangemerkt. Het gaat om het *Institute for the Development of Freedom of Information* en *Soldiers' Mothers of St. Petersburg*. Laatstgenoemde had een lijst publiek gemaakt waarop de namen staan van honderd soldaten die zouden zijn gestorven in de strijd in Oekraïne en van driehonderd soldaten die daarbij gewond zouden zijn geraakt. Het hoofd van de ngo ontkent dat de ngo buitenlandse financiering ontvangt en wil de zaak juridisch aanvechten.⁶² Eind 2014 kwam ook de *'Moscow School of Civic Education'* ondanks een eerdere naamswijziging op de lijst van 'buitenlandse agenten'.⁶³ Verkiezingsmonitor Golos blijft op de lijst staan hoewel het een buitenlandse geldprijs weigerde en het Constitutionele Hof in een uitspraak bepaalde dat de ngo niet op de lijst hoorde.⁶⁴

Voor de tweede helft van december 2014 werden ngo's als 'buitenlandse agent' geregistreerd. Dit zou volgens een bron deels zijn gebeurd omdat het quotum voor 2014 gehaald moest worden en deels omdat ngo's voor de 15^e van de volgende maand moeten rapporteren. In dit geval voor 15 januari 2015, zodat ngo's die hierop niet hadden geanticipeerd door de feestdagen slechts een paar dagen tijd hadden de vereiste gegevens en documenten aan te leveren. Door het te laat aanleveren van de rapportage maakt een ngo zich strafbaar. Op deze manier worden praktische en juridische hindernissen opgeworpen.⁶⁵

Tot 22 juni 2015 werden tenminste 27 administratiefrechtelijke gerechtelijke procedures gestart tegen ngo's omdat zij zich niet hadden geregistreerd als 'buitenlandse agent'. Het komt voor dat ngo's de administratiefrechtelijke procedure winnen maar de civiele rechtszaak verliezen.⁶⁶ Niet alleen ngo's kregen boetes opgelegd omdat zij zich niet als 'buitenlands agent' hadden laten registreren. Tot 8 juli 2015 werd een zestal hoofden van de desbetreffende ngo's persoonlijk beboet. Meestal zou het om boetes tot 100.00 roebel (euro 1.500) zijn gegaan.⁶⁷

⁶¹ De wet biedt de mogelijkheid de ngo's en de leiders van de ngo's te sanctioneren bij overtreding ervan. Er zijn geen aanwijzingen dat reguliere medewerkers van ngo's persoonlijke gevolgen kunnen ondervinden van de ngo-wet, anders dan de mogelijkheid dat hun werkzaamheden voor de ngo onder druk komen te staan. Vertrouwelijke bron.

⁶² Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 284, 24 oktober 2014; Human Rights Watch: *Russia: 5 Prominent Groups Branded 'Foreign Agents'*, 22 juli 2014; The Moscow Times: *Justice Ministry Adds 2 More Russian NGOs to Foreign Agents List*, 29 augustus 2014; Amnesty International: *Russian NGO branded as 'foreign agent' after reporting on Russian military action in Ukraine*, 29 augustus 2014 en *Civil Activists are not spies, President Putin*, 9 oktober 2014. Andere ngo's die door Justitie werden geregistreerd als 'foreign agent' zijn: *Association Golos Moskou*, *Regional Golos Moskou* en *Kostroma*. Norwegian Helsinki Committee, *Russia's Foreign Agent Law: Violating human rights and attacking civil society*, 21 augustus 2014.

⁶³ The Moscow Times: *Justice Ministry Adds Moscow School to List of 'Foreign Agents'*, 11 december 2014.

⁶⁴ The Moscow Times: *Russian NGO Golos Still Labeled 'Foreign Agent' Despite Court Ruling, Lawyer Says*, 27 november 2014; NB: Zie voor meer ngo's die als 'foreign agent' geregistreerd staan: Human Rights Watch: *Russia: Government against Rights Groups*, 12 januari 2015 en HRW: *Government against Rights Groups (1)*, *Battle Chronicle*, 18 januari 2015: <http://www.refworld.org/country>.

⁶⁵ Vertrouwelijke bron; Human Rights Watch: *Government against Rights Groups*, 7 april 2015.

⁶⁶ Het Russische Burgerlijk Wetboek biedt ruimte aan openbare aanklagers om civiele procedures op te starten als zij van mening zijn dat organisaties belangen van andere partijen schaden. Dit wordt vaak als rechtsmiddel aangewend indien de administratiefrechtelijke procedure wordt verloren door de aanklagers. Zo werden de civiele procedures tegen Memorial ADC en Coming Out gestart nadat de rechter de administratieve procedure in het voordeel van de ngo's had beslist. Memorial ADC is inmiddels als gevolg van de uitputtende gerechtelijke procedures gesloten. Human Rights Watch: *Russia: Government against Rights Groups*, 12 januari 2015 en 20 mei 2015.

⁶⁷ Vertrouwelijke bron; Human Rights Watch: *Russia: Government against Rights Groups*, 12 januari 2015, 20 mei en 22 juni 2015: <http://www.refworld.org/country>; Zie hier en op de website van het Russische ministerie van Justitie: unro.minjust.ru/nkoforeignagent.aspx, voor een uitgebreidere en de meest actuele lijst van ngo's die als 'buitenlands agent' staan geregistreerd en rechtszaken hieromtrent. Ngo's zijn verplicht bij een gerechtelijke veroordeling zich binnen twee weken te laten registreren als 'foreign agent'.

Op 8 juli hadden vier ngo's zich vrijwillig geregistreerd als 'buitenlandse agent':

- Supporting Competition in the CIS Countries*
- The Union of Young Political Scientists Karachay-Cherkess Republican Youth Social Organization*
- Novgorod Women's Parliament en*
- Center of Independent Researchers of the Altai Republic.*

Op 8 juli 2015 stonden 74 andere ngo's zonder hun instemming en zonder tussenkomst van de rechter door het ministerie van Justitie als 'buitenlandse agent' geregistreerd. December 2014 waren dat er achttien. Het gaat daarbij onder andere om *Memorial Human Rights Center*, *Public Verdict Foundation* en *Jurix* in Moskou, *AGORA* in Kazan en *Women's Council Environmental Protection* in Kaliningrad. Dertien mensenrechtengroeperingen, waaronder meerdere die als 'buitenlands agent' te boek staan, hebben een gezamenlijke klacht bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) ingediend. In februari 2015 hadden tenminste twaalf van de als 'buitenlands agent' aangemerkte ngo's besloten met hun activiteiten te stoppen.⁶⁸

Zie ook 3.2.2.

3.1.10 De 'Hoogverraadwet'

Volgens een bron liepen er tot februari 2015 circa tien rechtszaken op grond van de hoogverraadwetgeving (artikel 275 Wetboek van Strafrecht) sinds de wetwijziging in het Wetboek van Strafrecht november 2012 van kracht werd. Tot maart 2015 waren geen veroordelingen op grond van deze wetgeving bekend.⁶⁹ Omdat de staatsveiligheid in het geding zou zijn, zijn de zaken geclassificeerd, waardoor er weinig details publiek worden. Onderstaande zaken zijn bekend.⁷⁰

In maart 2014 werd een medewerker van een vliegveld gearresteerd en beschuldigd van hoogverraad, begaan tijdens een vakantiereis naar het buitenland in 2010. Hij zou vertrouwelijke informatie hebben doorgegeven. Betrokkene ontkent zich hieraan schuldig te hebben gemaakt. Betrokkene is aangeklaagd wegens hoogverraad en verblijft in voorarrest in Krasnodar. Familieleden mogen de gedetineerde niet bezoeken en hebben betrokkene daardoor bijna een jaar niet gezien.⁷¹

In mei 2014 werd Gennady Kravtsov, een voormalig ingenieur van de Russische marine, gearresteerd en aangeklaagd op grond van hoogverraad wegens het doorgeven van geheime informatie aan het westen. Zijn detentie werd op 21 januari 2015 met twee maanden verlengd en het onderzoek naar hem loopt nog. De zaak werd pas in februari 2015 publiek.⁷²

⁶⁸ Vertrouwelijke bron; *Russland-Analysen Nr. 290*, 13 februari 2015; Human Rights Watch: *Government against Rights Groups*, 28 mei, 22 juni en 8 juli 2015, en Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen*; Council of Europe Commissioner for Human Rights: *Opinion of the Commissioner for Human Rights, Legislation and Practice in the Russian Federation on Non-Commercial Organisations in Light of Council of Europe Standards: an update* (CommDH(2015)17), 9 juli 2015.

⁶⁹ Vertrouwelijke bron.

⁷⁰ Op basis van artikel 241 lid 1, deel 2 van het Wetboek van Strafrecht kan de rechtbank besluiten om zaken betreffende staatsgeheimen niet openbaar te maken. Vertrouwelijke bron; The Moscow Times: *Russia's Sudden Spate of Treason Cases Are Scare Tactic, Analysts Say*, 10 februari 2015.

⁷¹ Vertrouwelijke bron; RFE/RL: *Russian Accused Of Treason Held 11 Months Without Family Visits*, 16 februari 2015.

⁷² The Moscow Times: *Russia's Sudden Spate of Treason Cases Are Scare Tactic, Analysts Say*, 10 februari 2015; vertrouwelijke bron.

Yevgeny Petrin, een werknemer van de Russisch Orthodoxe Kerk, en vermeend oud-FSB-agent, werd gearresteerd wegens het doorgeven van geheime informatie aan de Verenigde Staten en aangeklaagd voor hoogverraad.⁷³

Op 21 januari 2015 werd Svetlana Davydova uit de regio Smolensk (Vjazma) op grond van de hoogverraadwet in voorlopige hechtenis genomen. Zij had in het voorjaar van 2014 telefonisch de Oekraïense ambassade in Moskou geïnformeerd dat een garnizoen soldaten bij haar in de buurt mogelijk naar Oekraïne was gestuurd. Betrokkene werd aangeklaagd wegens hoogverraad. De zaak kreeg veel aandacht van de media, hetgeen volgens een bron de reden was dat Davydova op 3 februari 2015 tegen een borgsom werd vrijgelaten, hetgeen hoogst ongebruikelijk zou zijn. De zaak werd op 13 maart 2015 gesloten wegens gebrek aan bewijs. De Prokuratura heeft officiële excuses aangeboden aan Davydova.⁷⁴

Vladimir Golubev, een voormalig medewerker van het Russisch Nucleair Centrum in Sarov, werd begin februari 2015 gearresteerd en ervan beschuldigd staatsgeheimen aan westerse mogendheden te hebben doorgegeven. Hij mag het land niet verlaten zolang het onderzoek loopt. Golubev publiceerde een wetenschappelijk artikel in een Tsjechisch tijdschrift. De inhoud van het artikel bevatte volgens de FSB gevoelige informatie. Volgens Golubev is de inhoud uit openbare bronnen. Betrokkene werd aangeklaagd op grond van artikel 283 deel 1 van het Wetboek van Strafrecht (verspreiden van staatsgeheimen).⁷⁵

In februari 2015 werd Sergei Minakov, een militair van de Zwarte Zee vloot, gearresteerd en ervan beschuldigd tijdens zijn werk op een tanker voor buitenlandse diensten te hebben gewerkt.⁷⁶

3.1.11 De 'Blasfemiewet'

Voor zover bekend zijn er tijdens de verslagperiode geen gevallen geweest van personen die zijn aangeklaagd of veroordeeld op basis van de wetsartikelen inzake blasfemie, die zomer 2013 van kracht werden.⁷⁷

3.1.12 De 'Anti-LHBT-propagandawet'

Het amendement op het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen, dat de propaganda van 'niet-traditionele seksuele relaties' onder minderjarigen verbiedt, werd op 30 juni 2013 van kracht.⁷⁸ Volgens activisten heeft het in werking treden van de wet er –naast het opleggen van hogere boetes– vooral voor gezorgd dat de

⁷³ The Moscow Times: *Russia's Sudden Spate of Treason Cases Are Scare Tactic, Analysts Say*, 10 februari 2015; vertrouwelijke bron.

⁷⁴ Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 289, 30 januari 2015: www.laender-analysen.de/russland/; RFE/RL: *Russian Woman Accused Of Treason Over Suspected Troop Deployment*, 30 januari 2015; The Moscow Times: *Russian Man Accused of High Treason for Passing Secrets to Western State*, 6 februari 2015; Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 290, 13 februari 2015; vertrouwelijke bronnen.

⁷⁵ Newsweek: *Russia Charges Nuclear Scientist and Alleged Informant With Treason*, 6 februari 2015: www.newsweek.com; Vertrouwelijke bron.

⁷⁶ The Moscow Times: *Russia's Sudden Spate of Treason Cases Are Scare Tactic, Analysts Say*, 10 februari 2015.

⁷⁷ Zie ook het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2014 en van juni 2013: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/ambtsberichten/2014/07/10/russische-federatie-2014-07-10.html>; vertrouwelijke bron.

⁷⁸ Human Rights Watch: *Russia: Anti-LGBT Law a Tool for Discrimination*, 30 juni 2014.

reeds hoge mate van intolerantie in de Russische samenleving ten opzichte van LHBT verder is toegenomen (zie ook 3.4.5).⁷⁹

Het rapport 'License to Harm' van Human Rights Watch stelt dat met het van kracht zijn van het amendement sinds 30 juni 2013 discriminatie gebaseerd op seksuele geaardheid in feite is gelegaliseerd. Volgens het rapport is in aanloop naar en sinds de inwerkingtreding van de wet het aantal aanvallen op LHBT-activisten gestegen en hebben anti-LHBT-groeperingen de wet gebruikt voor intimidatie- en treitercampagnes om LHBT-docenten en ander onderwijspersoneel te doen ontslaan. De overheid lijkt het geweld niet serieus te nemen, en vervolging vindt zelden plaats. In plaats van publiekelijk afstand te nemen van geweld en anti-LHBT-retoriek zwijgt de overheid of doen sommige ambtenaren discriminerende uitspraken ten aanzien van LHBT.⁸⁰

In de verslagperiode werden meerdere personen op grond van de 'anti-LHBT-propagandawet' aangeklaagd en veroordeeld, echter niet gearresteerd. In 2014 werden vier personen veroordeeld tot boetes en in januari 2015 werd Lena Klimova, oprichtster van het online hulpforum voor LHBT-jongeren 'Children-404' veroordeeld tot een boete van 50.000 roebel (circa 910 euro). *Roskomnadzor*⁸¹, die veel klachten van burgers over de site zou hebben ontvangen, diende september 2014 een aanklacht tegen Klimova in. Een door *Roskomnadzor* aangewezen expert beoordeelde de brieven van de kinderen op de site van *Children-404* en oordeelde dat er sprake was van propaganda van niet-traditionele relaties onder minderjarigen. De informatie op de website zou vooral gericht zijn op het creëren van een positief imago van niet-traditionele seksuele relaties bij kinderen. De site zou de gelijkwaardigheid van relaties en in sommige gevallen de superioriteit van niet-traditionele seksuele relaties benadrukken. Een hogere rechtsinstantie verwierp het oordeel wegens procedurele fouten. Begin 2014 werd Klimova ook aangeklaagd, toen werden de beschuldigingen geseponeerd.⁸²

Een directeur van een kinderspelfabriek in Smolensk werd begin 2014 op verzoek van de lokale ngo 'Moeders' Comité' door het Openbaar Ministerie aangeklaagd wegens propaganda van niet-traditionele relaties onder minderjarigen. Betrokkene werd in augustus 2014 veroordeeld tot een boete van 45.000 roebel, omgerekend 650 euro. De fabriek van betrokkene heeft een tafelspel voor kinderen gemaakt waarbij sprake zou zijn van controversiële opdrachten. Zo moesten kinderen een ontmoeting van een homopaar spelen. Het spel is uit de verkoop gehaald. Betrokkene zou hiertegen in beroep zijn gegaan.⁸³

⁷⁹ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014; HRW: *Russia: Anti-LGBT Law a Tool for Discrimination*, 30 juni 2014; The Moscow Times: *IKEA Scuttles Russian Magazine Over Anti-Gay Law*, 13 maart 2015.

⁸⁰ Human Rights Watch: *License to Harm, Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia*, 15 december 2014. Voor het rapport werden 94 LHBT(-activisten) geïnterviewd in zestien Russische steden. Het rapport beschrijft hoe betrokkenen mishandeld werden en met welke hindernissen zij geconfronteerd werden toen zij zich op hun recht beriepen. Artikel 63 van het Russische Wetboek van Strafrecht noemt haat jegens LHBT weliswaar niet specifiek maar sluit deze ook niet uit. RFE/RL: *Russian Court Refuses To Reinstate Sacked Gay Teacher*, 23 april 2015.

⁸¹ De Russische toezichthouder op de media.

⁸² Human Rights Watch: *World Report 2015-Russia*, 29 januari 2015 en *Russia: Court Hearing against LGBT Group*, 3 april 2015. NB: 50.000 roebel was 668,48 euro op 10 februari 2015; Global Voices: *Online Campaign to Support Russian LGBT Teens Is Charged with 'Gay Propaganda'*, 14 november 2014: <http://globalvoicesonline.org>; Frontline Defenders: *Russian Federation-Cconviction of human rights defender Elena Klimova*, 27 januari 2015; Amnesty International: *Journalist found guilty of LGBT 'propaganda'*, 30 januari 2015; Trouw: *Homojongeren helpen ziet Moskou als homopropaganda*, 14 februari 2015; vertrouwelijke bronnen. Middels dit forum, Children-404, dat via Vkontakte op het internet bereikbaar is, kunnen minderjarige LHBT's (anoniem) met elkaar corresponderen en elkaar ondersteunen en kunnen zij psychische en medische hulp krijgen. Vkontakte is een in Rusland veel gebruikt sociaal medium dat vergelijkbaar is met Facebook.

⁸³ RAPS Russian Legal Information Agency: *Russian toy store chain suspected of gay propaganda*, 15 januari 2015; Vertrouwelijke bron.

De activisten Nikolai Aleksejev, Jaroslav Jevtoeshenko en Dmitry Isakov verloren september 2014 een beroepszaak voor het Constitutionele Hof. Zij hadden een zaak aangespannen omdat de anti-LHBT-propagandawet homoseksuelen discrimineert en niet conform de grondwet zou zijn, die vrijheid van meningsuiting garandeert. Het Hof oordeelde dat de wet niet bedoeld is om homoseksualiteit te verbieden of rechten van burgers te beperken op grond van hun seksuele geaardheid en derhalve wel conform de grondwet is.⁸⁴

Het beroep van activist Dmitry Isakov tegen een oordeel tot betaling van een boete van 4.000 roebel (ruim 80 euro) werd afgewezen. Isakov heeft de zaak bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens aangespannen.⁸⁵

3.2 Toezicht en rechtsbescherming

3.2.1 Aangiftes

Zie voor een uitvoerige beschrijving van de wetgeving en praktijk het algemeen ambtsbericht van juli 2014. Er vonden voor zover bekend sindsdien geen significante wijzigingen plaats.⁸⁶

In de hele Russische Federatie (inclusief de Noordelijke Kaukasus) bestaat wettelijk de mogelijkheid aangifte te doen van een misdrijf bij de politie. Op basis van artikel 12, lid 1 van de Russische Politiewet⁸⁷ is de politie verplicht aangiftes (die zowel in elektronische, mondelinge als schriftelijke vorm gedaan kunnen worden) in behandeling te nemen en de aangifte schriftelijk te bevestigen.⁸⁸ Aangiftes worden doorgaans in behandeling genomen, maar in de praktijk varieert de bereidheid bij de politie om aangiftes (voortvarend) in behandeling te nemen aanzienlijk. Dit kan per geval, per regio en per behandelende politiebeambte verschillen. Niet zelden verloopt het proces van het doen van aangifte moeizaam. Het vertrouwen van de Russische bevolking in de politie is daarom laag. De politie heeft bovendien de reputatie onprofessioneel, corrupt en gewelddadig te zijn. Aangiftes tegen gedragingen van politiepersoneel of andere overheidsfunctionarissen zijn in de regel niet kansrijk.⁸⁹

Over het algemeen kan gesteld worden dat de politie niet of minder bereidwillig is om aangiftes (voortvarend) in behandeling te nemen van personen die tot bepaalde groepen behoren, zoals etnische of raciale minderheden of leden van LHBT-gemeenschappen.⁹⁰ Leden van deze minderheidsgroeperingen hebben over het algemeen dan ook weinig vertrouwen in de politie en zien in de praktijk vaak af van het doen van aangifte uit angst voor discriminatie, intimidatie of geweld.⁹¹ Volgens enkele bronnen worden klachten van LHBT's betreffende mishandelingen, haat zaaien en discriminatie vaak niet in behandeling genomen. De Russische politie

⁸⁴ The Moscow Times: *Russian Court Rules 'Gay Propaganda' Law Doesn't Violate Constitution*, 26 september 2014: <http://www.themoscowtimes.com/advertorials/news/Russian-Court-Rules-Gay-Propaganda-Law-Doesn-t-Violate-Constitution/>.

⁸⁵ Human Rights Watch: *Russia: Anti-LGBT Law a Tool for Discrimination*, 2014.

⁸⁶ Vertrouwelijke bronnen.

⁸⁷ Wet no. 3-FZ van 7 februari 2011.

⁸⁸ In welke mate in de praktijk een schriftelijke bevestiging wordt verstrekt is niet bekend. Russische Wetboek van Strafvordering.

⁸⁹ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

⁹⁰ Human Rights Watch: *License to Harm, Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia*, 15 december 2014: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/russia1214_ForUpload_2.pdf.

⁹¹ Minority Rights Group Europe, *Protecting the Rights of Minorities and Indigenous Peoples in the Russian Federation: challenges and Ways Forward*, 1 december 2014; Human Rights Watch, *License to Harm*, 15 december 2014.

baseert zich hierbij vaak op het feit dat LHBT's volgens Russisch recht niet als sociale groep worden erkend (zie ook 3.4.5). Ook aangiftes die door arbeidsmigranten uit Centraal-Azië worden ingediend, worden volgens bronnen zelden in behandeling genomen.⁹²

De manier waarop politie een aangifte behandelt, kan afhangen van de bereidheid van de persoon die aangifte doet om steekpenningen te betalen of van de etniciteit van deze persoon. Dit geldt vooral voor personen afkomstig uit Centraal-Azië of de Noordelijke Kaukasus of over het algemeen voor personen met een donker of Aziatisch uiterlijk. De politie in grote steden, met name in Moskou, controleert bijvoorbeeld willekeurig op identiteitsbewijzen en registratiepapieren en staat er om bekend dit vooral te doen bij personen die een Aziatisch, donker of Noord-Kaukasisch uiterlijk hebben. In de verslagperiode betrof dit wederom met name arbeidsmigranten uit Centraal-Azië.⁹³

Indien de politie in gebreke blijft, kunnen personen zich wenden tot een autoriteit hoger dan die waartegen de klacht is gericht (bijvoorbeeld een hogere politieambtenaar), de ombudsman (lokaal en federaal, zie 3.2.3), een rechtbank of openbare aanklagers. Als alle binnenlandse rechtsmiddelen zijn uitgeput (of indien het een schrijnende mensenrechtenschending betreft) kan men zich ook wenden tot het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg. In 2014 oordeelde het EHRM in 122 zaken dat de Russische Federatie de mensenrechten had geschonden.⁹⁴ Er zijn geen concrete gevallen bekend van personen die in de problemen zijn gekomen nadat zij een klacht voor het Europese Hof hadden gebracht. Maar een bron stelt dat sommigen hun klacht introkken nadat zij onder druk werden gezet. Het zou soms helpen de zaak publiek te maken.⁹⁵ In juli 2015 oordeelde het Constitutionele Hof van de Russische Federatie dat Rusland niet is gehouden aan uitspraken van het EHRM indien deze in strijd zijn met de grondwet.⁹⁶

Het is niet bekend in welke mate het zoeken van hulp bij andere instanties tot succes leidt. Hoewel het mogelijk is de autoriteiten aan te klagen wegens mensenrechtenschendingen werken de daarvoor ingerichte mechanismen niet altijd. Zo heeft een persoon die wordt vrijgesproken recht op compensatie van de overheid. Volgens mensenrechtenactivisten zou de overheid betaling van compensatie echter proberen te vermijden.⁹⁷ Zie ook 3.4.5.

3.2.2 *De rol van ngo's en internationale organisaties*

De president hecht belang aan 'sociale vaderlandslievende ngo's' die het overheidsbeleid implementeren of complementeren. Zij ontvangen inmiddels negentig procent van de overheidssubsidies bestemd voor ngo's.⁹⁸

⁹² Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

⁹³ FIDH/ADC, *From Tajikistan to Russia: vulnerability and abuse of migrant workers and their families*, 10 december 2014.

⁹⁴ In zeer ernstige gevallen van mensenrechtenschendingen, zoals bijvoorbeeld kidnappings door veiligheidsdiensten of buitengerechterlijke executies, kan ook eerder een zaak bij het Hof worden ingediend. Dit gebeurt meestal via (i)ngo's omdat die dikwijls gratis juridische hulp verschaffen. Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; European Court Of Human Rights: *Press Country Profile Russia*, april 2015: www.echr.coe.int.

⁹⁵ Vertrouwelijke bronnen.

⁹⁶ BBC: *Russia puts its law above European court rulings*, 14 juli 2015; NRC: *Poetin heeft nu niks meer te maken met mensenrechten*, 15 juli 2015.

⁹⁷ US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

⁹⁸ N.B.: Er zijn ook ngo's die afzien van overheidsfinanciering om meer inmenging en controle van de overheid te voorkomen. Vertrouwelijke bron.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

Voor ngo's die van de Russische autoriteiten het stempel 'politiek' hebben gekregen, blijft weinig speelruimte. Het begrip 'politieke activiteiten' wordt door de overheid breed uitgelegd. Daaronder vallen bijvoorbeeld bijdragen van ngo's aan VN-comités, het verlenen van gratis juridische bijstand aan gedetineerde vreedzame demonstranten, het publiceren van oordelen in rechtszaken die onder andere hierop betrekking hebben en het organiseren van rondetafel conferenties.⁹⁹

Ngo's en internationale organisaties kunnen in zekere mate een rol spelen in het aan de orde stellen van mensenrechtenschendingen bij de autoriteiten in Rusland op zowel lokaal als federaal niveau. Ook zetten sommige ngo's zich in om (juridische) bijstand te bieden aan slachtoffers van mensenrechtenschendingen. Echter, in de verslagperiode is het klimaat voor ngo's verslechterd, met name vanwege de verscherpte wetgeving voor ngo's (zie ook 3.1.9). Het komt voor dat (juridische) hulpverlening door ngo's aan slachtoffers van mensenrechtenschendingen ook als politieke activiteit wordt gezien door (lokale) autoriteiten.¹⁰⁰

Niet alleen de verscherpte wetgeving belemmert ngo's in het uitoefenen van hun taak. Ook andere administratieve en strafrechtelijke instrumenten worden daarvoor ingezet. Zo komt het geregeld voor dat huurcontracten tussentijds door de verhuurder worden opgezegd zoals bij Golos en de 'Movement for Human Rights'.¹⁰¹

Najaar 2014 verzocht Justitie het Opperste Gerechtshof om ontbinding van de overkoepelende organisatie *Society Memorial* omdat de organisatiestructuur niet in lijn zou zijn met de wetgeving. Het Hooggerechtshof wees dit verzoek op 28 januari 2015 af nadat *Society Memorial* ondertussen de nodige wijzigingen had doorgevoerd.¹⁰²

Op 23 mei 2015 tekende de president nieuwe wetgeving over het ongewenst verklaren van activiteiten van 'buitenlandse en internationale non-gouvernementele organisaties'. De wet geeft het Openbaar Ministerie de mogelijkheid om activiteiten van een organisatie ongewenst te verklaren als die volgens het OM een bedreiging vormen voor de grondwet, de openbare orde of de nationale veiligheid. Om 'ongewenst' te worden verklaard hoeven de activiteiten van buitenlandse organisaties niet per sé op Russisch grondgebied te hebben plaatsgevonden. Het OM beslist in overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het ministerie van Justitie registreert de desbetreffende 'ongewenste organisatie' vervolgens. Een en ander is mogelijk zonder tussenkomst van een rechter.

De Russische term voor een ngo is 'niet-commerciële organisatie', de nieuwe wet heeft echter betrekking op 'niet-gouvernementele organisaties', een begrip dat niet voorkomt in de Russische wetgeving. Door de vage formulering van de wet is niet duidelijk wat precies onder 'bedreiging' wordt verstaan en of de wet bijvoorbeeld ook op internationale commerciële organisaties van toepassing is. De wet maakt het moeilijker voor Russische ngo's om via een buitenlandse zusterorganisatie te opereren en zo de eventuele gevolgen van de 'buitenlandse agent wet' te vermijden.

⁹⁹ Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014. Vertrouwelijke bronnen.

¹⁰⁰ In het huidige klimaat worden ngo's in algemene zin beschouwd als organisaties die vooral buitenlandse belangen dienen. Vertrouwelijke bron; Council of Europe Commissioner for Human Rights: *Opinion of the Commissioner for Human Rights, Legislation and Practice in the Russian Federation on Non-Commercial Organisations in Light of Council of Europe Standards: an update* (CommDH(2015)17), 9 juli 2015.

¹⁰¹ Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 284, 24 oktober 2014; Vertrouwelijke bron.

¹⁰² Vertrouwelijke bron; Die Zeit: *Dem Kreml sind alle verdächtig*, 28 januari 2015: www.zeit.de/politik/ausland; Neue Zürcher Zeitung: *Druck auf Bürgerrechtler, Teilerfolg für Memorial Russland*, 28 januari 2015.

'Ongewenste organisaties' mogen geen activiteiten meer uitvoeren of informatie verspreiden op Russisch grondgebied. Hun bestaande kantoren worden gesloten en zij mogen geen nieuwe vertegenwoordigingen openen in Rusland. Russische burgers zijn strafbaar als zij herhaaldelijk deelnemen aan activiteiten van deze organisaties op Russisch grondgebied. Onduidelijk is wat 'deelname' precies inhoudt. Zowel deze burgers als medewerkers van 'ongewenste organisaties' zou een geldstraf van een paar honderd tot een paar duizend euro, een taakstraf of een gevangenisstraf van maximaal zes jaar kunnen worden opgelegd. Russische ngo's mogen geen financiering ontvangen van 'ongewenste organisaties' en het is bijvoorbeeld verboden om financiële transacties te voeren met een dergelijke organisatie. Buitenlandse burgers die deelnemen aan activiteiten van 'ongewenste organisaties' kan de toegang tot Rusland worden ontzegd.¹⁰³

De Presidentiële Mensenrechtenraad en de Publieke Kamer uiten zich soms kritisch over wetsvoorstellen die de ruimte voor het maatschappelijk middenveld beperken. Deze kritiek leidt zelden tot resultaat. In 2014 benoemde President Poetin een Kremlin-getrouwe als voorzitter van de Publieke Kamer, waardoor dit orgaan door mensenrechtenorganisaties weinig serieus wordt genomen als intermediair met de Russische autoriteiten.¹⁰⁴

3.2.3 *De rol van de ombudsman in het Russische rechtssysteem*¹⁰⁵

Rusland kent sinds 1997 een federale ombudsman voor de mensenrechten. Ella Pamfilova vervult deze functie sinds 2014, zij is voor vijf jaar aangesteld.¹⁰⁶

De ombudsman wordt door het Russische parlement aangesteld en kan niet voor het einde van de termijn worden ontheven uit zijn functie. De ombudsman is aan geen enkel Russisch regeringsorgaan verantwoording schuldig, ook niet aan de president. In het Russische rechtssysteem vervult de ombudsman de rol van onpartijdig, onafhankelijk adviesorgaan. De ombudsman doet meestal aanbevelingen aan de autoriteiten op basis van ingediende klachten, maar kan ook op eigen initiatief onderzoeken entameren. De autoriteiten kunnen de aanbevelingen naast zich neerleggen, maar dienen dit wel te onderbouwen. Het Openbaar Ministerie kan niet in beroep gaan tegen adviezen van de ombudsman. Volgens een bron is de effectiviteit van de ombudsman niet groot aangezien hij alleen bevoegdheid heeft tot het doen van aanbevelingen.¹⁰⁷ De huidige ombudsman heeft input geleverd voor het amendement op de ngo-wet van 20 maart 2015, waardoor ngo's van de 'buitenlandse agent'-lijst verwijderd kunnen worden als zij geen 'politieke activiteiten' meer uitvoeren en geen buitenlandse financiering meer ontvangen. Tijdens een persconferentie stelde Pamfilova dat het begrip 'politieke activiteiten'

¹⁰³ Amnesty International: *Russia: Law on 'undesirable organizations' will further tighten the noose on dissent*, 20 januari 2015: www.amnesty.org; Volkskrant: *Poetin tekent wet om 'ongewenste organisaties' te sluiten*, 24 mei 2015; Frankfurter Allgemeine Zeitung: *Putin mit dem Spaten*, 25 mei 2015; Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Russland-Analysen* Nr. 296, 22 mei 2015; Frankfurter Allgemeine Zeitung: *Unerwünscht*, 18 mei 2015; Jamestown Foundation: *Extended List of 'Undesirable' Foreign NGOs Compiled in Moscow*, 9 juli 2015. Vertrouwelijke bronnen.

¹⁰⁴ US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; Vertrouwelijke bron. N.B.: De Publieke Kamer is opgericht met als taak de coördinatie van de belangen van burgers, niet-gouvernementele organisaties en overheidsinstanties.

¹⁰⁵ De rol van de ombudsman is ongewijzigd sinds het verschijnen van het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013. Zie voor meer achtergrondinformatie het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

¹⁰⁶ Vertrouwelijke bron.

¹⁰⁷ Vertrouwelijke bronnen.

vaag is, en het onacceptabel te vinden dat ook ngo's die geen 'politieke activiteiten' uitvoeren op de lijst komen.¹⁰⁸

Daarnaast hebben de 83 deelregio's in de Russische Federatie het recht een eigen ombudsman aan te stellen, die bevoegd is te opereren binnen de grenzen van de eigen regio. Tijdens de verslagperiode hadden de meeste deelregio's inderdaad een ombudsman. Niet elke ombudsman was even doeltreffend. Lokale autoriteiten zouden de onafhankelijkheid vaak ondermijnen.¹⁰⁹

De federale ombudsman voor de mensenrechten ontving in 2014 bijna twee keer zoveel klachten (59.100) dan het jaar ervoor. De reden van deze stijging is onbekend maar kan deels te maken hebben met het feit dat klachten sinds het aantreden van de nieuwe ombudsman ook via internet kunnen worden ingediend. Van de klachten had 32 procent betrekking op de rechtsgang, bijvoorbeeld uitspraken van de rechtbanken en de gang van zaken bij politieonderzoeken. Bijna achttien procent betrof klachten over huisvestingszaken, zoals uitzetting. Circa elf procent had betrekking op gedetineerden, met name de detentie-omstandigheden. De resterende klachten betroffen onder andere medische en arbeidsrechtelijke zaken.

De ombudsman ondernam in 25.303 zaken actie. Dit leidde onder andere tot twaalf rechtszaken, 198 herziene uitspraken en 151 zaken waarin ambtenaren ter verantwoording werden geroepen.¹¹⁰

3.2.4 *De rol van de Prokuratura (Openbaar Ministerie)*

De rol van de Prokuratura is sinds het vorige algemeen ambtsbericht ongewijzigd.¹¹¹ De Prokuratura in Rusland stelt personen of organisaties in staat van beschuldiging bij vermeende overtredingen of misdrijven en legt deze beschuldigingen voor aan een rechtbank via aanklagers. De Prokuratura is een centraal federaal orgaan met regionale afdelingen die onder de verantwoordelijkheid vallen van het centrale orgaan in Moskou. Het hoofd van de Prokuratura, de procureur-generaal¹¹², wordt door de Federatieraad benoemd of ontslagen, op voorpraak van de president van Rusland.¹¹³ De Prokuratura in Rusland fungeert nagenoeg volledig als de strafvervolger namens de overheid, is daardoor zeer invloedrijk en wordt als niet-onafhankelijk van de overheid beschouwd. Volgens bronnen is de Prokuratura een bepalende factor voor de uitkomst van gerechtelijke procedures. De zienswijze van de Prokuratura wordt vaak door rechters overgenomen.¹¹⁴

Het Onderzoekscomité dat strafrechtelijke onderzoeken uitvoert en oorspronkelijk binnen de Prokuratura opereerde is sinds enkele jaren een zelfstandig orgaan.¹¹⁵

¹⁰⁸ Vertrouwelijke bron.

¹⁰⁹ US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹¹⁰ High Commissioner for Human Rights in the Russian Federation: *Report 2014, 2015*; Vertrouwelijke bron.

¹¹¹ Vertrouwelijke bron.

¹¹² Op dit moment is dit Chaika Joeri Jakovlevitsj: <http://eng.genproc.gov.ru/management/genprokuror/>, geraadpleegd 15 januari 2015.

¹¹³ Zie de grondwet van de Russische Federatie, artikel 129: <http://www.constitution.ru/en>, geraadpleegd 15 januari 2015; en de *Federal Law on Prosecution Service of the Russian Federation* van 17 januari 1992, via de website van de procureur-generaal: <http://eng.genproc.gov.ru/>.

¹¹⁴ Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

¹¹⁵ NB: Dit in tegenstelling tot het gestelde in het vorige ambtsbericht van juli 2014. Het hoofd hiervan is Aleksandr Batrikin: <http://en.sledcom.ru>, geraadpleegd 19 januari 2015; Vertrouwelijke bron.

Ngo-inspecties

De Prokuratura heeft een vergaand mandaat om inspecties en controles uit te voeren bij onder andere mensenrechten-ngo's. Tijdens deze inspecties zoekt de Prokuratura naar belastend materiaal, zoals vermeend aan terrorisme-gelieerd materiaal of bewijzen van 'politieke activiteiten', om de ngo via de rechter tot 'buitenlandse agent' te laten registreren (zie 3.1.9). De Prokuratura kondigt deze inspecties niet altijd vooraf aan en voert deze soms samen met de politie of de FSB uit. Hierdoor gaat er een zeer intimiderende werking van uit.¹¹⁶

3.2.5 *Corruptie*

Corruptie speelde tijdens de verslagperiode onverminderd een grote rol binnen het Russische rechtssysteem. Ook in het bedrijfsleven en binnen het overheidsapparaat speelt corruptie een wezenlijke rol. De maatregelen die sinds 2010 zijn ondernomen hebben tot nog toe niet geleid tot een wezenlijke vermindering van de corruptie in Rusland. Op de *Corruption Perceptions Index 2014* daalde Rusland van de 127^e naar de 136^e plaats op een lijst van 175 landen, waarbij 175 staat voor 'het meest corrupt'.¹¹⁷

President Poetin heeft aan de Doema een ontwerp amendement voorgelegd dat voorstelt boetes voor corruptie te verlagen, zodat personen die aan corruptie schuldig worden bevonden de boete ook daadwerkelijk kunnen betalen. Het wetsontwerp stelt ook andere straffen dan geldboetes voor.¹¹⁸

3.3 **Naleving en schendingen**

3.3.1 *Vrijheid van meningsuiting*

De grondwet van de Russische Federatie garandeert vrijheid van meningsuiting.¹¹⁹ De vrijheid van meningsuiting staat echter onder grote druk. Er is steeds minder ruimte voor kritiek of een van de autoriteiten afwijkende mening. Over het algemeen geldt steeds meer dat wie niet voor Rusland en het overheidsbeleid is, als tegenstander wordt beschouwd. De Russische overheid trad in de verslagperiode repressief op tegen personen die demonstreerden tegen het regeringsbeleid of daarbij vraagtekens zetten. Kritiek op president Poetin of het beschuldigen van leden van de regering van criminele activiteiten, zoals bijvoorbeeld aan corruptie gerelateerde praktijken, werd doorgaans niet getolereerd door de machthebbers.¹²⁰

¹¹⁶ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

¹¹⁷ Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015; Transparency International: *Corruption Perception Index 2014: results*, december 2014: www.transparency.org.¹¹⁷ Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP): *Vladimir Putin wins OCCRP's Person of Year for 2014*, 30 december 2014: <https://reportingproject.net/occrp/>; Business-anti-corruption.com/country-profiles: *Business Corruption in Russia*, september 2014; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; Freedom House: *Freedom of the Press Russia 2015*, april 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; vertrouwelijke bronnen.

¹¹⁸ Zie website Kremlin: <http://eng.kremlin.ru/acts/23316>: *Draft law to improve corruption prevention submitted to the State Duma*, 28 november 2014.

¹¹⁹ Grondwet Russische Federatie (1993), artikel 29: <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm>, geraadpleegd 16 januari 2015.

¹²⁰ Augustus 2014 werd het lijk gevonden van de journalist Timur Kuashev uit Kabardino-Balkarië. Betrokkene was een kritisch journalist die ook over de mensenrechtensituatie schreef. Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; RFE/RL: *Russian editor faces 15 days in jail following traffic incident*, 28 december 2014; Institut for War and Peace Reporting: *How Russia Fights its Information War*, 14 januari 2015; Reporters Without Borders: *Jailed journalist given another three years in prison camp*, 23 januari 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

De belangrijkste media passen steeds meer zelfcensuur toe. Wie zich niet aan de officiële Kremlin-lijn houdt, zoals kritische journalisten, komt onder druk te staan. Zowel de overheid als particulieren en bedrijfseigenaren met nauwe banden met de overheid kunnen druk uitoefenen. Ook zouden infiltranten uit bijvoorbeeld de presidentiële staf of de FSB worden ingezet bij de media.¹²¹ Het komt voor dat kritische journalisten, bloggers en klokkenluiders op grond van valse beschuldigingen, bijvoorbeeld op basis van anti-extremisme wetgeving, worden aangeklaagd. Staatsmedia daarentegen genieten bepaalde voordelen, zoals huurkijtschelding wanneer zij in een overheidsgebouw gehuisvest zijn.¹²² De media worden gebruikt voor haatcampagnes tegen oppositieleden, critici en onafhankelijke ngo's en voor de 'informatie-oorlog' met het westen.¹²³ Daarbij wordt ook gebruik gemaakt van zogenaamde internet trolls.¹²⁴ Meerdere onafhankelijke media ontvingen formele waarschuwingen omdat hun nieuwsitems of publicaties een extremistische inhoud zouden hebben of anderszins niet conform de wetgeving zou zijn. De onafhankelijke radiozender *Echo Moskvj* moest een transcriptie van een studiodiscussie van zijn website verwijderen. De discussie op 29 oktober 2014 werd gevoerd tussen twee journalisten die getuigen waren geweest van gevechten op het vliegveld van Donetsk en pro-Oekraïense opvattingen vertegenwoordigden.¹²⁵ Tot de weinige nog min of meer onafhankelijke media behoren *Novaya Gazeta* en *Vedomosti*.¹²⁶

Op 16 januari 2015 waarschuwde de Russische toezichthouder op de media *Roskomnadzor* de media dat het publicatie van religieuze georiënteerde cartoons kan beschouwen als beledigend of als aanzet tot haat.¹²⁷

Op de *Press freedom index* daalde Rusland van de 148^e naar de 152^e plaats van in totaal 180 landen.¹²⁸

In oktober 2014 tekende president Poetin een wet die het buitenlands eigendom in Russische media tot maximaal 20 procent beperkt. Voor radio- en tv-kanalen gold tot nog toe een maximum van 50 procent. Meer dan de helft van de Russische media –bijvoorbeeld de kritische zakenkrant *Vedomosti*– was gedeeltelijk in

¹²¹ Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014 en *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015; The Moscow Times: *How the Kremlin and the Media Ended Up in Bed Together*, 11 maart 2015; RFE/RL: *OSCE Denounces 'Continued Intimidation' of Media NGOs in Russia*, 24 februari 2015; The Moscow Times: *Dmitry Gudkov, L'Enfant Terrible of the State Duma*, 6 oktober 2014; European Council on Foreign Relations: *Russia, Human rights and governance, 3. Rule of Law and human rights in Russia*, februari 2015: ecfr.eu; Die Welt: *Zwingt Russland seine Wehrpflichtigen in den Kampf?*, 23 februari 2015 en *Keiner sagt uns offen, dass es in den Krieg geht*, 4 maart 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; Freedom House: *Freedom of the Press Russia 2015*, april 2015; CPJ: *Russian journalist beaten in Saratov, second from same site in five months*, 14 januari 2014; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹²² Freedom House: *Freedom of the Press Russia 2015*, april 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹²³ Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; RFE/RL: *Russian editor faces 15 days in jail following traffic incident*, 28 december 2014; Institute for War and Peace Reporting: *How Russia Fights its Information War*, 14 januari 2015; Reporters Without Borders: *Jailed journalist given another three years in prison camp*, 23 januari 2015; Freedom House: *Freedom of the Press Russia 2015*, april 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹²⁴ NRC Handelsblad: *Poetin heeft zijn eigen medialeger*, 23 februari 2015; Al Jazeera: *The Kremlin's troll army*, 16 maart 2015; The Guardian: *Inside the Kremlin's hall of mirrors*, 21 april 2015; Freedom House: *Freedom of the Press Russia 2015*, april 2015. N.B.: Een troll in een internetomgeving is een persoon die op usernet, fora, websites of chatkanalen berichten plaatst met het doel voorspelbare emotionele reacties (bijvoorbeeld woede, irritatie, verdriet, of scheldpartijen) van andere mensen uit te lokken, opzettelijk verkeerde informatie (desinformatie) te geven of zichzelf expres anders voor te doen.

¹²⁵ Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015.

¹²⁶ Vertrouwelijke bron.

¹²⁷ International Federation for Human Rights: *Russia: 11 Media outlets threatened with closure for publishing Charlie Hebdo drawings*, 5 februari 2015; vertrouwelijke bron.

¹²⁸ Reporters Without Borders: *World Press Freedom Index 2015*, 12 februari 2015: <http://index.rsf.org>.

buitenlandse handen. Het Finse mediaconcern Sanoma verkocht inmiddels zijn aandelen in Vedomosti. De wet behelst ook een verbod voor buitenlandse rechtspersonen, staatlozen en Russen met dubbele nationaliteit om media op te richten in de Russische Federatie. De wet wordt van kracht per 1 januari 2016 maar *Roskomnadzor*, het overheidsorgaan dat toezicht houdt op de media, zal pas gaan handhaven vanaf 1 januari 2017.¹²⁹

Als gevolg van deze wet zien grote buitenlandse investeerders zich gedwongen op korte termijn hun belangen te verkopen. Meer dan vijftien westerse mediabedrijven zullen door de wet geraakt worden. Een deel daarvan biedt amusement. De wet zou ook een aantal telecombedrijven, banken en private pensioenfondsen kunnen raken (waaronder Tele2), die over een mediaregistratie beschikken om klanten gemakkelijker en sneller te kunnen informeren.¹³⁰

De vrijheid van meningsuiting komt onder andere in de knel als het gaat om zaken die zijn gerelateerd aan de Oekraïne-crisis. Hoewel steeds vaker berichten verschijnen over gesneuvelde Russische soldaten in Oekraïne wordt dit onderwerp vermeden in de grote media. De overheid ontkent militaire betrokkenheid in het oosten van Oekraïne. Begrafenissen van soldaten vinden derhalve in het geheim plaats, en nabestaanden hebben geen recht op de gebruikelijke financiële compensatie.¹³¹ Journalisten, politici en familieleden die navraag doen naar het overlijden van soldaten krijgen te maken met bureaucratische obstakels en valse beschuldigingen.¹³² Een aantal journalisten die wilden berichten over geheime begrafenissen van omgekomen soldaten werden tijdens verschillende incidenten aangevallen en bedreigd.¹³³ Tegen een medewerker van de ngo *Soldiers' Mothers*, die bij het ministerie van Defensie een lijst met gevallen en gewonde Russische soldaten in Oekraïne indiende met vragen, loopt een rechtszaak wegens vermeende fraude.¹³⁴

¹²⁹ Website van het Kremlin: *Law limiting foreign shareholders' stakes in Russian media outlets*, 15 oktober 2014: <http://eng.news.kremlin.ru/acts/23097>; The Guardian: *Sanoma sells Vedomosti stake amid concerns over Russian media laws*, 1 mei 2015.

¹³⁰ Het gaat om amendementen betreffende de wet inzake de massamedia. Vertrouwelijke bronnen; European Council on Foreign Relations: *Russia, Human rights and governance, Political freedom in Russia*, februari 2015: ecf.eu; The Guardian: *Sanoma sells Vedomosti stake amid concerns over Russian media laws*, 1 mei 2015. Onder andere Discovery, Nickelodeon, Sanoma, Hubert Burda Media, Axel Springer en Bauer Media zouden betroffen zijn.

¹³¹ RFE/RL: *In Russia, Ukraine Conflict Hits Home With Secret Funerals, Missing Men*, 28 augustus 2014; Reuters: *Russian village's graves may tie Kremlin to fighting in Ukraine*, 28 augustus 2014; Amnesty International: *Russian NGO branded as "foreign agent" after reporting on Russian military action in Ukraine*, 30 augustus 2014; The Moscow Times: *Detained Activist from Soldiers' Mothers Committee Released by Police*, 20 oktober 2014 en *Silent Deaths: The Price of a Russian Soldier's Life*, 27 oktober 2014; Caucasian Knot: *Soldier's mothers go to court to demand information from MoD about soldiers wounded in Ukraine*, 7 november 2014; RFE/RL: *News website editor detained in Russia*, 12 november 2014; The Guardian: *They were never there: Russia's silence for families of troops killed in Ukraine*, 19 januari 2015; Argo TV Medialogica: *De wereld volgens Russia Today*, NPO 2, 14 januari 2015: <http://www.npo.nl/artikelen/argos-tv-medialogica-over-russia-today>, geraadpleegd 15 januari 2015; Amnesty International: *Violation of the Right to Freedom of Expression, Association and Assembly in Russia*, oktober 2014; Trouw: *Russen sneuvelen niet, ze verdwijnen*, 6 maart 2015, en *Toen wist ik: we zijn in Oekraïne*, 6 maart 2015; De Volkskrant: *De waarheid bestaat niet in Rusland*, 25 maart 2015; The Guardian: *Invisible Army: the story of a Russian soldier sent to fight in Ukraine*, 25 maart 2015; The Moscow Times: *Dmitry Gudkov, L'Enfant Terrible of the State Duma*, 6 oktober 2014; European Council on Foreign Relations: *Russia, Human rights and governance, 3. Rule of Law and human rights in Russia*, februari 2015: ecf.eu; Die Welt: *Zwingt Russland seine Wehrpflichtigen in den Kampf?*, 23 februari 2015, en *Keiner sagt uns offen, dass es in den Krieg geht*, 4 maart 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹³² Freedom House: *Freedom in the world 2015 Russia*, 2015.

¹³³ Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015; Freedom House: *Freedom of the Press Russia 2015*, april 2015.

¹³⁴ Vertrouwelijke bron; RFE/RL: *Russian 'Soldiers' Mothers' Activist Detained*, 18 oktober 2014. NB: Het gaat hier om een medewerkster van het ngo-kantoor in Budennovsk in de regio Stavropol.

Internet

De relatieve vrijheid die het internet in Rusland had ten opzichte van de geschreven pers wordt steeds meer beperkt. Zo versterkte de Russische federale overheid in de verslagperiode de grip op het internetverkeer en op het (mobiele) telefoonverkeer. Er zijn geen internetproviders eigendom van de staat maar alle internetproviders worden door de overheid gecontroleerd. De meeste grote providers zijn in handen van oligarchen die banden hebben met de regering.¹³⁵

Op basis van de zogenoemde 'Lugovoi-wet', die op 1 februari 2014 van kracht werd, werden meerdere websites door de autoriteiten geblokkeerd.¹³⁶ Volgens Russisch onderzoekscentrum SOVA ging het in 2014 bij een derde van de geblokkeerde sites om sites van Islamitische terroristen en een derde betrof sites met aankondigingen van illegale demonstraties. Soms zouden blokkeringen om politieke redenen plaatsvinden.¹³⁷

Op 30 juni 2014 tekende president Poetin amendementen op het Wetboek van Strafrecht die het oproepen tot extremistische activiteiten, aanzetten tot haat of vijandigheid door de distributie van teksten met extremistische inhoud via internet, strafbaar maken. Veroordeelden kunnen tot maximaal vijf jaar gevangenisstraf krijgen. Het financieren van extremisme kan leiden tot maximaal zes jaar gevangenisstraf.¹³⁸

Op 22 juli 2014 ondertekende de president een wetsvoorstel inzake amendementen op artikel 280.1 van het Wetboek van Strafrecht. Daarmee wordt het aanzetten tot schending van de territoriale integriteit van de Russische Federatie met boetes tussen de 10.000 en 30.000 roebel of maximaal vier jaar gevangenisstraf bestraft (was drie jaar). Op het oproepen tot separatisme via massamedia zoals internet of andere online diensten staat maximaal 480 uur taakstraf of vijf jaar gevangenisstraf. Voorheen was het online oproepen tot separatisme niet strafbaar.¹³⁹

Diverse onafhankelijke en kritische websites zijn sinds het aannemen van de wet door staatsmedia-regulator *Roskomnadzor* geblokkeerd, zo werd de website *Vimeo*, bestemd voor video's, tijdelijk geblokkeerd nadat een video van de militante groepering *Flames of War* van de *Islamic State* (IS) op de website werd getoond. *Vimeo* verwijderde de video op verzoek van de openbare aanklager, waarna *Roskomnadzor* de blokkering ophief.¹⁴⁰

Ook werd een Facebookpagina geblokkeerd van oppositielid en activist Alexei Navalny en zijn broer met een oproep om 15 januari 2015, de dag dat tegen de broers een vonnis geveld zou worden, in de nabijheid van het Kremlin te demonstreren als steunbetuiging voor hen.¹⁴¹ Zie ook 3.4.1 leden van oppositiepartijen en politieke activisten.

Sinds september 2014 heeft Mail.ru, dat staatseigendom is, een meerderheidsaandeel in de populaire website van het sociale netwerk V Kontakte.¹⁴²

¹³⁵ Amnesty International: Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia, oktober 2014.

¹³⁶ Hiertoe hoeven zij nu slechts aan de staatsmedia regulator, *Roskomnadzor*, opdracht te geven de bewuste site te blokkeren. Zie voor meer informatie over de wet het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

¹³⁷ Vertrouwelijke bron.

¹³⁸ Vertrouwelijke bron; RFE/RL: *Putin Signs Vaguely Worded Law Criminalizing Online 'Extremism'*, 1 juli 2014.

¹³⁹ Vertrouwelijke bron; RFE/RL: *Putin Toughens Punishment For Public Calls for Separatism*, 22 juli 2014.

¹⁴⁰ RFE/RL: *Russia Blocks Vimeo over Islamic State Video*, 1 december 2014; Human Rights Watch: *World Report 2015 Russia*, 29 januari 2015.

¹⁴¹ RFE/RL: *Russia Blocks Facebook Page Calling For Navalny Protest*, 20 december 2014, en *Thousands Vow On Facebook To Attend Navalny Rally In Russia*, 23 december 2014; New York Times: *Facebook Page Goes Dark, angering Russia dissidents*, 22 december 2014; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-country of concern: latest update 31 December 2014*, 21 januari 2015.

¹⁴² US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

Op 1 augustus 2014 werd de verordening van kracht die de federale regering (in praktijk de FSB) direct toegang verschaft tot de inhoud van alle telefoongesprekken, emails, sms-berichten en andere internetactiviteiten binnen de Russische Federatie. Deze wet verplicht tevens alle internetproviders om apparatuur te installeren die een directe link naar de FSB mogelijk maakt. Providers zijn verplicht hun klantgegevens zes maanden te bewaren en desgevraagd aan de FSB te verstrekken. De wet was onderdeel van anti-terroristische maatregelen, het zogenaamde 'anti-terreur-pakket'.¹⁴³

Sinds 2012 bestaat er een federaal register met verboden websites. Oorspronkelijk opgericht om kinderen te beschermen tegen schadelijke informatie, is het inmiddels uitgegroeid tot een omvangrijke lijst met verboden websites.¹⁴⁴

Galina Timchenko, van het populaire lenta.ru, die werd vervangen door een meer Kremlin-gezinde hoofdredacteur, is een nieuwe website *Meduza* begonnen. De site is gericht op het Russische publiek maar opereert vanuit Letland om aan overheidscontrole te ontkomen.¹⁴⁵

Leden van de band *Pussy Riot* hebben in het najaar van 2014, in samenwerking met *The Guardian*, een Russischtalige onafhankelijke website –*MediaZona*– opgericht in het land zelf. De website richt zich vooral op rechtszaken, corruptie en het gevangeniswezen.¹⁴⁶

Meerdere personen werden veroordeeld op basis van de inhoud van hun weblog, facebook-, of twitterpagina of Russische netwerkaccounts, onder andere op grond van de anti-extremisme-wet die februari 2014 van kracht werd. Afhankelijk van hetgeen betrokkenen hebben geschreven kregen zij een boete of een andere straf.¹⁴⁷

In juli 2014 werd de oppositionele journalist en blogger Sergei Reznik opnieuw aangeklaagd wegens smaad (tegen drie ambtenaren) in artikelen op zijn blog en tevens voor het verspreiden van onjuiste informatie, op basis van artikel 319 van het Wetboek van Strafrecht. De rechtszaak werd door de *Leninsky District Court* in Rostov achter gesloten deuren behandeld. Reznik zou zich in een isoleercel hebben bevonden. Hoewel Reznik ontkende schuldig te zijn werd hij op 22 januari 2015 veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf. Betrokkene wil in beroep gaan.¹⁴⁸

In augustus 2014 werd de in Rusland bekende neonazi Maksim Martsinkevich wegens haatzaaien veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf op basis van artikel 282, deel 2, van het Wetboek van Strafrecht. Hij werd beschuldigd van racistische uitlatingen in diverse videoboodschappen. Een aantal maanden later werd de straf verminderd tot twee jaar en tien maanden.¹⁴⁹

¹⁴³ Vertrouwelijke bron; Het betreft amendementen op de 'Federale Wet inzake informatie, informatietechnologieën en bescherming van informatie'.

¹⁴⁴ Vertrouwelijke bron; RFE/RL: *Meet the Kremlin's Young Army of Cybersnitches*, 26 maart 2015.

¹⁴⁵ Vertrouwelijke bron; The Independent: *Russian editor Galina Timchenko who was fired in Kremlin media crackdown now up for prize for Latvian news site Meduza*, 10 mei 2015. <https://Meduza.io>

¹⁴⁶ International Journalists' Network: *News site MediaZona covers conditions in Russia's prison system*, 25 november 2014.

¹⁴⁷ Vertrouwelijke bronnen. Zie voor achtergrondinformatie over deze wet het algemeen ambtsbericht van juli 2014; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹⁴⁸ Committee to Protect Journalists: *2014 prison census-Russia: Sergei Reznik*, 17 december 2014: <http://www.refworld.org/docid/549804a515.html>; Reporters Without Borders, *Relentless legal persecution of two journalists in Rostov-on-Don*, 19 november 2014. Caucasian Knot: *At press conference in Moscow, Reznik's defence states violation of his rights*, 23 januari 2015; Zie ook het vorige ambtsbericht van juli 2014.

¹⁴⁹ Vertrouwelijke bron; Queer Russia: *Russian Neo-Nazi sentenced for five years prison on extremism charges, antigay crimes ignored*, 16 augustus 2014: <http://queerrussia.info/2014/08/16/6080/#sthash.J7DmK9Rd.dpbs>.

Op 10 september 2014 werd journalist en blogger Dmitry Shipilov in de buurt van Moskou gearresteerd. De krant waarvoor Shipilov werkt –Novy Kuzbass- had een interview van hem gepubliceerd met een voorstander van autonomie voor Siberië, Artyom Loskutov. Loskutov riep eerder op tot een betoging voor federalisatie van Siberië. De autoriteiten verboden de betoging en hielden alle verwijzingen naar de betoging in de media en op internet tegen. Circa twintig nieuwswebsites ontvingen in juli 2014 opdracht verwijzingen naar de betoging te verwijderen. Tegelijkertijd werden websites en bepaalde webpages op Facebook en het Russische social network *Vkontakte* geblokkeerd. Meerdere organisatoren van de demonstratie kregen geldstraffen en één van hen, Darya Polyudova, werd gearresteerd en aangeklaagd wegens het propaganderen van extremisme en separatisme via internet.¹⁵⁰ De autoriteiten stellen dat Shipilov werd gearresteerd om een gevangenisstraf van drie maanden met betrekking tot een zaak uit 2012 uit te zitten. Hij zou in 2011 in twee blogs een overheidsambtenaar bij de uitoefening van zijn werk hebben beledigd en zijn aangeklaagd op basis van artikel 319 van het Russische Wetboek van Strafrecht.¹⁵¹

Eveneens in september 2014 werd een inwoner van de stad Smolensk op basis van artikel 282, deel 1 van het Wetboek van Strafrecht haatzaaien ten laste gelegd en tot één jaar voorwaardelijk veroordeeld. Betrokkene had sinds 2012 op zijn *Vkontakte* pagina onder andere foto's van rebellen geplaatst, die in Rusland op de zwarte lijst staan.¹⁵²

Mensenrechtenactivist Pavel Shekhtman verliet het land ondanks zijn huisarrest en hangende de uitspraak. Hem was haatzaaien ten laste gelegd. Shekhtman had online artikelen geplaatst die pogingen van de Oekraïense overheid om de controle over het oostelijk deel van de Oekraïne te heroveren steunden.¹⁵³

Het is niet bekend of het op een website of blog buiten Rusland plaatsen van door de Russische overheid verboden informatie op dezelfde wijze strafbaar is als binnen de Russische Federatie. Wel gebeurt het dat *Roskomnadzor* buitenlandse websites blokkeert indien de verantwoordelijken de inhoud van de site niet verwijderen op verzoek van *Roskomnadzor*.¹⁵⁴

De 'bloggers-wet' die 1 augustus 2014 van kracht werd, had tot gevolg dat *Roskomnadzor* tot begin februari 2015 circa 450 blogs had geregistreerd met meer dan 3.000 bezoekers per dag, en meer dan 800.000 aangiften had ontvangen. Meer dan de helft van de aangiften zou betrekking hebben gehad op bloggers die scheldwoorden gebruiken. De wet houdt bloggers volledig verantwoordelijk voor hun blog, ook voor de opmerkingen die derden daarop plaatsen.¹⁵⁵

¹⁵⁰ RFE/RL: *Russian Journalist Detained Following 'Federalization' Interview*, 11 september 2014; Freedom House: *Freedom in the Press Russia 2015*, april 2015.

¹⁵¹ Reporters Without Borders: *Journalist arrested after interviewing Siberian autonomy advocate*, 17 september 2014.

¹⁵² Vertrouwelijke bron.

¹⁵³ RFE/RL: *Russian Activist To Ask For Political Asylum In Ukraine*, 16 februari 2015.

¹⁵⁴ Het blokkeren van buitenlandse websites gebeurt op basis van artikel 15 van de Federale wet betreffende amendementen op de Federal Wet inzake Informatie, Informatietechnologie en Bescherming van Informatie. Vertrouwelijke bron.

¹⁵⁵ Het betreft amendementen op de 'Federale Wet inzake informatie, informatie technologieën en bescherming van informatie'. Amnesty International: *Violation of the right of freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; The Guardian: *Russia 'will block' Google, Twitter and Facebook if they withhold blogger data*, 22 mei 2015; Vertrouwelijke bron. Zie voor achtergrondinformatie over de bloggers-wet het algemeen ambtsbericht van juli 2014: <http://www.rijksoverheid.nl>.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

De kritische blogger Rustem Adagamov, alias '*drugoi*', werd op een lijst van gezochte personen geplaatst. Adagamov, die het formele standpunt van de Russische overheid met betrekking tot Euromaidan in Kiev tegensprak, is aangeklaagd voor seksueel misbruik van een minderjarige. Adagamov ontkent de aantijgingen en zegt dat deze het gevolg zijn van zijn politieke activiteiten. Hij verblijft sinds enige tijd buiten Rusland.¹⁵⁶

Per 1 september 2015 wordt een wet van kracht die personen of rechtspersonen die persoonlijke gegevens bewerken, verplicht om gegevens van Russische gebruikers op te slaan op servers binnen de Russische Federatie. Onder deze wetgeving wordt *cloud computing* en *virtual network computing* illegaal. Ook zoek-, boekings- en betaalsystemen vallen onder de wet. De wet kan grote gevolgen hebben voor multinationals, Google, Facebook, Twitter, het Russische Yandex (met zestig procent marktaandeel veel groter dan Google in Rusland), V Kontakte en dienstverleners als banken en reisbureaus.¹⁵⁷ Per juli 2014 is een 'Internet Ombudsman' aangesteld, te weten zakenman Dmitry Marinichev. Deze zou bij de implementatie van de wet de belangen van bedrijven moet bundelen en behartigen.¹⁵⁸

(Mobiele) telefonie

Mobiele telefoons staan niet op naam geregistreerd maar wel de simkaarten van mobiele telefoons. Wie een simkaart koopt in een winkel moet zijn paspoort tonen waarna de naam van de klant en de aankoop worden geregistreerd. Wie niet geregistreerd wil worden kan geen simkaart aanschaffen. Ook prepaidkaarten worden in principe op naam geregistreerd. Wie een prepaidkaart wil kopen dient een paspoort of identiteitsbewijs te overleggen, waarna de naam van de koper wordt genoteerd. Volgens een bron is het echter ook mogelijk anoniem een prepaidkaart te kopen, dus zonder geregistreerd te worden. Dit zou kunnen buiten de officiële (telefoon-)winkels.¹⁵⁹

De autoriteiten hebben permanent toegang tot alle mobiele telefoonverkeer. Hoewel er volgens een bron geen rechtszaken tegen de overheid lopen wegens het afluisteren van mobiel telefoonverkeer zou niet uitgesloten kunnen worden dat veiligheidsdiensten mobiel telefoonverkeer afluisteren.¹⁶⁰

Televisie

Vrijwel alle televisiekanalen, waaronder de zes nationale tv-stations, in Rusland staan onder staatstoezicht. Volgens een bron zijn de weinige nog opererende onafhankelijke televisiezenders lokale tv-stations. Daarnaast zijn er nog enkele onafhankelijke radiozenders zoals *Ekho Moskvy*. Deze werden in de verslagperiode (scherp) door de overheid gecontroleerd en onder druk gezet.¹⁶¹

Nadat de onafhankelijke regionale Siberische tv zender Tomsk TV-2 al eerder zijn uitzendingen via de ether had moeten staken, kan het inmiddels ook niet meer via kabel ontvangen worden. De zendvergunning die oorspronkelijk tot 2025 liep werd door *Roskomnadzor* alsnog ingetrokken.

¹⁵⁶ Empr.media: *Popular opposition Russian blogger is on a federal wanted list*, 22 januari 2015; European External Action Service: Russian Headlines: *Novye Izvestia en Ekho Moskvy, popular blogger put on wanted list*, 23 januari 2015.

¹⁵⁷ Vertrouwelijke bron; Human Rights Watch: *Russia: Drop New Media Law*, 1 oktober 2014; NRC: *Techbedrijven vertrekken uit Rusland*, 16 december 2014: www.nrc.nl/next; Human Rights Watch: *World Report 2015-Russia*, 29 januari 2015. Het gaat om amendementen inzake diverse wetgeving met betrekking tot 'the specification of the order of processing of personal data in information and communication networks'.

¹⁵⁸ Vertrouwelijke bron.

¹⁵⁹ Vertrouwelijke bronnen.

¹⁶⁰ Vertrouwelijke bronnen.

¹⁶¹ BBC News: *Russia Profile*, 25 februari 2015; Freedom House: *Freedom in the World Russia 2015*, 2015; vertrouwelijke bron.

Demonstraties en de beroepszaken die de zender tegen *Roskomnadzor* en RTRS aanspande, sorteerden tot nog toe geen effect. De zender was voorjaar 2015 wel online te ontvangen.¹⁶² Zowel management als personeel van het televisiestation vermoeden dat aan de sluiting politieke argumenten ten grondslag liggen. Vanaf 5 januari 2015 vonden geregeld éénmansacties plaats in Tomsk die ervoor pleitten dat de onafhankelijke tv-zender zijn uitzendingen mag hervatten.¹⁶³

In juli 2014 werd een wet aangenomen die commerciële reclame op betaalde kabel- en satelliet-tv per 1 januari 2015 verbiedt. De betaalde tv-kanalen ontvangen geen overheidssubsidie, zodat het wegvallen van deze inkomstenbron voor kleine tv-kanalen het einde kan betekenen. Door de nieuwe wet loopt de helft van de driehonderd particuliere zenders het risico te moeten sluiten, waardoor het medialandschap verder zal versralen. De onafhankelijke televisiezender *Dozhd* is inmiddels uitgeweken naar het internet, afhankelijk van 'crowdfunding' en was genoodzaakt tijdelijk vanuit het appartement van een medewerker te opereren.¹⁶⁴ In februari 2015 tekende de president een amendement op bovenstaande wet, waarin sprake is van 'nationale mediaproducten'. Daarmee worden tv-zenders die minstens driekwart van hun zendtijd met programma's vullen die door Russische staatsburgers of bedrijven zijn gemaakt, of voor minimaal vijftig procent door Russische investeerders worden gefinancierd, van de wet uitgezonderd.¹⁶⁵

3.3.2 *Vrijheid van vereniging en vergadering*

De Russische grondwet garandeert vrijheid van vereniging en vergadering. Echter, in de praktijk werd deze vrijheid door lokale en federale autoriteiten ingeperkt.¹⁶⁶

Bijeenkomsten, en demonstraties van méér dan één persoon zijn toegestaan op daarvoor aangewezen plaatsen, ook bekend als *Hyde Parks*. De autoriteiten dienen echter wel geïnformeerd te worden. De *Hyde Parks* bevinden zich doorgaans in buurten buiten het centrum waar men weinig aandacht trekt. Voor openbare demonstraties van meer dan één persoon op andere plaatsen dient van tevoren toestemming te worden aangevraagd bij de (lokale) autoriteiten. Voor regeringskritische demonstraties in stadscentra, met name in Moskou, wordt in de regel geen toestemming verleend, op basis van argumenten als de openbare veiligheid die in het geding is of belemmering van het openbaar vervoer. Bij pro-regeringsbijeenkomsten worden deze argumenten zelden aangevoerd.¹⁶⁷

Demonstraties worden vaak verhinderd of uiteen gedreven. De politie grijpt geregeld ook in als het om vreedzame demonstraties gaat maar in september 2014 kon in

¹⁶² RTRS (*Russian Television and Radio Broadcasting Network*) is een telecommunicatiebedrijf, in handen van de staat, dat een monopolie heeft op transmissies via de ether. RFE/RL: *Russia: Independent Siberian TV channel goes off the air*, 1 januari 2015 en *Russia: Picketers in Siberia demand independent TV channel back on air*, 9 januari 2015; Reporters Without Borders: *Siberians can no longer watch TV-2 on their TV sets*, 10 februari 2015.

¹⁶³ RFE/RL: *Russia: Picketers in Siberia demand independent TV channel back on air*, 9 januari 2015.

¹⁶⁴ Reporters Without Borders: *New draconian legislation against backdrop of Ukrainian conflict*, 21 juli 2014; Human Rights Watch: *World Report 2015-Russia*, 29 januari 2015; Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-country of concern: latest update 31 December 2014*, 21 januari 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; vertrouwelijke bron.

¹⁶⁵ Tass: *Putin signs law easing restrictions for commercials on pay TV channels*, 4 februari 2015.

¹⁶⁶ Grondwet Russische Federatie (1993), artikel 31: <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm>, geraadpleegd 22 januari 2015; Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015.

¹⁶⁷ Indien meerdere personen elk een éénmansactie willen voeren dan dienen betrokkenen minimaal vijftig meter afstand van elkaar te houden; Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; vertrouwelijke bron.

Moskou een vreedzame demonstratie tegen inmenging van de Russische Federatie in Oekraïne ongestoord plaatsvinden.¹⁶⁸

Doordat de verslaggeving over demonstranten en kritiek op de regering in de -doorgaans niet onafhankelijke- media een negatieve teneur heeft, zouden demonstranten en critici door zowel politie als burgers vaak beschouwd worden als niet-vaderlandslievend, illegaal en opruiend. Daardoor zouden ook demonstraties die zijn toegestaan en éénmansacties, evenals openlijk afwijkende politieke sympathieën, steeds vaker tot ingrijpen leiden van de politie of omstanders.¹⁶⁹

In de verslagperiode vonden minder regeringskritische demonstraties plaats dan in voorgaande jaren. In december 2014 vonden enkele demonstraties plaats in reactie op de *Bolotnaja*-rechtszaak, de Russische militaire inmenging in Oekraïne, de aangekondigde hervormingen van het gezondheidssysteem, en de veroordeling van de gebroeders Navalny.¹⁷⁰ Op 30 december 2014 braken spontane protesten uit toen twee weken eerder dan aangekondigd het oordeel werd uitgesproken in de rechtszaak tegen de gebroeders Navalny. Alexei Navalny, die ook wilde deelnemen, brak daarmee zijn huisarrest. Meer dan tweehonderd demonstranten werden gedetineerd, twee van hen werden veroordeeld tot vijftien dagen gevangenisstraf en 67 personen werden de volgende dag vrijgelaten in afwachting van hun rechtszaak.¹⁷¹

Op 22 juli 2014 werd de wet van kracht die de autoriteiten in staat stelt om overtreders van de 'anti-demonstratiewet' bij een voor de derde keer of vaker binnen zes maanden overtreden van artikel 20.2 uit het Wetboek van Administratiefrechtelijke overtredingen, te veroordelen tot maximaal vijf jaar gevangenisstraf.¹⁷² De autoriteiten gebruikten de zeer strikte wetgeving inzake publieke bijeenkomsten en demonstraties die spontane bijeenkomsten niet toelaat geregeld om personen die deelnamen aan ongeautoriseerde -antiregeringsgezinde- protestbijeenkomsten te beboeten, of in administratieve detentie te plaatsen. De autoriteiten onderbraken deze bijeenkomsten doorgaans direct, ook als het om kleine of vreedzame demonstraties ging.¹⁷³ Zie ook 3.1.8.

Ook religieuze organisaties werden soms beperkt in hun recht op vrije vereniging en vergadering. Sommige organisaties werden belemmerd bij de registratie als organisatie of bij het verkrijgen van een gebedshuis. Dit gold in de verslagperiode vooral voor Jehova's getuigen, moslimgemeenschappen en sommige protestants-christelijke gemeenschappen zoals pinkster- en baptistengemeenten (zie hieronder bij 3.3.3).¹⁷⁴

¹⁶⁸ The Guardian: *Thousands protest in Moscow over Russia's involvement in Ukraine*, 21 september 2014; Human Rights Watch: *World Report 2015-Russia*, 29 januari 2015; Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015.

¹⁶⁹ Amnesty International: *Violation of the Right to Freedom of Expression, Association and Assembly in Russia*, oktober 2014.

¹⁷⁰ Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015.

¹⁷¹ New York Times: *Protest Fizzles as Police Sweep Square*, 31 december 2014; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-country of concern: latest update 31 December 2014*; Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

¹⁷² Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; Vertrouwelijke bron.

¹⁷³ Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014; Vertrouwelijke bron.

¹⁷⁴ Forum 18 News Service: *RUSSIA: Kaliningrad and Moscow struggles for places of worship*, 16 december 2014.

3.3.3 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

Vrijheid van godsdienst is in de Russische Federatie wettelijk gewaarborgd in de grondwet.¹⁷⁵ In de praktijk perkt de overheid de godsdienstvrijheid in voor religieuze groeperingen die door de autoriteiten worden beschouwd als bedreigend voor de veiligheid. Volgens de Wet inzake Religieuze organisaties van 1997 worden in het bijzonder het Russisch-Orthodoxe geloof en daarnaast het Jodendom, de islam en het boeddhisme als 'traditionele' vormen van geloof aangemerkt, ondanks de grondwettelijke gelijkschakeling van alle religieuze uitingen.¹⁷⁶ Dit zorgt ervoor dat groeperingen als Jehova's getuigen, Hare Krishna's en diverse andere christelijke denominaties, zoals pinkstergemeenten en andere evangelische stromingen, zijn achtergesteld ten opzichte van de traditionele geloven en deze worden daardoor ook eerder als bedreigend aangemerkt.¹⁷⁷ Zij ondervinden hinder en obstakels bij het uitoefenen van hun religie, het oprichten van kerken en het verspreiden van literatuur.¹⁷⁸

Ondanks het behoren tot de vier bovengenoemde traditionele religies, hebben moslimgemeenschappen geregeld te maken met discriminatie en intimidatie door (lokale) overheden. In het bijzonder gaat het hierbij om volgers van de islamitische theoloog *Said Nursi*¹⁷⁹, aanhangers van de verboden islamitische groepering *Nurdzhular* of andere stromingen binnen de islam die door de Russische overheid als 'extremistisch' worden aangeduid.¹⁸⁰ Het Russische onderzoekscentrum SOVA constateert dat in 2014 vooral Moslims en gelovigen van niet-traditionele religies werden gediscrimineerd. De organisatie ontving in dit verband meer klachten over de politie dan in voorgaande jaren.¹⁸¹

Geloofsgemeenschappen, anders dan die behorend tot de Russische orthodoxie, hebben vaak moeite met het verkrijgen van een staatsregistratie en worden (mede hierdoor) vaak niet door de overheid gesteund in het verkrijgen (huren) of bouwen van kerken of gebedsruimtes.¹⁸² In oktober 2014 heeft de Doema in eerste lezing een wetswijziging aangenomen die registratie voor alle religieuze groeperingen verplicht stelt, en de registratieprocedure voor religieuze organisaties versoepelt.¹⁸³

¹⁷⁵ Grondwet Russische Federatie (1993), artikel 28: <http://www.constitution.ru/en/>, geraadpleegd 4 februari 2015.

¹⁷⁶ *Federal Law No. 125-FZ of September 26, 1997*: <http://www.google.nl/url?url=http://legislationline.org/>, geraadpleegd 4 februari 2015.

¹⁷⁷ In de praktijk leidt dit tot een verbod op het verspreiden of zelfs bezitten van religieus materiaal en literatuur, beperking van de mogelijkheden tot samenkomen of invallen door de veiligheidsdienst tijdens samenkomsten en aanklachten door de autoriteiten op basis van de extremisme-wetgeving. Ook kunnen traditionele geloofsgemeenschappen formeel staatssubsidie aanvragen en minderheidsgemeenschappen niet. US Commission on International Religious Freedom (USCIRF): *International religious freedom report 2014*; Forum 18 News Service: *RUSSIA: Further fines for religious literature*, 8 september 2014, en *Kaliningrad and Moscow struggles for places of worship*, 16 december 2014, en *Punishments continue for religious literature*, 22 januari 2015.

¹⁷⁸ Foreign&Commonwealth Office: *Russia: Country of Concern*, oktober 2014; Forum 18: *Russia: 65 known "extremist" religious literature cases in 2014*, 31 maart 2015; United States Commission on International Religious Freedom: *USCIRF Annual Report 2015-Tier 2: Russia*, 1 mei 2015.

¹⁷⁹ Said Nursi (overleden in 1960) was een Koerdische islamgeleerde die een aantal verhandelingen over de Koran schreef. Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015.

¹⁸⁰ Forum 18 News Service: *RUSSIA: After raids and pre-trial detention, six Muslims fined*, 29 januari 2015.

¹⁸¹ SOVA: *Freedom of Conscience in Russia: Restrictions and Challenges in 2014*, 24 april 2015.

¹⁸² Forum 18 News Service: *RUSSIA: Kaliningrad and Moscow struggles for places of worship*, 16 december 2014, en *Prosecutions for public evangelism and public meetings for worship*, 2 maart 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; United States Commission on International Religious Freedom: *USCIRF Annual Report 2015-Tier 2: Russia*, 1 mei 2015.

¹⁸³ In tegenstelling tot het gestelde in het algemeen ambtsbericht van juli 2014 gaat het hier niet om twee verschillende wetsontwerpen maar om één wetsvoorstel dat in maart 2014 bij de Doema werd ingediend en in oktober 2014 in eerste lezing door de Doema werd aangenomen. SOVA: *Freedom of Conscience in Russia: Restrictions and Challenges in 2014*, 24 april 2015; United States Commission on International Religious Freedom: *USCIRF Annual Report 2015-Tier 2: Russia*, 1 mei 2015; vertrouwelijke bron.

De overheid maakt geregeld gebruik van anti-extremisme wetgeving om de vrijheden van religieuze groeperingen en individuen in te perken.¹⁸⁴

De gemeente van Jehova's getuigen in de stad Samara werd door een gerechtshof als 'extremistisch' aangemerkt en op grond daarvan ontbonden. De uitspraak werd door het Hooggerechtshof bevestigd. De gemeente was na een politie-inval in maart 2014 veroordeeld voor het verspreiden van literatuur met een extremistische inhoud. De zaak vertoont een zelfde patroon als een eerdere zaak met betrekking tot de gemeente van Jehova's getuigen in Taganrog. Daar werd eerst de geloofsgemeente verboden en daarna werden zestien Jehova's op basis van het Strafrecht schuldig bevonden aan extremisme. Eerdere rechtszaken lopen in zestien andere steden in Rusland.¹⁸⁵ Begin december 2014 werd de website van de Jehova's getuigen per januari 2015 verboden. De inhoud zou extremistisch zijn. Ook een aantal boeken van de Jehova's getuigen werden verboden.¹⁸⁶

Op 6 april 2015 tekende president Poetin aanpassingen (wet nummer 80) op het Burgerlijk Wetboek, de 'ngo-wet' en de federale wet inzake de 'gewetensvrijheid en religieuze verenigingen', die de controlemechanismen over religieuze organisaties betreffen. Religieuze organisaties die vanuit het buitenland gefinancierd worden of van wie handelingen of uitingen als extremistisch worden gezien, kunnen -ook onaangekondigd- worden gecontroleerd. Organisaties die vanuit het buitenland gefinancierd worden, hebben bovendien een rapportageplicht aan het ministerie van Justitie. Wie geen buitenlandse financiering ontvangt moet dit in een formele verklaring vastleggen.¹⁸⁷

Het komt in de Russische Federatie soms voor dat (groepen) burgers geweld gebruiken tegen religieuze groeperingen of individuen op basis van hun geloof. SOVA registreerde in 2014 zestien geweldsdelicten in relatie tot religieuze groeperingen, de helft minder dan in 2013. De verwondingen als gevolg van het geweld zouden echter serieuzer van aard zijn dan voorheen. Twaalf van de slachtoffers waren Jehova's getuigen die huis-aan-huis zendingswerk deden.¹⁸⁸

Het kwam voor dat slachtoffers van discriminatie die een klacht indienden hun rechtszaak in Rusland wonnen of door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in het gelijk werden gesteld.¹⁸⁹

3.3.4 Bewegingsvrijheid

Er hebben zich geen nieuwe relevante ontwikkelingen voorgedaan sinds de vorige verslagperiode. De bewegingsvrijheid van Russische burgers is de jure gewaarborgd

¹⁸⁴ De bedoelde wet omschrijft bedreigend en extremistisch als 'propaganderend voor de exclusiviteit, superioriteit of inferioriteit van personen op basis van religie'. Forum 18: *Russia: Bans on more literature, website and video*, 3 december 2014; RFE/RL: *Russian court declares Jehovah Witnesses' website extremist*, 4 december 2014; Forum 18: *Russia: Punishments continue for religious literature*, 22 januari 2015; Forum 18 News Service: *Russia: Muslim first known victim of lengthened "extremism" prison terms*, 6 maart 2015, *More literature, website and video bans, but one partially overturned*, 20 maart 2015 en *Russia: 65 known "extremist" religious literature cases in 2014*, 31 maart 2015; United States Commission on International Religious Freedom: *USCIRF Annual Report 2015-Tier 2: Russia*, 1 mei 2015.

¹⁸⁵ Forum 18 News Service: *RUSSIA: Further fines for religious literature*, 8 september 2014 en *Punishments continue for religious literature*, 22 januari 2015; TASS: *Russia's Supreme court rules Jehovah's Witnesses from Samara extremist organization*, 13 november 2014; Jehovah's Witnesses: *Jehovah's Witnesses in Samara, Russia declared an "extremist organization"*, Fact Sheet, 15 juli 2014; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-country of concern: latest update 31 December 2014*, 21 januari 2015.

¹⁸⁶ SOVA: *Freedom of conscience in Russia: Restrictions and Challenges in 2014*, 24 april 2015; United States Commission on International Religious Freedom: *USCIRF Annual Report 2015-Tier 2: Russia*, 1 mei 2015; vertrouwelijke bron.

¹⁸⁷ Vertrouwelijke bron.

¹⁸⁸ SOVA: *Freedom of Conscience in Russia: Restrictions and Challenges in 2014*, 24 april 2015.

¹⁸⁹ SOVA: *Freedom of Conscience in Russia: Restrictions and Challenges in 2014*, 24 april 2015.

door middel van de Wet op de bewegingsvrijheid en de vrije keuze van woon- en verblijfplaats in de Russische Federatie van 1993.¹⁹⁰ Krachtens deze wet bestaat er in de gehele Russische Federatie een plicht voor alle zich in het land bevindende personen, zich te laten registreren in de tijdelijke of permanente woonplaats. Zonder deze registratie is het voor personen de facto onmogelijk normaal aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Ondanks dat volgens de wet registratie of niet-registratie los staat van de grondwettelijke rechten van personen, komt het geregeld voor dat overheidsdiensten worden geweigerd aan personen zonder registratie (zie ook 2.3). Lokale autoriteiten hanteren soms een eigen interpretatie van de wet. Er worden door (lokale) autoriteiten geregeld boetes opgelegd aan of steekpenningen gevraagd van ongeregistreerde personen. Ook bij aanvragen voor inschrijvingen in een woonplaats vragen lokale autoriteiten soms extra geld.¹⁹¹

Russische staatsburgers kunnen zich in theorie vrijelijk overal in de Russische Federatie vestigen. In de praktijk dienen burgers zich bij de autoriteiten van de beoogde woonplaats te laten inschrijven, de facto bij een lokaal kantoor van de FMS.¹⁹² Indien een persoon zich op een nieuw adres binnen de Russische Federatie wil vestigen, dient hij zich eerst uit te laten schrijven uit de oude woonplaats. In de praktijk kan door middel van het betalen van steekpenningen gemakkelijker een registratie in een woonplaats worden verkregen en kunnen procedures worden versneld of vergemakkelijkt.¹⁹³

Indien sprake is van een permanente adreswijziging wordt de vorige woonplaats doorgehaald in de registers. Bij het tijdelijk veranderen van woonplaats wordt het verblijf in de vorige woonplaats van de persoon niet doorgehaald in de registers.¹⁹⁴ Ook bij permanente vestiging in het buitenland dient de persoon zich te laten uitschrijven uit het register van de woonplaats in Rusland.¹⁹⁵

De wet voorziet in mogelijkheden voor Russische burgers vrijelijk naar het buitenland te reizen. Hiervoor is in de regel een internationaal paspoort benodigd (zie ook 2.3.1), behalve voor een aantal landen van de voormalige Sovjet-Unie waar naar toe op een binnenlands paspoort gereisd kan worden.¹⁹⁶

Uitreisverboden

Het gestelde in het ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014 is nog van kracht.¹⁹⁷

Ambtenaren kregen in 2014 het dringende advies niet naar het buitenland te reizen.¹⁹⁸ Eén bron geeft aan dat rechters niet meer naar het buitenland mogen reizen en hun paspoort moesten inleveren.¹⁹⁹ Internationale rapporten spreken van

¹⁹⁰ Wet No. 5242-1-FZ van 25 juni 1993, met latere wijzigingen: <http://www.legislationline.org/documents/>, geraadpleegd 4 februari 2015; vertrouwelijke bron.

¹⁹¹ Zie voor meer informatie over (woonplaatsregistratie en de Wet op de) bewegingsvrijheid het ambtsbericht Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving in de Russische Federatie (oktober 2011) en de ambtsberichten Noordelijke Kaukasus januari 2012, Russische Federatie van juni 2013 en Russische Federatie van juli 2014. Zie ook de Wet op de Bewegingsvrijheid in de Russische Federatie, artikel 3: <http://www.legislationline.org/topics/country/>, geraadpleegd 4 februari 2015; Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015.

¹⁹² Wet op de Bewegingsvrijheid, artikel 3.

¹⁹³ Wet op de Bewegingsvrijheid, artikel 6: <http://www.legislationline.org/documents/>, geraadpleegd 4 februari 2015; vertrouwelijke bron.

¹⁹⁴ Wet op de Bewegingsvrijheid, artikel 5.

¹⁹⁵ Wet op de Bewegingsvrijheid, 8.

¹⁹⁶ Zie ook thematisch ambtsbericht Staatsburgerschaps- en vreemdelingenwetgeving in de Russische Federatie (oktober 2011).

¹⁹⁷ Vertrouwelijke bron.

¹⁹⁸ Vertrouwelijke bron.

¹⁹⁹ Vertrouwelijke bron.

vier tot vijf miljoen overheidsambtenaren die niet meer naar het buitenland mogen reizen. Daarbij zou het vooral om mensen werkzaam bij veiligheidsdiensten gaan. Tevens werden uitreizen verhinderd van personen die het overheidsbeleid bekritiseerden of die bijeenkomsten wilden bijwonen waarmee de overheid niet instemde. Ook de inreis van critici zou soms verhinderd zijn.²⁰⁰

Verschillende personen, waaronder leden van de oppositie, ngo's of milieubewegingen, kozen ervoor om in ballingschap te gaan.²⁰¹

3.3.5 *Rechtsgang*²⁰²

Volgens het Russische Wetboek van Strafvordering kan een persoon die van een strafbaar feit wordt verdacht tot 48 uur worden vastgehouden. Daarna moet hij ofwel worden vrijgelaten, ofwel door middel van een gerechtelijk arrestatiebevel in voorlopige hechtenis worden genomen, doorgaans in het dichtstbijzijnde politiebureau.²⁰³ De politie is verplicht de reden van de detentie schriftelijk vast te leggen. Dit schriftelijk document dient door zowel de politie als de gedetineerde te worden ondertekend binnen drie uur na het in detentie plaatsen. De politie dient de gedetineerde binnen 24 uur na het in detentie plaatsen te ondervragen. De gedetineerde heeft, hieraan voorafgaand, het recht twee uur met een advocaat te spreken.²⁰⁴ Indien dit recht niet wordt gehandhaafd is volgens de wet het verkregen bewijs onrechtmatig. In de praktijk komt het in heel Rusland voor dat voorlopige hechtenis eenvoudig en voor onbepaalde tijd wordt verlengd en onrechtmatig verkregen bewijs wel wordt gebruikt in rechtszaken en dat dit bewijs wordt meegewogen in de uiteindelijke gerechtelijke uitspraak.²⁰⁵ Vrijspraak komt relatief weinig voor. Volgens een bron komt dit mede doordat verdachten vaak zelf verklaren schuldig te zijn, waarna het gerechtshof hen veroordeelt zonder bewijzen. Beschuldigten zouden zelf schuld erkennen, omdat men zelden tegen een borgsom zou worden vrijgelaten en de omstandigheden in gevangenissen beter zouden zijn dan in voorarrest. Ook zou het vertrouwen in een eerlijke rechtsgang c.q. vertrouwen in een eerlijk proces ontbreken. In high profile zaken zouden de uitspraken van de gerechtshoven vaak zijn voorgeschreven door het Kremlin.²⁰⁶

De politie is verplicht de openbare aanklager binnen twaalf uur na aanhouding schriftelijk op de hoogte te stellen en de familie van de betrokkene in te lichten.²⁰⁷ Volgens het Wetboek van Strafvordering dient de verdachte (of veroordeelde) afschriften te ontvangen van de aanklacht.²⁰⁸ Indien de verdachte wordt vrijgelaten moet aan hem een afschrift van het gerechtelijk besluit tot vrijlating worden

²⁰⁰ Human Rights Watch: *Russia: Activists Prevented from Traveling to UN Meeting*, 24 september 2014; Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; Minority Rights Group International: *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2015-Russia*, 2 juli 2015.

²⁰¹ US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; Freedom House: *Nations in Transit 2015*, 2015.

²⁰² Zie ook het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

²⁰³ Wetboek van Strafvordering, artikel 94: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru065en.pdf>, geraadpleegd 4 februari 2015.

²⁰⁴ Wetboek van Strafvordering, artikel 92. Naar verluidt komt het met name op lokaal niveau vaak voor dat de door de autoriteiten aangewezen advocaten niet verschijnen, onder meer omdat de autoriteiten de advocaat soms niet betalen; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

²⁰⁵ Hierin is voor zover bekend geen verandering gekomen sinds het vorige ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013.

²⁰⁶ UNHRC 113th session: *Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation, Advance Unedited Version*, april 2015; Vertrouwelijke bron.

²⁰⁷ Wetboek van Strafvordering, artikel 92 en 96: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=205890, geraadpleegd 4 februari 2015.

²⁰⁸ Wetboek van Strafvordering, artikel 46 en 47, geraadpleegd 4 februari 2015.

overhandigd. Ook dient aan de verdachte een verklaring te worden overhandigd, waarin staat vermeld door wie hij was gedetineerd, de datum, tijd, plaats en gronden van in detentie plaatsing en de datum, tijd, plaats en gronden van zijn vrijlating.²⁰⁹

In de praktijk worden de procedures zoals omschreven in het Wetboek van Strafvordering niet altijd gevolgd. Binnen de instanties die een eerlijke rechtsgang dienen te waarborgen (de politie, de onderzoeksinstanties en de rechterlijke macht), komt veel corruptie voor.²¹⁰

De meeste rechters van het voormalig Hof van Arbitrage dat sinds 6 februari 2014 onder de jurisdictie van het Hooggerechtshof valt en feitelijk niet meer bestaat, zijn inmiddels ontslagen.²¹¹

3.3.6 *Arrestaties, bewaring en detentie*

Volgens het US State Department beschikken de Russische autoriteiten over vijf verschillende mogelijkheden om (politieke) gevangenen op te sluiten:

- politiecellen voor tijdelijke opsluiting
- politiecellen ten behoeve van opsluiting tijdens voorarrest (SIZO)
- strafkoloniën (ITK)
- gevangnissen voor degenen die ITK-regels overtreden
- opvoedkampen voor jongeren

De omstandigheden in deze detentiecentra zijn voor zover bekend onveranderd sinds de vorige verslagperiode.²¹²

Daarnaast zouden er volgens het State Department nog geheime detentiecentra zijn, met name in de Noordelijke Kaukasus.²¹³

3.3.7 *Mishandeling en foltering*

Rusland is partij bij het VN-verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing van 1987 (*Convention Against Torture, CAT*) en ook de Russische grondwet verbiedt dergelijke handelingen. Desondanks komt mishandeling en foltering door overheidsfunctionarissen veel voor in de Russische Federatie.²¹⁴

Bekentenissen verkregen door foltering werden toegelaten in rechtszaken. Slachtoffers die een aanklacht wilden indienen werden onder druk gezet om hun aanklacht in te trekken. Onderzoeken naar mishandeling en foltering bleven

²⁰⁹ Wetboek van Strafvordering, artikel 94, geraadpleegd 4 februari 2015.

²¹⁰ Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; Vertrouwelijke bron.

²¹¹ Vertrouwelijke bron.

²¹² Zie het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014; The Guardian: 'Violence breeds violence': one woman's story of 16 years inside a Russian jail, 4 december 2014; Amnesty International: *Russian Federation: Protect rights and safety of injured detainee: Magomed Aliev*, 12 december 2014; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

²¹³ US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015

²¹⁴ Zie ook het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014; Human Rights Watch: *Russia: Mass Terror Verdict*, 24 december 2014; Deutsche Welle: *Russian rights commission: Nemtsov murder suspect likely tortured*, 11 maart 2015; UNHRC 113th session: *Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation*, advance unedited version, april 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

doorgaans zonder resultaat. Alleen in een handvol zaken die werden aangespannen door mensenrechten ngo's, werden de betrokken overheidsfunctionarissen in staat van beschuldiging gesteld. Of deze zaken ook tot een veroordeling hebben geleid is onbekend.²¹⁵

Een delegatie van de *Council of Europe's Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CPT) bezocht de Russische Federatie van 24 november tot 1 december 2014. De delegatie bezocht diverse penitentiaire inrichtingen en onderkomens waar personen in voorarrest verblijven en sprak met gedetineerden aldaar. De uitkomst van het bezoek was tijdens de verslagperiode nog niet bekend.²¹⁶

3.3.8 *Verdwijningen en ontvoeringen*

De in de vorige verslagperiode vermelde praktijk van ontvoeringen in Rusland van personen uit Centraal-Azië door de geheime diensten uit die landen, kwam ook in deze verslagperiode voor. Het zou vooral personen betreffen die in verband met wetsovertredingen door de overheid gezocht worden, aldus een bron.²¹⁷

Meerdere buitenlandse staatsburgers werden ontvoerd naar en in hechtenis genomen in de Russische Federatie.²¹⁸

3.3.9 *Buitengerechtelijke executies en moorden*

Er zijn geen gevallen bekend van buitengerechtelijke executies en moorden door de Russische autoriteiten in de Russische Federatie tijdens de verslagperiode.²¹⁹

3.3.10 *Doodstraf*

De doodstraf is niet afgeschaft maar voor de uitvoering van de doodstraf geldt onverminderd een moratorium. Veel Russen vinden echter dat voor een aantal zware misdaden, waaronder terroristische aanslagen, de doodstraf weer uitgevoerd zou moeten worden.²²⁰

3.4 **Positie van specifieke groepen**

3.4.1 *Leden van oppositiepartijen en politieke activisten*

In Rusland is sprake van 'systemische' en 'niet-systemische oppositie'. De systemische oppositie duidt de partijen aan die in de Doema zijn vertegenwoordigd,

²¹⁵ Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015.

²¹⁶ CPT: *Council of Europe anti-torture Committee visits the Russian Federation*, 3 december 2014; European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: *24th General Report of the CPT*, januari 2015.

²¹⁷ Vertrouwelijke bron.

²¹⁸ Vertrouwelijke bron; Die Welt: *Inhaftierte ukrainische Pilotin beendet Hungerstreik*, 5 maart 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; Foundation Inostrannyi Agent-Human Rights Initiative for Russia: *List of Political Prisoners in the Russian Federation*, 16 maart 2015.

²¹⁹ Vertrouwelijke bron.

²²⁰ Dit houdt in dat de doodstraf wel kan worden opgelegd, maar niet wordt uitgevoerd. Amnesty International: *Death sentences and executions 2014*, 31 maart 2015. Russia Today: *Russians support return of death penalty to fight extremism and crime*, 18 september 2014.

maar in een minderheid ten opzichte van de regeringspartij 'Verenigd Rusland'. Deze oppositie (Communistische Partij, Zhirinovskij's 'LDPR' en 'Een Rechtvaardig Rusland') stemt in de praktijk grotendeels langs de lijn van het Kremlin. De niet-systemische oppositie opereert grotendeels buiten de gevestigde orde en is niet vertegenwoordigd in de nationale Doema. Russische media refereren in toenemende mate aan politieke opposanten en activisten als 'vijfde colonne'. Door de onderlinge verdeeldheid en een aantal geruchtmakende zaken die ook internationale reacties oproepen, is de oppositie in de verslagperiode verder verzwakt. De aanhoudende druk op de oppositie laat steeds minder ruimte voor politieke opposanten en activisten.²²¹ Zie ook 3.3.1.

Zo wordt Alexei Navalny, oppositieleider en anti-corruptie-activist, geregeld aangeklaagd. In december 2014 werd hij door een 'district court' voor de tweede maal wegens fraude veroordeeld, ditmaal tot 3,5 jaar voorwaardelijke gevangenisstraf. Zijn broer kreeg 3,5 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf. De EU en Navalny spreken van een politiek gemotiveerde veroordeling. Het gerechtshof van de stad Moskou bevestigde het eerdere vonnis medio februari 2015 maar sprak Navalny vrij van een geldboete en het huisarrest.²²²

In januari 2015 werd Navalny ondervraagd over de activiteiten van zijn anti-corruptie stichting en aangeklaagd wegens het verduisteren van schenkingen aan zijn stichting. Tegelijkertijd zou het kantoor van de stichting zijn doorzocht. Een paar dagen eerder was hij door de politie gearresteerd omdat hij zijn huisarrest zou hebben genegeerd. Na een gesprek werd hij weer vrijgelaten.²²³ Vladimir Ashurkov, zijn medestander en directeur van de anti-corruptie stichting van Navalny, werd aangeklaagd wegens verduistering en vroeg daarop politiek asiel aan in het Verenigd Koninkrijk. Hij was tevens actief in de *Party of Progress* van Navalny, waarvan de registratie is ingetrokken.²²⁴ Zie ook 3.1.8, 3.3.1, 3.3.2 en 3.4.1.

Op 27 februari 2015 werd opposant Boris Nemtsov in het centrum van Moskou vermoord. Nemtsov, voormalig vice-premier en gouverneur, was uitgesproken kritisch over het Oekraïne-beleid van Poetin. De demonstratie die de oppositie voor 1 maart 2015 had gepland, werd een rouwmars ter nagedachtenis aan Nemtsov. De genoemde cijfers over het aantal deelnemers liggen tussen de twintig- en honderdduizend.²²⁵

Tien dagen na de moord werden vijf mannen gearresteerd, afkomstig uit de Noordelijke Kaukasus, die bij de moord betrokken zouden zijn. De hoofdverdachte, Zaur Dadajev, die eerst schuld bekende, trok zijn bekentenis later in. Tegenover een

²²¹ The Moscow Times: *Dmitry Gudkov, l'Enfant Terrible of the State Duma*, 6 oktober 2014; Neue Zürcher Zeitung: *Russland, Nawalny ausser Gefecht*, 30 december 2014; The Washington Post: *Thousands march to remember slain Putin critic*, 1 maart 2015; De Volkskrant: *Dit zijn de laatste opposanten van Vladimir Poetin*, 2 maart 2015; Die Zeit: *Die wenigen, die nicht schweigen*, 3 maart 2015; De Volkskrant: *De intimidatie regeert*, 17 maart 2015; RFE/RL: *Opposition Journalist In Russia's Buryatia Attacked*, 14 juli 2015.

²²² De rechtszaak vond plaats naar aanleiding van een aanklacht van het Franse cosmeticaconcern Yves Rocher wegens het verduisteren van gelden, die later ingetrokken werd. BBC News: *Russian opposition leader Alexei Navalny charged again*, 29 oktober 2014; Neue Zürcher Zeitung: *Nawalny ausser Gefecht*, 30 december 2014; Economist Intelligence Unit: *Country Report Russia*, 12 maart 2015; vertrouwelijke bron.

²²³ Begin januari sneed Navalny de elektronische enkelband door die hij tijdens zijn huisarrest moest dragen. Spiegelonline: *Kreml-Kritiker, Nawalny offenbar erneut vorübergehend festgenommen*, 14 januari 2015, en *Ermittlungen gegen Kreml-Kritiker, Justiz wirft Nawalny Veruntreuung von Spenden vor*, 16 januari 2015; RFE/RL: *Navalny Says His Foundation's Offices Being Searched*, 16 januari 2015.

²²⁴ The Guardian: *Russian opposition activist Vladimir Ashurkov is granted asylum in UK*, 1 april 2015; BBC: *Russian dissident Vladimir Ashurkov given UK asylum*, 1 april 2015.

²²⁵ N.B.: Volgens de wet moet een partij na registratie bij het ministerie van Justitie binnen zes maanden in de helft van de Russische regio's een onderafdeling registreren. De Partij voor de Vooruitgang heeft volgens het ministerie van Justitie niet aan deze eis voldaan. The Independent: *Boris Nemtsov shot dead: Thousands take to streets of Moscow as planned opposition rally becomes a mass protest in memory of Russian politician*, 1 maart 2015.

lid van de Russische Mensenrechtenraad zei Dadajev gemarteld te zijn en onder druk te hebben bekend.²²⁶

Volgens een rapport van Amnesty International gebeurt het geregeld dat de politie willekeurige demonstranten oppakt en naar politiebureaus brengt, alwaar een andere agent een standaard proces-verbaal opmaakt. Deze processen-verbaal zouden in rechtszaken als bewijslast dienen en tot straffen als boetes en administratieve detentie tot vijftien dagen leiden. Demonstranten en mensenrechtenactivisten werden soms veroordeeld in rechtszaken die niet correct verliepen en politiek gemotiveerd waren.²²⁷ Het komt voor dat oppositionele politici en activisten op grond van valse beschuldigingen worden veroordeeld.²²⁸

In maart 2015 verscheen een lijst die uitgaat van 181 politieke gevangenen in de Russische Federatie, tegenover 92 in juni 2014. De ngo *Human Rights Initiative for the former USSR* concludeert dat niet alleen het aantal politieke gevangenen steeg, de gemiddelde gevangenisstraf werd ook langer. Het komt voor dat personen worden aangeklaagd voor daden begaan voordat deze een strafbaar feit werden en dat mensen tweemaal worden veroordeeld voor hetzelfde feit. In de verslagperiode kwam het tevens voor dat familieleden van politieke opposanten werden veroordeeld.²²⁹

Najaar 2014 waren zo'n dertien demonstranten die tijdens het Bolotnaja-protest in mei 2012 werden opgepakt (het Bolotnaja-proces) veroordeeld tot maximaal vier en een half jaar gevangenisstraf op grond van (het organiseren van of deelname aan) gewelddadige demonstraties en gewelddadig optreden tegenover de politie.²³⁰ In de Bolotnaja-zaak vinden nog steeds aanhoudingen plaats.²³¹

3.4.2 *Etnische minderheden*²³²

Volgens de Russische wetgeving is discriminatie op basis van etniciteit verboden. In de Russische Federatie komt discriminatie op basis van etniciteit echter veel voor, zowel van de kant van overheidsfunctionarissen als van de kant van de Russische bevolking. Personen die behoren tot etnische minderheden kunnen te maken krijgen met discriminatie van de zijde van (lokale) overheden wanneer zij bijvoorbeeld aangifte willen doen van een misdrijf, van mishandeling of wanneer zij zich melden bij een overheidsinstantie voor een administratieve handeling (zoals het verkrijgen van een woonplaatsregistratie). Leden van etnische minderheidsgroeperingen worden vaak op basis van hun uiterlijk door de politie aangehouden voor bijvoorbeeld identiteitscontroles (zie ook 3.2.1). Met name personen met een niet-slavisch uiterlijk, uit Centraal-Azië, de Noordelijke Kaukasus en Roma zijn slachtoffer

²²⁶ De Volkskrant: *Vijf Tsjetsjenen vast voor moord op Boris Nemtsov*, 9 maart 2015; Die Welt: *Verdächtige im Mordfall Nemzow womöglich gefoltert*, 11 maart 2015; Die Zeit: *Kreml-Kommission: Hauptverdächtiger im Fall Nemzow wohl gefoltert*, 11 maart 2015; De Volkskrant: *Toedracht moord Nemtsov wordt steeds schimmiger*, 12 maart 2015.

²²⁷ Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014 en *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015.

²²⁸ Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia, januari 2015*; Freedom House: *Nations in Transit 2015*, 2015; Vertrouwelijke bron.

²²⁹ Foundation Inostrannyi Agent-Human Rights Initiative for the former USSR: *List of Political Prisoners in the Russian Federation*, 16 maart 2015, *Statistical analysis of political prisoners in Russia*, maart 2015, en *List of Political Prisoners in Russia March 2015*.

²³⁰ Foreign&Commonwealth Office: *Russia-country of concern: latest update 31 December 2014*, 21 januari 2015; Human Rights Watch: *World Report 2015-Russia*, 29 januari 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

²³¹ Vertrouwelijke bron.

²³² Zie ook het algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

van discriminatie.²³³ Geweld op basis van racisme zou zijn toegenomen en ook Moslims en Joden zouden met discriminatie worden geconfronteerd.²³⁴

In de meeste gevallen van discriminatie durven leden van etnische minderheden geen aangifte te doen of een klacht in te dienen uit angst voor represailles en discriminatie van de zijde van de overheid. Veel leden van etnische minderheden die als gastarbeider werken in de Russische Federatie hebben geen officiële registratie en vrezen uitgezet te worden wanneer zij zich melden bij de politie of een overheidsinstantie. Dit geldt met name voor Centraal-Aziaten in de grotere Russische steden.²³⁵ In de verslagperiode waren deze gastarbeiders het doelwit van razzia's, waarbij de politie soms geweld gebruikte en illegalen niet altijd conform de juridische procedures werden gedeporteerd.²³⁶

Fysiek geweld tegen etnische minderheden in Rusland is vooral afkomstig van groeperingen binnen de Russische samenleving, zoals rechtsextremisten, skinheads of neonazi's en in mindere mate van politie of andere overheidsfunctionarissen. Zij die geweld gebruiken tegen migranten worden doorgaans niet vervolgd, noch voor *hooliganism*, noch wegens haatzaaien, waardoor een klimaat van straffeloosheid is ontstaan.²³⁷ De zaken waarin wel vervolging plaatsvond betroffen met name zaken tegen politieke opposanten en/of personen die niet achter het regeringsbeleid ten aanzien van Oekraïne staan.

De aandacht van zowel de media als rechtsextremisten ging in 2014 met name naar Oekraïne. Het onderwerp migranten kreeg minder –negatieve– aandacht dan het jaar ervoor. Er vonden minder geweldsdelicten plaats maar het aantal moorden steeg. Migrant uit Centraal-Azië en de Kaukasus vormden nog steeds de grootste groep slachtoffers.²³⁸

Sinds 1 januari 2015 moeten migranten een werkvergunning aanvragen en een soort inburgeringsexamen afleggen en bekostigen. Daarnaast moeten zij een medisch onderzoek ondergaan, een ziektekostenverzekering afsluiten en hun vingerafdrukken laten registreren. Dit geldt niet voor staatsburgers uit landen die zijn aangesloten bij de Euraziatische Economische Unie.²³⁹ Sinds 10 januari 2015 gelden bovendien hogere straffen voor buitenlanders en staatlozen die illegaal in

²³³ Minority Rights Group Europe: *Protecting the Rights of Minorities and Indigenous Peoples in the Russian Federation: Challenges and Ways Forward*, november 2014; International Federation for Human Rights: *Russia: Stop Mass Arrests of Migrants*, 31 oktober 2014 en *The UN reviews dramatic crackdown on civil and political rights in Russia*, 16 maart 2015; FIDH en Anti Discrimination Centre: *From Tajikistan to Russia: Vulnerability and Abuse of Migrant Workers and their Families*, 10 december 2014; Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, januari 2015; SOVA: *Calm Before the Storm? Xenophobia and Radical Nationalism in Russia, and Efforts to Counteract Them in 2014*, 21 april 2015; Minority Rights Group International: *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2015-Russia*, juli 2015

²³⁴ Minority Rights Group International: *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples Russian Federation: Overview*, Updated November 2014.

²³⁵ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

²³⁶ RFE/RL: *Russian Fears of IS Grow, Amid Arrests of Migrant Workers in Moscow*, 29 oktober 2014; International Federation for Human Rights: *Russia: Stop Mass Arrests of Migrants*, 31 oktober 2014; Inter Press Service: *Russia's Immigrants Facing Crackdowns and Xenophobia*, 3 november 2014; Minority Rights Group International: *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2015-Russia*, 2 juli 2015.

²³⁷ UN Human Rights Committee, 113th session: *Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation*, advance unedited version, april 2015; International Federation for Human Rights: *Russia: The UN reviews dramatic crackdown on civil and political rights in Russia*, 16 maart 2015.

²³⁸ SOVA: *Calm Before the Storm? Xenophobia and Radical Nationalism in Russia, and Efforts to Counteract Them in 2014*, 21 april 2015.

²³⁹ Russia Beyond The Headlines: *Arbeitsmigration: Neue Regelungen gegen Schwarzarbeit*, 13 december 2014.

Rusland verblijven.²⁴⁰ Als gevolg van deze maatregelen en de verslechterende economische situatie verlieten veel migranten in het voorjaar van 2015 Rusland.²⁴¹

De Presidentiële Raad voor Interetnische Relaties komt regelmatig bijeen maar het is niet bekend hoe de implementatie verloopt van het in 2012 aangenomen beleidsplan dat interetnische relaties moet bevorderen en dat in 2025 geheel moet zijn uitgevoerd.²⁴²

3.4.3 *Religieuze minderheden*

Zie voor de positie van religieuze minderheden 3.3.3.

3.4.4 *Vrouwen*

De positie van vrouwen is voor zover bekend in de verslagperiode niet veranderd ten opzichte van de vorige verslagperiode. Vrouwen in de Russische Federatie hebben over het algemeen minder maatschappelijke en economische mogelijkheden dan mannen. Daarnaast is er in de Russische Federatie sprake van huiselijk, fysiek en emotioneel geweld tegen vrouwen. Het is voor vrouwen vaak moeilijk hulp of bescherming te vinden tegen dergelijk geweld gezien de sociale (patriarchale) structuur van de Russische samenleving.²⁴³

Geweld tegen vrouwen

In de Russische wetgeving is geen bepaling opgenomen die huiselijk geweld als misdaad erkent. Voorkomende gevallen van huiselijk geweld worden door de autoriteiten als interne familieaangelegenheden beschouwd.²⁴⁴ Rusland heeft het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld noch ondertekend noch geratificeerd. Er is tot op heden nog geen wetgeving aangenomen door het Russische parlement inzake het strafbaar stellen van huiselijk geweld.²⁴⁵

In de Russische Federatie is het voor vrouwen officieel mogelijk om aangifte te doen van tegen hen gericht geweld. In de praktijk is dit echter moeilijk, met name als de dader een bekende is, zoals de echtgenoot, of als het een overheidsfunctionaris betreft. Wanneer vrouwen aangifte doen van (seksueel) geweld, krijgen de daders vaak lage straffen, zoals lage geldboetes. Naar verluidt weigeren politieambtenaren geregeld om aanklachten van geweld tegen vrouwen in behandeling te nemen en

²⁴⁰ The Moscow Times: *One-Way Ticket to Dushanbe: Russia Sees Exodus of Migrant Workers*, 5 februari 2015; Institute for War and Peace Reporting: *Kyrgyz Migrants Wait Days at Russian Immigration Office*, 6 maart 2015.

²⁴¹ Russia Beyond The Headlines: *Arbeitsmigration nach Russland geht zurück*, 1 februari 2015; Forbes: *Immigration Into Russia Is On Pace To Fall By 10%*, 1 februari 2015; The Moscow Times: *One-Way Ticket to Dushanbe: Russia Sees Exodus of Migrant Workers*, 5 februari 2015; vertrouwelijke bron.

²⁴² Deze raad heeft geen wetgevende of administratieve bevoegdheden, maar is bedoeld als adviesorgaan op basis waarvan de president decreten kan uitvaardigen met betrekking tot etniciteitsaangelegenheden. De raad werd op 7 juni 2012 door president Poetin opgericht (zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013). Zie website Kremlin / presidentiële raden (<http://eng.state.kremlin.ru/council/28/news/6156>) en eng.kremlin.ru/by-keyword/26; Jamestown Foundation: *Russian Government Seeks to Crowd Minority Languages out*, 9 juli 2014.

²⁴³ Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013; Die Welt: *Was Frauen in Russland zu sagen haben*, 2 april 2015; Russia Beyond the Headlines: *Gesellschaft: Wie steht es um die Gleichberechtigung in Russland?*, 3 april 2015; Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

²⁴⁴ Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014; Freedom House: *Freedom in the World 2015 Russia*, 2015; Center for Human Rights&Humanitarian Law, Human Rights Brief: *Justice for Russian Women? Russia Begins to Face Its Domestic Violence Problem*, 2 november 2014.

²⁴⁵ The Advocates for Human Rights, Stop Violence Against Women: *Violence Against Women in the Russian Federation*, oktober 2014; Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015.

komt de politie vaak pas in actie wanneer er sprake is van levensbedreigende situaties. In 2014 werden volgens de *Federal State Statistics Service* 5.000 verkrachtingen gemeld. Wegens het sociale stigma en een gebrek aan steun van overheidswege zouden echter veel vrouwen geweld en verkrachting niet aangeven, aldus ngo's. Het VN Comité voor de Rechten van de Mens sprak tijdens zijn 113e zitting van april 2015 hierover zijn bezorgdheid uit.²⁴⁶

In Rusland waren in 2013 volgens The Advocates for Human Rights 43 opvangtehuizen met bedden voor circa 400 vrouwen. Dit is drie procent van het aantal opvangplaatsen voor vrouwelijke slachtoffers van geweld, dat de Raad van Europa voor Rusland aanbeveelt.²⁴⁷ Er bestaat in Rusland slechts één geregistreerde hulpverleningsinstantie, specifiek gericht op slachtoffers van seksueel geweld: *Sisters Independent Charitable Center for Assistance to Survivors of Sexual Violence* (Syostri), in Moskou.²⁴⁸ De nationale helpline die zeven dagen per week twaalf uur per dag geopend is, adviseert slachtoffers van (huiselijk) geweld.²⁴⁹

Het is niet bekend in hoeverre vrouwen die te maken hebben met geweld de mogelijkheid hebben zich elders in Rusland bij familie te vestigen, om aan het geweld te ontkomen. De hulporganisaties in Rusland die zich bezig houden met de problematiek van (huiselijk) geweld tegen vrouwen, zoals ANNA en het Center for Women's Support, stellen dat vrouwen die het slachtoffer zijn geworden van huiselijk geweld meestal weinig mogelijkheden hebben hun toevlucht elders te zoeken, vanwege het geringe aantal opvangplekken en het sociale onbegrip (huiselijk geweld wordt als een interne familieaangelegenheid gezien in de Russische samenleving) waarmee deze problematiek is omgeven.²⁵⁰

3.4.5 LHBT (Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel, Transgender)

Zie voor een uitgebreidere juridische context en achtergrondinformatie het algemeen ambtsbericht van juli 2014. Zie ook 3.1.12.

Het klimaat voor leden van LHBT-gemeenschappen in Rusland is niet verbeterd ten opzichte van de vorige verslagperiode.

Een verbod op discriminatie op basis van seksuele oriëntatie of gender is in Rusland nergens expliciet in een wet vastgelegd. Ook beschermt de Russische wet LHBT's niet expliciet tegen haatzaaien of geweld op basis van seksuele oriëntatie. Het wetsartikel dat discriminatie, geweld en haatzaaien tegen sociale groeperingen strafbaar stelt is niet van toepassing op LHBT's, aangezien binnen de Russische wetgeving LHBT's niet als sociale groep worden erkend. De overheid stelt dat er geen sprake is van discriminatie van LHBT's en dat er geen noodzaak bestaat LHBT's een speciale status toe te kennen. Veel LHBT's onthouden zich van het doen van aangifte van tegen hen gericht geweld uit angst voor verdere stigmatisering, discriminatie of geweld en omdat LHBT's er geen vertrouwen in hebben dat de politie de daders zal vervolgen.²⁵¹

²⁴⁶ The Advocates for Human Rights, *Stop Violence Against Women: Violence Against Women in the Russian Federation*, oktober 2014; UNHRC 113th session: *Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation*, advance unedited version, april 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

²⁴⁷ The Advocates for Human Rights: *Violence Against Women in the Russian Federation*, juli 2014.

²⁴⁸ Zie WAVE (Women Against Violence Europe): www.wave-network.org/country/russia en website Syostri: (<http://www.owl.ru/eng/women/aiwo/sisters.htm>), geraadpleegd 13 april 2015. Zie ook algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

²⁴⁹ The Advocates for Human Rights: *Violence Against Women in the Russian Federation*, juli 2014.

²⁵⁰ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013.

²⁵¹ Human Rights Watch: *License to harm, Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia*,

Begin januari 2015 werd een wet van kracht die het verbiedt om een rijbewijs te halen voor personen die zware en chronisch psychische klachten hebben en daarvoor medisch behandeld worden. De wet zou circa één procent van alle personen met 'geslachtsstoornissen' raken. Dit in tegenstelling tot hetgeen vele media in binnen- en buitenland berichtten, namelijk dat alle transgenders en transseksuelen door deze wet geraakt zouden worden.²⁵²

LHBT's krijgen zelden de mogelijkheid om vreedzaam bijeen te komen. Ook niet op voorbestemde plekken waar men zich zonder voorafgaande toestemming kan verzamelen.²⁵³

Door het in werking treden op 1 juli 2013 van de federale wet, die het propageren van niet-traditionele seksuele relaties onder minderjarigen verbiedt, zijn de anti-homosentimenten onder de bevolking verder aangewakkerd. Ook verschaft de wet in de praktijk radicale groeperingen een vrijbrief om LHBT's aan te vallen, te intimideren of te discrimineren, aangezien autoriteiten nauwelijks optreden tegen uitingen van geweld en intimidatie jegens LHBT's. Mede daardoor vinden volgens een bron steeds meer aanvallen op LHBT's plaats die ongestraft blijven.²⁵⁴ Volgens dezelfde bron zouden zich overal in het land homofobe groeperingen en individuen bevinden en actief zijn. Daarnaast komt het voor dat politici en journalisten haatzaaien met homo- en transfobe toespraken waarin zij aanvallen op en discriminatie van LHBT's rechtvaardigen. Ook de media dragen bij aan een homofob klimaat.²⁵⁵ Het Russische onderzoekscentrum SOVA stelt dat het aantal aanvallen op LHBT's in 2014 is afgenomen maar dat dit deels samenhangt met het feit dat er minder openbare acties door LHBT's worden georganiseerd.²⁵⁶ De overheid houdt geen officiële statistieken bij van discriminatoir gedrag jegens LHBT's en homofob geweld.²⁵⁷

In de verslagperiode was sprake van 'set-up dates'. Daarbij werden homoseksuelen via internet gelokt, waarna betrokkenen werden afgeperst en met 'outing' werden bedreigd indien ze weigerden te betalen. In de regio St. Petersburg kwam een dergelijke zaak in augustus 2014 voor en vonden voor zover bekend tien soortgelijke zaken in 2015 plaats. Meestal zou tussen de 60.000 tot 100.000 roebel geëist zijn. De slachtoffers weigeren vaak aangifte bij de politie te doen.²⁵⁸ Ook zou het voorkomen dat activisten die zich inzetten voor LHBT via sociale media worden bedreigd.²⁵⁹ Zie ook 3.1.12.

15 december 2014; vertrouwelijke bron.

²⁵² Vertrouwelijke bron; RFE/RLE: *Russia Disqualifies Transgender People From Driving*, 8 januari 2015; Die Welt: *Kein Führerschein für Transsexuelle in Russland*, 9 januari 2015; The Guardian: *Transgender people in Russia banned from driving, says legal amendment*, 9 januari 2015. N.B.: 'Geslachtsstoornissen' conform de WHO-definitie.

²⁵³ Dit zijn meestal parken waar weinig mensen komen zodat de bijeenkomsten weinig aandacht krijgen. Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015.

²⁵⁴ Vertrouwelijke bron.

²⁵⁵ Amnesty International: *My freedom defends yours: Propaganda and truth about homophobia in Russia*, 11 oktober 2014; HRW, *License to Harm, Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia*, 15 december 2014; NRC Handelsblad: *Poetins homohaar onderdeel van zijn campagne tegen EU*, 12 maart 2015; Gazeta.ru: *Human rights lawyer claims attack in St. Petersburg*, 27 november 2014; Coming Out: *Report on monitoring of incidents of discrimination and violence on grounds of sexual orientation and gender identity in 2014*, juni 2015; vertrouwelijke bronnen.

²⁵⁶ Vertrouwelijke bron.

²⁵⁷ Vertrouwelijke bron.

²⁵⁸ N.B.: De slachtoffers gebruiken meestal verschillende websites, waaronder hornet en tinder. Diverse groeperingen zouden van deze afpersingsmethode gebruik maken om aan geld te komen. Vertrouwelijke bron; Coming Out: *Report on monitoring of incidents of discrimination and violence on grounds of sexual orientation and gender identity in 2014*, juni 2015.

²⁵⁹ The Guardian: *Russian LGBT activists describe victimisation, repression ... and hope*, 6 april 2015.

LHBT-organisaties hadden soms te maken met intimidatie en bedreigingen. Het is voor LHBT-organisaties mede daardoor moeilijk samen te werken met niet-LHBT-organisaties, aangezien deze organisaties eveneens risico lopen te worden bedreigd of geïntimideerd. Samenwerkende organisaties kunnen ook door de Openbare Aanklager (Prokuratura) worden vervolgd op basis van de wet die propaganda van niet-traditionele seksuele relaties onder minderjarigen verbiedt.²⁶⁰ In de regio St. Petersburg zou doorgaans één kleine groep nationalisten verantwoordelijk zijn geweest voor verstoringen van publieke evenementen en aanvallen op LHBT-activisten.²⁶¹

In juli 2014 vond een bijeenkomst in de openlucht plaats van circa 25 LHBT's in het centrum van St. Petersburg. Tijdens deze bijeenkomst vonden geen incidenten plaats. De bijeenkomst was uitzonderlijk omdat op basis van de anti-LHBT-propagandawet ook éénmansacties en bijeenkomsten door LHBT's in de zogenaamde *Hyde Parks* worden verboden aangezien minderjarigen deze zouden kunnen zien.²⁶²

De opening van het zesde jaarlijkse LHBT-*QueerFest 2014* dat in september 2014 in St. Petersburg plaatsvond, werd onder andere door rookbommen van nationalistische groeperingen verstoord. Andere programma-onderdelen van het festival werden geannuleerd wegens bedreigingen of huurovereenkomsten die werden beëindigd.²⁶³

Het zevende LHBT-filmfestival *Side-by-Side (Bok-o-Bok)*, eveneens in St. Petersburg, dat november 2014 in internationale hotels plaatsvond, verliep dit jaar rustig. Wel moesten er in de aanloop naar het festival enkele juridische drempels, door de lokale autoriteiten opgelegd, worden genomen.²⁶⁴

Eind 2014 werd in St. Petersburg een monument ter nagedachtenis aan de oprichter van Apple, Steve Jobs, verwijderd nadat zijn opvolger Tim Cook bekend maakte homoseksueel te zijn. Dit gebeurde door dezelfde bedrijfsgroep –ZEFS– die het monument had opgericht. De groep zou verklaard hebben in lijn met de anti-LHBT-propagandawet te willen handelen, het monument zou gemakkelijk toegankelijk zijn geweest voor scholieren en studenten.²⁶⁵

Eind 2014 was met name in St. Petersburg sprake van het zogenaamde 'outing'. Daarbij wordt de seksuele geaardheid of de gender identiteit van een persoon onthuld zonder zijn of haar toestemming. Vaak met de intentie om de positie van betrokkene in de maatschappij te verzwakken. In de meeste gevallen ging het om leerkrachten, die na hun 'outing' gedwongen werden ontslag te nemen of ontslagen werden wegens 'een amorele overtreding'. Het jaarrapport van Human Rights Watch maakt melding van lastercampagnes jegens LHBT's die werkzaam zijn in het openbaar onderwijs. In minstens zes zaken zouden LHBT's geen contractverlenging hebben gekregen. Enkele LHBT's zouden het land hebben verlaten wegens

²⁶⁰ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

²⁶¹ Vertrouwelijke bron.

²⁶² ILGA Europe: *LGBT Pride Rally Held in St. Petersburg Without Incident*, 28 juli 2014: www.ilga-europe.org; Amnesty International: *Violation of the right to freedom of expression, association and assembly in Russia*, oktober 2014.

²⁶³ Human Rights Watch: *World Report 2015-Russia*, 29 januari 2015; ILGA Europe: *Russian QueerFest 2014: A Battleground*, 29 september 2014; queerussia.info: *St. Petersburg Ombudsman appeals to Authorities as Queerfest faces more Pressure*, september 2014.

²⁶⁴ Foreign&Commonwealth Office: *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015; Vertrouwelijke bron.

²⁶⁵ Reuters: *Russian memorial to Apple founder dismantled after CEO comes out*, 3 november 2014: www.reuters.com.

homofobie en angst voor schending van hun rechten op grond van hun seksuele geaardheid.²⁶⁶

Volgens bronnen zijn er geen aanwijzingen dat leden van LHBT's, die terecht staan voor commune vergrijpen, discriminatoir worden gestraft vanwege hun geaardheid. Volgens een bron ligt dit soms anders wanneer een lid van de LHBT-gemeenschap wordt aangeklaagd wegens verkrachting. Volgens een andere bron is de behandeling van LHBT's in gerechtelijke procedures en in detentie vaak discriminatoir. Er worden volgens bronnen soms door de autoriteiten rechtszaken gestart tegen LHBT's op andere grondslagen dan geaardheid.²⁶⁷ LHBT-activisten die tijdens bijeenkomsten in 2013 ten onrechte waren aangeklaagd wegen *hooliganism* hebben daarvoor nog geen financiële compensatie ontvangen.²⁶⁸ Zie ook 3.2.1.

3.4.6 *Alleenstaande minderjarigen*

In de Russische Federatie is men vanaf het bereiken van de achttienjarige leeftijd wettelijk meerderjarig en handelingsbekwaam. De wettelijke minimumleeftijd om te trouwen is achttien jaar maar lokale autoriteiten kunnen onder bepaalde omstandigheden goedkeuring geven voor een huwelijk met een zestien- of zeventienjarige. In bepaalde regio's kunnen de autoriteiten ook goedkeuring geven voor een huwelijk waarbij een partner betrokken is, die jonger dan zestien is. Russische kinderen zijn tot hun zestiende jaar leerplichtig. Vanaf zestienjarige leeftijd kunnen minderjarigen zelfstandig medische hulp aanvragen, zonder dat daar toestemming van de ouders voor nodig is. Vanaf het veertiende jaar dienen kinderen zich zelfstandig te kunnen legitimeren en moet een binnenlands paspoort worden aangevraagd. Het binnenlands paspoort kan door het kind zelfstandig worden aangevraagd. Aan minderjarigen kan ook een buitenlands paspoort worden verstrekt. Hiervoor is de schriftelijke toestemming van de ouders nodig. Minderjarigen kunnen tot hun zestiende jaar bijgeschreven worden op het buitenlands paspoort van één van de ouders. Voor biometrische buitenlandse paspoorten geldt dat de gegevens van kinderen tot veertien jaar (behoudens pasfoto's) op de paspoorten van de ouders vermeld worden, maar dat de kinderen een eigen paspoort nodig hebben om naar buiten de Russische Federatie te kunnen reizen.²⁶⁹

Er is in Rusland een ombudsman voor kinderen (presidentieel commissaris voor de rechten van kinderen) en de meeste regio's hebben een regionale kinderombudsman. Ook zijn er in de oblasten Moskou en Volgograd scholen met een ombudsman. Pavel Astakov is momenteel de federale kinderombudsman.²⁷⁰ Voorts is er in Rusland een parlementaire commissie voor gezinszaken, vrouwen en kinderen, momenteel voorgezeten door Jelena Mizoelina.²⁷¹

²⁶⁶ Human Rights Watch: *World Report 2015 Russia*, 29 januari 2015; *Coming Out: Report on monitoring of incidents of discrimination and violence on grounds of sexual orientation and gender identity in 2014*, juni 2015; vertrouwelijke bron.

²⁶⁷ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

²⁶⁸ *Coming Out: Report on monitoring of incidents of discrimination and violence on grounds of sexual orientation and gender identity in 2014*, juni 2015.

²⁶⁹ Deze situatie is sinds de vorige verslagperiode niet gewijzigd. Zie hiervoor ook algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013.

²⁷⁰ <http://eng.state.kremlin.ru/persons/53>, geraadpleegd 19 februari 2015; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

²⁷¹ US-Russia Business Council: Duma Leadership and Committee Chairs: https://www.usrbc.org/government/government/russian_government_state_duma/duma_leadership/, geraadpleegd 14 april 2015.

Er is geen nieuwe informatie bekend over de opvang van minderjarigen sinds de vorige verslagperiode.²⁷²

In Rusland is een aantal ngo's actief op het terrein van de opvang van alleenstaande minderjarigen. Dit zijn onder andere: Action for Russia's Children (ARC), Diema's Dream Fund (DDF), Kitezh Children's Community, Russian Children's Welfare Society (RCWS), en SOS Children's Villages Russia. De belangrijkste activiteiten van deze organisaties zijn het trainen van het personeel dat in tehuizen werkzaam is, het verstrekken van medische hulp en onderwijs aan de kinderen, het begeleiden van jongeren die uit tehuizen komen, het monitoren van probleemgezinnen en het lobbyen bij overheden voor verbetering in de wetgeving. Een aantal van deze organisaties steunt ook één-ouder-gezinnen, om te voorkomen dat de kinderen van deze gezinnen naar weeshuizen moeten.²⁷³

In mei 2014 nam de regering een resolutie aan die stelt dat weeshuizen een tijdelijke oplossing zijn en kinderen binnen hun familie ondergebracht moeten worden. De resolutie bepaalt dat kindertehuizen kinderen toegang moeten geven tot onder andere gezondheidszorg, voeding en informatie over de rechten van het kind. Het gaat onder meer om rechten zoals omschreven in het VN-Kinderrechtenverdrag. Hoewel de resolutie een belangrijke stap zou zijn voor alle kinderen in tehuizen, is Human Rights Watch bezorgd dat sommige bepalingen niet voldoende tegemoetkomen aan de behoeften van gehandicapte kinderen.²⁷⁴

Een rapport van Human Rights Watch uit 2014 stelt dat bijna dertig procent van de Russische kinderen met een geestelijke of lichamelijke handicap gescheiden van de familie en leefgemeenschap in een gesloten inrichting leeft. Deze kinderen worden verwaarloosd en mishandeld. Twee tot vijf procent van alle Russische kinderen heeft een handicap maar circa 45 procent van de kinderen die in een tehuis leven is gehandicapt, aldus het rapport. Kinderen die niet kunnen lopen of spreken brengen het grootste deel van hun jeugd liggend in aparte zalen door. Minderjarigen met een handicap die in een tehuis verblijven hebben nauwelijks toegang tot onderwijs, recreatie en activiteiten. Als kinderen op jonge leeftijd in een opvangtehuis worden geplaatst, gaan zij zelden terug naar hun familie. Het merendeel van hen komt met achttien jaar in een psychoneurologische instelling terecht. Lokale comités adviseren doorgaans een permanente opname van de kinderen in een tehuis. Het personeel van de tehuizen is van goede wil maar het ontbreekt hen aan opleiding, informatie en middelen.²⁷⁵

3.4.7 *Dienstplichtweigeraars en deserteurs*²⁷⁶

Op grond van de federale wet op de militaire dienstplicht en de militaire dienst zijn alle mannelijke staatsburgers van de Russische Federatie in de leeftijd tussen 18 en 27 jaar dienstplichtig. Vanaf 2015 geldt dit eveneens voor mannen op de door

²⁷² Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie, juli 2014.

²⁷³ Zie de websites van ARC: www.actionacr.org, DDF: www.ddfund.ru/en, Kitezh: en.kitezh.org, RCWS: www.rcws.org en SOS Children's Villages Russia: <http://www.sos-dd.ru/eng> en <http://www.sos-kinderdoerfer.de>, geraadpleegd 14 april 2015.

²⁷⁴ Human Rights Watch, *Abandoned by the State, Violence, Neglect, and Isolation for Children with Disabilities in Russian Orphanages*, september 2014.

²⁷⁵ Human Rights Watch, *Abandoned by the State*, september 2014 en *In Russia the State is a Harsh Parent*, 17 september 2014.

²⁷⁶ Het systeem van de militaire dienstplicht in Rusland is ten opzichte van de vorige verslagperiode voor zover bekend niet gewijzigd. Zie ook het algemeen ambtsbericht Russische Federatie juli 2014.

Rusland geannexeerde Krim.²⁷⁷ Sinds kort kunnen ook Tsjetsjeense mannen weer voor militaire dienstplicht worden opgeroepen door Rusland. Zij konden sinds 1992 wel in het leger van de Tsjetseense republiek dienen maar werden niet voor militaire dienstplicht opgeroepen door de Russische Federatie.²⁷⁸ De duur van de dienstplicht is twaalf maanden. In de praktijk is het aantal personen dat daadwerkelijk zijn dienstplicht vervult relatief klein. Er zijn verschillende manieren om onder de dienstplicht uit te komen. Een groot deel van de dienstplichtigen maakt gebruik van uitstelregelingen. In de praktijk leiden deze regelingen vaak tot afstel. Dienstplichtigen in Rusland maken op grote schaal gebruik van illegale afkooppraktijken (meestal in de vorm van steekpenningen aan de keuringsarts).²⁷⁹

Sinds begin 2015 is het voor buitenlanders die Russisch spreken mogelijk om met een contract voor vijf jaar in Russische krijgsmacht te komen zonder over een verblijfsvergunning voor of het staatsburgerschap van de Russische Federatie te beschikken.²⁸⁰

In de verslagperiode verschenen berichten dat dienstplichtigen, die volgens de wet niet in het buitenland ingezet mogen worden, soms met geweld, gedwongen werden bij te tekenen voor een tijdelijk dienstverband. Daarna zouden zij naar de regio Rostov aan de grens met Oekraïne zijn gebracht. Soldaten met een tijdelijk dienstverband kunnen wel in het buitenland ingezet worden.²⁸¹

Omstandigheden

Volgens een bron zijn de huisvesting en soldij in de afgelopen twee jaar verbeterd. Corruptie speelt nog steeds een grote rol in het leger.²⁸²

In een zaak van een soldaat die zonder goedkeuring zijn troepen verliet en als straf zich moest uitkleden temidden van andere soldaten, veroordeelde het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) de Russische staat tot het betalen van een schadevergoeding aan betrokkene van 15.000 euro. Rusland kan tegen dit oordeel in beroep gaan maar een verzoek om een beroepszaak kan afgewezen worden.²⁸³

Soldiers' Mothers is een onafhankelijke ngo die zich speciaal inzet voor de bescherming van dienstplichtigen tegen ontgroening en andere misstanden. Deze ngo houdt zich bezig met de opvang van slachtoffers van de *dedovsjtsjina* en van dienstplichtigen die zijn gedeserteerd als gevolg van de misstanden in het leger. De ngo geeft ook juridische bijstand aan de slachtoffers en hun familieleden en strijdt

²⁷⁷ Federale Wet no. 53 over de militaire dienstplicht en militaire dienst (1998): www.dcaf.ch, geraadpleegd 20 februari 2015; The Moscow Times: *More Than 150,000 Russian Men Called Up for Mandatory Conscription*, 1 oktober 2014.

²⁷⁸ The Moscow Times: *Russia to Start Drafting Chechen Men Into Army, Kadyrov Says*, 19 september 2014; Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Group 22-Information Centre Asylum and Migration: *Briefing Notes*, 20 oktober 2014.

²⁷⁹ Zie algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013 en juli 2014; CIA: *The World Factbook*, 21 april 2015.

²⁸⁰ BBC News Europe: *Russia to hire more foreign troops in forces shake-up*, 5 januari 2015; Volkskrant: *Moskou werkt aan eigen vreemdelingenlegioen*, 13 januari 2015.

²⁸¹ Die Welt: *Zwingt Russland seine Wehrpflichtigen in den Kampf?*, 23 februari 2015; Volkskrant: *Russische soldaat: Russen vechten wel in Oekraïne*, 4 maart 2015; Trouw: *Russen sneuvelen niet, ze verdwijnen*, 6 maart 2015.

²⁸² Zie voor een uitgebreide beschrijving het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014; vertrouwelijke bron.

²⁸³ Die Welt: *Russland zahlt wegen Nackt-Folter eines Rekruten*, 12 maart 2015.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

voor de afschaffing van de dienstplicht.²⁸⁴ In de verslagperiode riepen veel minder familieleden de hulp in van de ngo dan in het verleden.²⁸⁵

Militaire documenten

In de Russische Federatie ontvangen militairen bij indiensttreding een militair identiteitsbewijs. Het is in Rusland gebruikelijk dat het binnenlands paspoort wordt ingenomen aan het begin van de militaire dienstplicht.²⁸⁶ Bij het afzwaaien wordt in het binnenlands paspoort vermeld dat iemand zijn militaire dienstplicht heeft vervuld en wordt het paspoort aan de houder teruggegeven. Het militaire identiteitsbewijs blijft in bezit van de dienstplichtige voor mobilisatiedoeleinden en herhalingsoefeningen. In het militaire identiteitsbewijs staan de personalia en de rang vermeld.²⁸⁷

Zie voor systematiek, en uitstel en vrijstelling het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013 en juli 2014.

Alternatieve dienstplicht²⁸⁸

Volgens de Russische ngo SOVA zijn er jaarlijks anderhalf tot tweeduizend personen die in aanmerking willen komen voor alternatieve dienstplicht. De overheid zou over het algemeen geen drempels opwerpen. Dat slechts een relatief laag aantal burgers een alternatieve dienstplicht wil vervullen zou te maken kunnen hebben met het imago van alternatieve dienstplicht als *not done* voor gezonde jonge mannen.²⁸⁹

Dienstweigering en desertie

Ontduiking van militaire dienstplicht voordat men in dienst is getreden, kan worden bestraft met een geldboete of een vrijheidsontnemende maatregel²⁹⁰ van maximaal twee jaar. Ontduiking van alternatieve dienstplicht kan worden bestraft met een geldboete, een werkstraf, of detentie tot maximaal zes maanden.²⁹¹ Opzettelijke onttrekking aan een dienstverplichting tijdens de vervulling van de militaire dienst door simulatie van een ziekte, zelfverminking, het vervalsen van documenten of andere vormen van misleiding wordt bestraft met een detentie van maximaal zes maanden dan wel een plaatsing in een strafbataljon van maximaal één jaar.²⁹²

Het op eigen initiatief verlaten van het leger of de dienstplek wordt bestraft met detentie van maximaal zes maanden of een plaatsing in een strafbataljon voor een periode van maximaal één jaar, indien de ongeoorloofde afwezigheid langer dan twee maar korter dan tien dagen duurt, of een gevangenisstraf van maximaal twee jaar indien betrokkene in een strafbataljon dient. Ongeoorloofde afwezigheid van langer dan tien dagen maar korter dan één maand wordt bestraft met een plaatsing

²⁸⁴ NB: *Dedovshtsjina*: de ontgroeningspraktijken, zie ook het algemeen ambtsbericht RF juli 2014; Website *Union of the Committee of Soldiers' Mothers in Russia*: geraadpleegd 27 februari 2015; Human Rights House: *Union of the Committees of Soldiers' Mothers in Russia*: <http://humanrightshouse.org/Articles/5387.html>, geraadpleegd 27 februari 2015. NB: Veel soldaten en hun families zouden niet op de hoogte zijn van de bestaande wetgeving en de juridische procedures.

²⁸⁵ Vertrouwelijke bron; Newsweek: *The Russian Mothers Waiting for News of Their Missing Soldier Sons*, 2 september 2014.

²⁸⁶ Dit is ook in andere landen van de voormalige Sovjet-Unie gebruikelijk. Zie bijvoorbeeld thematisch ambtsbericht over politieke oppositie, homoseksuelen en dienstplichtigen in Wit-Rusland van september 2012.

²⁸⁷ Zie ambtsbericht Noordelijke Kaukasus van januari 2012.

²⁸⁸ Zie voor achtergrondinformatie het algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

²⁸⁹ Vertrouwelijke bron.

²⁹⁰ Met een vrijheidsontnemende maatregel kan worden bedoeld: plaatsing in een strafkolonie, een heropvoedingskamp, een instituut voor medische behandeling of in een gevangenis (Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie, artikel 56): <http://www.russian-criminal-code.com/PartI/SectionIII/Chapter9.html>, geraadpleegd 27 februari 2015.

²⁹¹ Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie, artikel 328: <http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionX/Chapter32.html>, geraadpleegd 27 februari 2015.

²⁹² Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie, artikel 339: <http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionXI/Chapter33.html>, geraadpleegd 27 februari 2015.

in een strafbataljon van niet langer dan twee jaar of een gevangenisstraf van maximaal drie jaar. Ongeoorloofde afwezigheid langer dan één maand wordt bestraft met een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar.²⁹³

Desertie wordt gedefinieerd in de wet als het op eigen initiatief verlaten van het leger of de dienstplek met als doel het zich voorgoed aan zijn dienstverplichtingen te onttrekken. Dit wordt bestraft met een vrijheidsontnemende maatregel van maximaal zeven jaar, dan wel een vrijheidsontnemende maatregel van minimaal drie en maximaal tien jaar in geval van desertie in groepsverband.²⁹⁴ Er zijn geen gevallen bekend van onevenredige of willekeurige bestraffing of tenuitvoerlegging van de straf voor desertie wegens ras, religie, etnische afkomst, lidmaatschap van een bepaalde groep, seksuele oriëntatie of politieke overtuiging.

²⁹³ Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie, artikel 337: <http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionXI/Chapter33.html>, geraadpleegd 27 februari 2015.

²⁹⁴ Wetboek van Strafrecht van de Russische Federatie, artikel 338: <http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionXI/Chapter33.html>, geraadpleegd 27 februari 2015.

4 Vluchtelingen en ontheemden

4.1 Ontheemden- en vluchtelingenstroom

Vluchtelingen

Sinds het conflict in Oekraïne komt verreweg het grootste deel van de vluchtelingen uit Oekraïne. Daarna volgen qua aantallen Syriërs, Afghanen en Egyptenaren. De Syrische vluchtelingen krijgen op verzoek meteen een asielvergunning.²⁹⁵

Oekraïense vluchtelingen

Tot 4 februari 2015 hadden circa 264.000 Oekraïense staatsburgers asiel aangevraagd in de Russische Federatie volgens gegevens van de *Federal Migration Service* (FMS). Daarnaast hadden ongeveer 277.000 Oekraïners op een andere manier legaal verblijf in Rusland aangevraagd.²⁹⁶ Aangezien Oekraïners pas een visum hoeven aan te vragen indien zij langer dan negen maanden in de Russische Federatie verblijven, is het niet duidelijk hoeveel Oekraïners zich exact in Rusland bevinden. De FMS houdt alleen cijfers bij van het aantal dat het land inreist en het aantal dat weer vertrekt, zonder het reisdoel vast te leggen. Volgens de FMS verbleven medio mei 2015 inmiddels 970.000 vluchtelingen uit Oekraïne in Rusland.²⁹⁷

De vluchtelingen uit Oekraïne zouden doorgaans zelf een onderkomen zoeken. Als dat niet lukt worden zij onder andere tijdelijk in private sanatoria, hotels en leegstaande scholen gehuisvest. Daarvoor krijgen de eigenaren van deze gebouwen 800 roebel per persoon per dag van de autoriteiten. De vluchtelingen blijven meestal in de regio's bij de Oekraïense grens, zoals Rostov en Krasnodar. Hoewel zij zich officieel niet in Moskou en St. Petersburg mogen vestigen gebeurt dat in de praktijk wel, zonder dat betrokkenen als vluchteling geregistreerd staan. Tevens geldt een vestigingsverbod voor Tsjetsjenië in verband met de veiligheid en voor de Krim wegens een capaciteitsgebrek. Voorjaar 2015 stonden 27.000 Oekraïense vluchtelingen in 525 *Temporary Accommodation Centres* (TACs), verspreid over de Russische Federatie, geregistreerd. Opvangcentra voor vluchtelingen zijn onder andere in Perm (drie) en in de regio Rostov (vier). Met name de opvangcentra in de Oeral en het oosten van Rusland zouden ver van de stedelijke gebieden liggen, met weinig werkgelegenheid in de buurt. Voor de Oekraïne-crisis waren er drie TACs, inmiddels zouden dat er meer dan negenhonderd zijn ten behoeve van de Oekraïense vluchtelingen.²⁹⁸

Voor alle vluchtelingen geldt dat men zich bij het registratiekantoor dat elk district heeft kan laten inschrijven. Deze registratie geeft geen recht op sociale voorzieningen. Daarvoor dient men in een formeel opvangcentrum woonachtig te zijn, een sponsor te hebben of een ander verblijfsadres. Veel huiseigenaren willen

²⁹⁵ Vertrouwelijke bron.

²⁹⁶ UNHCR: *Ukraine Situation, UNHCR operational update, 6 februari 2015*.

²⁹⁷ Vertrouwelijke bron. NB: Oekraïense staatsburgers konden maximaal drie maanden in de RF verblijven zonder visum. Die periode werd recentelijk verlengd naar negen maanden. Daarna moet een Oekraïense vluchteling zich formeel laten registreren bij de RF autoriteiten en staat men als vluchteling geregistreerd. Alleen vluchtelingen die niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien en geen eigen onderdak hebben zullen zich eerder bij de RF autoriteiten laten registreren, teneinde in tijdelijke opvang gehervest te worden. Forschungsstelle Osteuropa an der Uni Bremen und DGO: *Rusland-Analysen* Nr. 296, 22 mei 2015.

²⁹⁸ Vertrouwelijke bron; UNHCR: *Ukraine Situation, UNHCR operational update, 7 February-6 March 2015*; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

niet dat vluchtelingen zich registreren op een door hen verhuurd adres omdat zij illegaal onderverhuren en bij legale verhuur meer belasting moeten betalen.²⁹⁹

Om in een opvangcentrum te worden toegelaten moet een aanvraag ingediend worden. Formeel duurt toewijzing een maand maar in de praktijk zou een antwoord pas na zes maanden volgen of helemaal niet. Vluchtelingen verblijven vaak jaren in een opvangcentrum, zonder werk, mogelijkheid om de taal te leren en integratie in de maatschappij, wat kan leiden tot uitzichtloze situaties.³⁰⁰

In januari 2015 kondigde de FMS aan dat de uitzonderingen die in 2014 voor Oekraïense vluchtelingen werden gemaakt zullen worden afgeschaft. In de praktijk betekent dit bijvoorbeeld dat men om legaal te kunnen werken of een permanente verblijfsvergunning te verkrijgen een soort inburgeringsexamen moet doen, waarvoor betaald moet worden.³⁰¹

Als gevolg van de grote stroom van Oekraïense vluchtelingen in de verslagperiode werd de FMS volledig in beslag genomen door vragen van Oekraïense vluchtelingen. Hierdoor hadden andere vluchtelingen nauwelijks nog toegang tot de FMS.³⁰²

Nagorny Karabach

Er zijn geen nieuwe ontwikkelingen bekend sinds het vorige algemeen ambtsbericht van juli 2014. Staatloosheid onder vluchtelingen uit Nagorny Karabach zou op beperkte schaal voorkomen.³⁰³

Binnenlandse ontheemden

Het merendeel van de binnenlandse ontheemden bevindt zich in de Noordelijke Kaukasus. De Federal Migration Service (FMS) schatte het aantal binnenlandse ontheemden najaar 2014 op minstens 41.000. Het Internal Displacement Monitoring Centre (IDM) vermoedt dat het werkelijke aantal hoger ligt omdat de FMS een andere definitie van het begrip ontheemde hanteert dan de VN. Zo worden 'gedwongen migranten' binnen één en dezelfde provincie niet als ontheemden beschouwd. Daardoor worden ontheemden binnen Tsjetsjenië en Noord Ossetië niet meegerekend door de FMS. Ook kregen ontheemden uit Tsjetsjenië die wel naar een andere provincie vluchtten in de praktijk niet altijd de status 'gedwongen migrant'. Bovendien verloopt deze status na vijf jaar, ook als voor betrokkenen nog geen permanente oplossing is gevonden. Deze status kan weliswaar jaarlijks verlengd worden maar dit zou in de praktijk moeilijk blijken doordat de wet niet altijd consistent wordt toegepast. Ontheemden die rechtszaken aanspanden om hun status te verlengen werden niet altijd in het gelijk gesteld.³⁰⁴

Andere significante ontwikkelingen met betrekking tot de opvang van ontheemden zijn niet bekend sinds het algemeen ambtsbericht van juli 2014.³⁰⁵

²⁹⁹ Vertrouwelijke bron.

³⁰⁰ Vertrouwelijke bron; UNHCR: *Ukraine Situation, UNHCR operational update*, 6 februari 2015; ReliefWeb report: *Ukraine: The Great Exodus: Ukraine's Refugees Flee to Russia*, 4 februari 2015.

³⁰¹ ReliefWeb report: *Ukraine: The Great Exodus: Ukraine's Refugees Flee to Russia*, 4 februari 2015.

³⁰² US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015; Vertrouwelijke bron.

³⁰³ Vertrouwelijke bron; Zie ook algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juni 2013 en juli 2014.

³⁰⁴ Internal Displacement Monitoring Centre: *Russian Federation IDP Figures Analysis*, september 2014; NRC en IDMC: *Global Overview 2015, People internally displaced by conflict and violence*, mei 2015.

³⁰⁵ Zie ook: Algemeen ambtsbericht Russische Federatie van juli 2014.

4.2 Activiteiten van internationale organisaties

Een aantal internationale organisaties is actief in de Russische Federatie, waaronder UNHCR, ICRC, OVSE, IOM en de Raad van Europa. Hieronder volgt een opsomming van de activiteiten van die organisaties in Rusland.

UNHCR

UNHCR houdt zich in Rusland vooral bezig met het ondersteunen van de Russische regering in het kwalitatief verbeteren van de asielprocedure. Daarbij hoort ook verbetering van de toegangsprocedure aan de grenzen. Het voorkomen en verminderen van staatloosheid in Rusland blijft een speerpunt in het beleid van UNHCR in de Russische Federatie. UNHCR verleent onder andere juridische bijstand aan vluchtelingen. Tevens adviseert de organisatie de overheid op het gebied van wetgeving en monitort zij, waaronder de vluchtelingenstroom uit Oekraïne.³⁰⁶

Ten aanzien van teruggekeerde afgewezen Russische asielzoekers stelt UNHCR dat het onduidelijk is hoe deze aan de grens worden ontvangen. Evenals bij asielzoekers is niet duidelijk hoe hun procedure verloopt, met name aan de grens. Het laatste *position paper* van UNHCR inzake Rusland dateert van 22 oktober 2004 en handelde uitsluitend over asielzoekers en vluchtelingen uit Tsjetsjenië.³⁰⁷

ICRC

Het International Committee of the Red Cross (ICRC) in Rusland ondersteunt mensen die slachtoffer zijn geworden van de conflicten in Oekraïne en de Noordelijke Kaukasus. In de praktijk werkt ICRC nauw samen met het Russische Rode Kruis en ondersteunt ICRC de Russische autoriteiten bij zaken van vermiste personen en de situatie van binnenlands ontheemden. Verder biedt ICRC economische en psychische hulp aan personen die zijn geraakt door de conflicten.³⁰⁸

OVSE

De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) treedt in Rusland ten tijde van verkiezingen op als onafhankelijke verkiezingswaarnemer. Hiertoe organiseert het Office of Democratic Institutions and Human Rights van de OVSE (ODIHR) zogenoemde *Election Observation Missions* (EOMs). Het ODIHR was laatstelijk actief als verkiezingswaarnemer tijdens de presidentsverkiezingen van maart 2012.³⁰⁹

IOM

De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) biedt in samenwerking met de Russische autoriteiten directe hulp aan migranten met betrekking tot de vestiging in hun nieuwe woonplaats in Rusland. Verder ondersteunt het de Russische autoriteiten inzake het ontwikkelen van migratiemechanismen en migratiewetgeving, biedt het medische hulp aan migranten en faciliteert het bij de (vrijwillige) terugkeer van derdelanders naar hun land van herkomst. Ook ondersteunt IOM de Russische regering bij het aanpakken van grenscontroleproblemen en ontwikkelt IOM programma's ter preventie van mensenhandel, met name de handel in vrouwen en kinderen bestemd voor de seksindustrie.³¹⁰

³⁰⁶ Vertrouwelijke bron; UNHCR: *Ukraine 2015 UNHCR subregional operations profile-Eastern Europe*: <http://www.unhcr.org/pages/49e48d4d6.html>, geraadpleegd 6 maart 2015.

³⁰⁷ UNHCR: *UNHCR position regarding asylum seekers and refugees from the Chechen Republic, Russian Federation* (22 oktober 2004).

³⁰⁸ ICRC: *Russian Federation*: <https://www.icrc.org/en/where-we-work/europe-central-asia/russian-federation>, geraadpleegd 6 maart 2015; ICRC: *Russian Federation: ICRC steps up assistance to displaced people from eastern Ukraine*, 10 april 2015.

³⁰⁹ Zie website OVSE (<http://www.osce.org/odihr/elections/russia>), geraadpleegd 6 maart 2015.

³¹⁰ IOM: *IOM Moscow*: http://moscow.iom.int/aboutus_iominrussia.html, geraadpleegd 6 maart 2015.

Raad van Europa

Rusland is sinds 28 februari 1996 lid van de Raad van Europa. De Raad van Europa heeft een *Programme Office* in Moskou en voert projecten uit in samenwerking met de Russische overheid. De Raad ondersteunt Rusland met name op de ontwikkeling van (mensenrechten)wetgeving en ziet toe op de naleving van de Russische verplichtingen in het kader van het lidmaatschap van de Raad van Europa via de Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa (PACE).³¹¹

Rusland is sinds de annexatie van de Krim tot april 2015 uitgesloten van stemrecht in en deelname aan de belangrijkste gremia van de PACE. Tevens kunnen Russische leden -voor de duur van de 2015-sessie van de Raad- niet benoemd worden als rapporteur, verkiezingswaarnemer of vertegenwoordiger van de Raad in andere organen van de Raad of externe overlegfora. In reactie daarop neemt Rusland tot eind 2015 niet deel aan de vergaderingen.³¹²

4.3 Terugkeer

Het is moeilijk vast te stellen hoe (gedwongen) teruggekeerde Russen doorgaans worden behandeld door de Russische autoriteiten. Dit komt voornamelijk doordat de in de praktijk gevoerde procedures inzake de ontvangst van teruggekeerde Russen bij de grenscontroleposten niet transparant zijn. De FMS, het verantwoordelijke overheidsorgaan voor alle migratiezaken in de Russische Federatie, heeft geen bemoeienis met de grenscontroleposten.³¹³ Gedwongen teruggekeerde Russische burgers, die met een *Laissez Passez* of onder escorte aan de grens komen, worden *de facto* opgevangen door grensbewakingsbeambten van de FSB. Hierbij zijn de hoofden van de plaatselijke grensbewakingsposten in kwestie belangrijk als het gaat om de feitelijke behandeling van deze teruggekeerde ex-asielzoekers bij binnenkomst in het land. Volgens bronnen is de reactie van de autoriteiten niet eenduidig en wordt elk geval apart bekeken.³¹⁴

Er zijn geen gevallen bekend van (gedwongen) teruggekeerde personen die werden mishandeld door de autoriteiten bij aankomst in Rusland. Er zijn ook geen gevallen bekend van personen die bij terugkeer in de problemen zijn gekomen in verband met de verruimde hoogverraadwetgeving. Het valt niet uit te sluiten dat het momenteel wel risicovol zou kunnen zijn contacten in het buitenland te hebben en daarmee activiteiten te ontwikkelen die als politiek kunnen worden geduid (zowel in het kader van de ngo-wetgeving als in het kader van de hoogverraadwetgeving).³¹⁵ Zie ook 3.1.9 en 3.1.10.

EU-Rusland Terug- en Overnameovereenkomst

In 2006 tekenden de EU en de Russische Federatie een Terug- en Overnameovereenkomst die terug- en overname van illegaal in EU-landen verblijvende Russische staatsburgers door Rusland faciliteert. In maart 2011 werd in het kader van deze overeenkomst een uitvoeringsprotocol getekend tussen Nederland en de Russische Federatie. Rusland heeft opvangcentra in Moskou en

³¹¹ Zie website Raad van Europa: <http://www.coe.int/en/web/moscow/field-office-information/projects-programmes>, geraadpleegd 6 maart 2015.

³¹² BBC: *Ukraine conflict: Russia boycotts Europe rights body PACE*, 28 januari 2015; Parliamentary Assembly: *Citing Ukraine, PACE renews sanctions against Russian delegation*, 28 januari 2015; TASS: *Russia refuses to receive any PACE missions in 2015-lawmaker*, 2 februari 2015.

³¹³ Zo is er bijvoorbeeld ook geen mogelijkheid asiel aan te vragen aan de Russische grens. Vertrouwelijke bron; US State Department: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015.

³¹⁴ Algemeen ambtsbericht Russische Federatie, juli 2014.

³¹⁵ De autoriteiten hanteren op dit moment een zeer brede definitie van wat als politieke activiteit kan worden opgevat. Hieronder kan ook wetenschappelijke of culturele uitwisseling met het buitenland of het verdedigen van mensenrechten vallen.

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

Pskov voor personen die op basis van de Terug- en Overnameovereenkomst Rusland binnenkomen.³¹⁶

Terug- en overname van derdelanders is in de Russische Federatie in de praktijk alleen mogelijk in geval er een Terug- en Overnameprotocol is getekend tussen de Russische Federatie en het betreffende land. Derdelanders die via de Terug- en Overnameovereenkomst door Rusland worden ingenomen, worden via de FMS opgevangen in de opvangcentra. Hun zaak wordt daarop bij een rechtbank behandeld, waarop zij naar hun herkomstland worden uitgezet op basis van een door de FMS uitgegeven terugkeerbewijs. Het is onduidelijk hoe personen die op basis van de Terug- en Overnameovereenkomst naar Rusland komen bij de grenscontrole worden behandeld voordat zij via de FMS verder worden geholpen.³¹⁷

³¹⁶ Uitvoeringsprotocol tussen de regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de regering van de Russische Federatie inzake de uitvoering van de Overnameovereenkomst tussen de Russische Federatie en de Europese Gemeenschap van 25 mei 2006, 9 maart 2011 (zie <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/i9vvij5epmj1ey0/vipsivt4plmz>). IOM News archive 2011: http://moscow.iom.int/news_archive_2011.html.

³¹⁷ Deze situatie is voor zover bekend niet gewijzigd sinds het verschijnen van het vorige ambtsbericht Russische Federatie in juni 2013.

5 Bijlagen

5.1 Geraadpleegde openbare bronnen

5.1.1 *Artikelen, nieuwsberichten en persberichten*

- Aljazeera
- Amnesty International
- Asia News
- Associated Press
- BBC News
- Bertelsmann Stiftung
- Bloomberg.com
- Bundeszentrale für politische Bildung
- Business Anti-Corruption Portal
- Cambridge Journal of International and Comparative Law
- Caucasian Knot
- Child Rights International Network
- Civic Solidarity
- CNN
- Committee to Protect Journalists
- Congressional Research Service
- Consortium of Defense Analysts
- Daily Mail
- Der Spiegel
- Deutsche Welle
- Die Süddeutsche
- Die Welt
- Die Zeit
- Digital Journal
- Economist Intelligence Unit
- EDRi.org
- Elsevier
- EUDO Observatory on Citizenship
- European Center for Constitutional and Human Rights
- Europese Hof voor de Rechten van de Mens
- Foreign Affairs
- Forum 18 News Service
- Frankfurter Allgemeine Zeitung
- Glaad.org
- Global Risk Insights
- Global Voices
- Huffington Post
- Human Rights House
- Human Rights Watch
- Institute for War & Peace Reporting
- Internal Displacement Monitoring Centre
- International Affairs Review
- ITAR/TASS
- Konrad-Adenauer Stiftung
- Minority Rights Group Europe

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

- Mother Jones.com
- National Secular Society
- NBC News
- Neue Zürcher Zeitung
- Newsweek
- NOS
- NPO
- NPR.org
- NRC
- Open Democracy
- Oxford Analytica
- PBS.org
- Press TV
- Radio Free Europe / Radio Liberty
- Refugee Documentation Centre
- Reporters Without Borders
- Reuters
- Rights in Russia
- Russia Beyond the Headlines
- Russia Today
- Slate.com
- SOVA Center
- Strategypage.com
- Talking Points Memo
- The Central Asia-Caucasus Analyst
- The Examiner
- The Guardian
- The Financial Times
- The Independent
- The International Federation for Human Rights
- The Jamestown Foundation
- The Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor
- The Moscow Times
- The New York Times
- The St. Petersburg Times
- The Telegraph
- The Voice of Russia
- The Washington Post
- Trouw
- USA Today
- Vrij Nederland
- Volkskrant

5.1.2 *Rapporten en publicaties*

- Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties: *Jaarverslag 2014*
- Amnesty International: *Violation of the Right to Freedom of Expression, Association and Assembly in Russia*, oktober 2014
- Amnesty International: *Report 2014/15-Russian Federation*, 25 februari 2015
- Amnesty International: *Death sentences and executions 2014*, 31 maart 2015

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

- Argos TV-Medialogica: *De wereld volgens Russia Today*, 14 januari 2015, npo 2
- Carnegie Moscow Center: *Exploring the prospects for Russian-Turkish cooperation in a turbulent neighborhood*, september 2014
- Central Intelligence Agency: *The World Factbook*, 21 april 2015
- Coming Out: *Report on monitoring of incidents of discrimination and violence on grounds of sexual orientation and gender identity in 2014*, juni 2015
- Congressional Research Service: *NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe*, 31 juli 2014
- Council of Europe, Commissioner for Human Rights: *Report by Nils Muiznieks, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his Mission in Kyiv, Moscow and Crimea from 7 to 12 September 2014* (CommDH(2014)19), 27 oktober 2014
- Council of Europe, Commissioner for Human Rights: *Opinion of the Commissioner for Human Rights, Legislation and Practice in the Russian Federation on Non-Commercial Organisations in Light of Council of Europe standards: an update* (CommDH(2015)17), 9 juli 2015
- Economist Intelligence Unit: *Country Report Russia*, 5 juni 2015
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: *24th General Report of the CPT*, januari 2015
- European Court of Human Rights: *Press country profile Russia*, april 2015
- European Platform for Democratic Elections: *Golos' report on regional and local elections*, 14 september 2014
- Fare network and SOVA centre: *Time for Action, Incidents of discrimination in Russian football, May 2012-May 2014*, februari 2015
- Foreign & Commonwealth Office: *Russia-country of concern: latest update 31 December 2014*, 21 januari 2015 en *Russia-Country of Concern*, 12 maart 2015
- Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen und Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde (DGO): *Russland-Analysen* Nr. 282, 26 september 2014 t/m Nr. 299, 3 juli 2015
- Foundation Inostranyi Agent-Human Rights Initiative for the former USSR: *List of Political Prisoners in the Russian Federation*, 16 maart 2015 en *List of Political Prisoners in Russia* en *Statistical analysis of political prisoners in Russia*, maart 2015
- Freedom House: *Freedom in the world 2015, Russia*, januari 2015
- Freedom House: *Freedom of the Press 2015*, april 2015
- Freedom House: *Nations in Transit 2015*, 2015
- Hanne Waaijer: *Gouden koepels en minaretten in Moskou: De opstelling van het Kremlin ten aanzien van de Russisch-orthodoxe Kerk en de Islam*, 19 november 2014
- High Commissioner for Human Rights in the Russian Federation: *Report 2014*, 2015
- Human Rights Watch: *Abandoned by the state, Violence, Neglect, and Isolation for Children with Disabilities in Russian Orphanages*, september 2014
- Human Rights Watch: *Russia: Government against Rights Groups*, 18 januari 2015, 7 april 2015, 20 april 2015, 20 mei 2015, 28 mei, 22 juni en 8 juli 2015
- Human Rights Watch: *License to Harm, Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia*, 15 december 2014
- Human Rights Watch: *2015 World report*, 29 januari 2015

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

- Institute of Modern Russia and The Interpreter: *The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money*, 22 november 2014
- International Elections Study Centre: *Analytical Report No. 1 on the Election (14 September 2014) monitoring conducted by civic organizations: organizational peculiarities of the election commissions of Russian Federation subjects*
- International Federation for Human Rights/Anti-Discrimination Center: *From Tajikistan to Russia: vulnerability and abuse of migrant workers and their families*, 10 december 2014
- Jamestown Foundation: *Russia Activates New Defense Management Center*, 4 november 2014 (*Eurasia Daily Monitor Volume II Issue 196*)
- Jamestown Foundation: *Protecting the Motherland: Russia's Counter-Color Revolution Military Doctrine*, 18 november 2014 (*Eurasia Daily Monitor Volume II Issue 206*)
- Jamestown Foundation: *Russia's Glacial Progress Toward a Professional Army*, 11 november 2014
- Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.: *Länderbericht Russland heute-kurze Einblicke*, oktober 2014
- Minority Rights Group Europe: *Protecting the Rights of Minorities and Indigenous Peoples in the Russian Federation: Challenges and Ways Forward*, november 2014
- Minority Rights Group International: *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Russian Federation: Overview*, updated November 2014, november 2014
- Minority Rights Group International: *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2015-Russia*, 2 juli 2015
- Noors Helsinki Comité: *Russia's Foreign Agent Law*, 21 augustus 2014 (policy paper No. 6-2014)
- Norwegian Refugee Council en International Displacement Monitoring Centre (NRW-IDMC): *Global Overview 2015, People internally displaced by conflict and violence*, mei 2015
- Penal Reform International: *1989-2014: 25 years of promoting fair and effective criminal justice worldwide, Annual report 2014*, 2015
- Penal Reform International: *Global Prison Trends 2015*, 2015
- Peter Pomerantsev: *Nothing is True and Everything is Possible*, november 2014
- Reporters Without Borders: *World Press Freedom Index 2015*, 12 februari 2015
- SOVA: *Racism and Xenophobia in Russia* (maandrapporten 2014, 2015)
- SOVA: *Calm before the Storm? Xenophobia and the Radical nationalism in Russia, and Efforts to Counteract Them in 2014*, 21 april 2015
- SOVA: *Freedom of Conscience in Russia: Restrictions and Challenges in 2014*, 24 april 2015
- S. Rajaratnam School of International Studies: *Counter Terrorist Trends and Analysis*, januari/februari 2015 (Volume 7, Issue 1)
- The Moscow Times, *How the Kremlin and the Media Ended Up in Bed Together*, 11 maart 2015
- United Nations High Commissioner for Refugees: *World at War, Global Trends, forced displacement in 2014*, 18 juni 2015
- United Nations Human Rights Committee, 113th session, 16 en 17 maart 2015: *Concluding observations on the seventh periodic report of the Russian Federation*, april 2015 (advance unedited version)

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

- United Nations Human Rights Council, 29th session, A/hrc/29/23: *Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*, 4 mei 2015
- US Commission on International Religious Freedom: *Annual Report 2015-Tier 2: Russia*, 1 mei 2015
- US Department of State: *Country Reports on Terrorism 2014-Russia*, 19 juni 2015
- US Department of State: *Russia 2014 Human Rights Report*, juni 2015
- US Department of State: *Trafficking in Persons Report 2015 Russia*, 27 juli 2015
- US Department of State, Bureau of Diplomatic Security (OSAC): *Russia 2015 crime and safety report: Moscow*, 6 februari 2015
- Washington Quarterly: Theodore P. Gerber, *Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion*, najaar 2014

5.1.3 Websites

- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF): www.bamf.de
- Commission on European Family Law: <http://ceflonline.net>
- Coming Out: <http://comingoutspb.com/en/en-home>
- Brookings: www.brookings.edu/about/projects/idp/laws-and-policies
- Bundeszentrale für Politische Bildung: www.bpb.de
- Bureau van de President: <http://eng.kremlin.ru/acts>
- Center for Information and Analysis: www.sova-center.ru/en
- Central Intelligence Agency: www.cia.gov
- Consulaat van de Russische Federatie in Londen: www.rusemb.org.uk
- Consultant Plus: www.consultant.ru/document/cons.doc
- Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V. (DGAP): <https://dgap.org>
- Europese Hof voor de Rechten van de Mens: <http://www.echr.coe.int>
- European Committee for the Prevention of Torture: www.cpt.coe.int
- European Council on Foreign Relations: www.ecfr.eu
- European External Action Service: www.eeas.europa.eu
- European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association: www.ilga-europe.org
- Foreign & Commonwealth Office: <https://www.gov.uk/government>
- Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen und Deutsche Gesellschaft für Osteuropakunde e.V. (DGO): www.laender-analysen.de
- Freedom House: <https://freedomhouse.org>
- Grondwet Russische Federatie: www.constitution.ru/en
- Heritage Index of Economic Freedom: <http://www.heritage.org/index/country/russia>
- High Commissioner for Human Rights in the Russian Federation: http://eng.ombudsmanrf.org/events/content/report_2014
- Human Rights Watch: www.hrw.org
- International Committee of the Red Cross: <http://www.icrc.org/>
- Internal Displacement Monitoring Centre: <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/russian-federation>
- International Center for Not-for-Profit-Law: <http://www.icnl.org/research/monitor/russia.html>
- International Journalists' Network: <https://ijnet.org>
- Internationale Organisatie voor Migratie: <http://moscow.iom.int>
- Iorphan.org: <http://www.iorphan.org/uk>
- Jane's Defense: www.janes.com
- Kavkaz Center: <http://www.kavkazcenter.com/eng/>

Algemeen ambtsbericht Russische Federatie

- Kremlin: <http://eng.news.kremlin.ru/>
- LGBT Network: <http://www.lgbtnet.ru/en/content/who-are-we>
- Minority Rights Group International: <http://www.minorityrights.org>
- Onderzoekscomité Russische Federatie: <http://en.sledcom.ru/>
- Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa: <http://www.osce.org>
- Organised Crime and Corruption Reporting Project: www.occrp.org
- Parlementaire Monitor: <http://www.parlementairemonitor.nl>
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe: <http://assembly.coe.int>
- Procureur-generaal Russische Federatie: <http://eng.genproc.gov.ru/management/genprokuror/>
- Queer Russia: <http://queerussia.info>
- Raad van Europa Verdragen: <http://conventions.coe.int/treaty/>
- ReliefWeb: <http://reliefweb.int>
- Rijksoverheid: www.rijksoverheid.nl
- Russia Beyond The Headlines: <http://rbth.uk.com>
- Russian Children's Fund <http://www.globalhand.org/en/search/organisations>
- Russian Children's Welfare Society: <http://www.rcws.org>
- Russia Today: <http://rt.com/>
- Russische ministerie van Buitenlandse Zaken: <http://www.mid.ru>
- Russische ministerie van Justitie: www.unro.minjust.ru
- Russisch persagentschap: <http://tass.ru/en>
- Russisch Wetboek van Strafrecht: www.russian-criminal-code
- Social Institutions & Gender Index (SIGI): <http://genderindex.org>
- SOVA Center for Information and Analysis: <http://www.sova-center.ru/en/>
- Sputnik News: <http://sputniknews.com>
- Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP): www.swp-berlin.org
- Supporting Competition in the CIS countries: <http://ciscompetition.org/partnership/>
- Syostri: <http://www.owl.ru/eng/women/aiwo.htm>
- Transparency International: <http://www.transparency.org>
- UNHCR Refworld: <http://www.refworld.org>
- United Nations High Commissioner for Refugees, Russian Federation: <http://www.unhcr.org/pages/49e48d456.html>
- Union of the Committee of Soldiers' Mothers in Russia: http://www.soldiers-mothers-rus.ru/index_en.html
- United States Commission on International Religious Freedom: www.uscirf.gov
- VN Verdragen: <http://www.treaties.un.org>
- WAVE: *Russian Federation*: <http://www.wave-network.org/country/russia>
- Wetgeving: www.legislationonline.org
- Wipolex: <http://www.wipo.int/wipolex/en>

5.2 Kaarten Russische Federatie en de Noordelijke Kaukasus

Russische Federatie (bron:Geology.com)

Noordelijke Kaukasus (bron: RFE/RL.org)